ATATÜRK'ÜN KÜRT POLİTİKASI

Atatürk ve Diyab Ağa

Şeyh Sait

Seyyit Abdülkadir

Seyid Rıza

Cibranlı Albay Halit

YALÇIN TOKER

TOKER YAYINLARI

TOKER YAYINLARI

ATATÜRK'ÜN KÜRT POLİTİKASI

YALÇIN TOKER

TOKER «GENEL DİZİ» No: 333
YALÇIN TOKER’in
Kitapları No. 42
•
TOKER YAYINLARI Ltd. Şti.
Ankara Cad. 46/2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 212 5287783 Tel-Fax: 212 522 33 09

e-mail: tokeryayinlari@tokeryayinlari.com

Yayıncı Sertifika No: 16279
ISBN - 978-975-445-162-7

• Dizgi : Toker
• Baskı: Çevik Matbaası
Davutpaşa Cad. 20/18-Topkapı
İstanbul
Cilt: Savaş Cilt evi
Davutpaşa Cad. 20/18-Topkapı
• İstanbul - 2010

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmışız.. Osmanlı İmparatorluğu son nefesini vermek üzere.. 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi ile silah bırakmak zorunda kalmış ve ardından toprakları dört yandan düşman işgaline uğramış.. İstanbul'daki Padişahlık Hükümeti, milletin ve Halife'nin kaderini emperyalist işgalci düşmanların insafına teslim etmiş.. 10 Ağustos 1920'de imzaladığı Sevr antlaşması da bu teslimiyetin tescil belgesidir.

O tarihlerdeki vaziyetimiz işte böyle idi..

Fakat.. Padişah ve onun İngiliz güdümüne girmiş olan Hükümeti, bu çaresizlik ortamında boyunlarını bükmüş olsalar da, millet ve Mustafa Kemal'le arkadaşları bu zillete asla razı olmadılar. Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, kıtalara hükmetmiş olan büyük Türk milleti, işgalci düşmana karşı yurdun her köşesinde Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurmakta ve eli silah tutanlar Kuvva-yı Milliye örgütleri içinde toplanmaktadırlar..

Bu millî heyecanın zaferle sonuçlanabilmesi için ise dağınık durumdaki Kuvva-yı Milliye örgütlerinin bir merkezden yönetilmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal Paşa, işte bu görevi üstlenmek üzere Anadolu'ya geçerek Samsunda karaya ayak basar ve milletin başında Milli Mücadele ateşini tutuşturur..

Orduları terhis edilmiş, silahları elinden alınmış, yıllardan beri Balkan ve Cihan harplerinin yarattığı açlık ve sefalet ortamının acılarla dolu imkânsızlıklarına katlanmış olan millet, her şeye rağmen, vatanı ve bağımsızlığı uğruna ölmeyi, şehitlik şerbeti içeceği bir kutsal görev diye algılamaya devam etmektedir. Ölmeye, ama sonunda vatanından düşmanı atmaya yemin etmiştir.

Ancak bu güçlükler ve imkânsızlıkların çaresizliği içindeki milletin canını düşmandan daha çok yakan bir takım ihânetler vardır.. Yâni karşısındaki düşmanlar sadece İngiliz, Fransız, Yunan, İtalyan işgalcileri

değildir.. İçinde beslediği hâinlerin düşmanlıkları milletin yüreğini işgalcilerden daha çok sızlatmaktadır.

Gerici yobazlar.. Fırsat bu fırsat diyen eskinin *“teb’a-ı sadıkası”* Ermeniler, Pontusçu Rumlar, bölücü hâin Kürtler.. Hepsi Devlet’e ve millete karşı isyan bayraklarını açmış durumdadırlar. Yaralı milletin yaşlı gâzilerden ve henüz sakalı çıkmamış kınalı kuzulardan kurduğu ordusu, elinde kalmış olan yetersiz silah ve mühimmatla işgalci Yunan’a, Fransız’a, İngiliz’e karşı ölüm kalım savaşı verirken, bir de bu fırsatçı hâinlerle başetmek zorundadır.

Vatanı kurtarmayı değil, Padişahlık rejimini, Saltanat ve Halifeliği korumayı kendine yegâne amaç edinen İstanbul Hükümeti ise, ***“millîciler”*** adını verdiği Mustafa Kemal ve arkadaşlarını kösteklemenin hesapları peşindedir..

Sivas Kongresini dağıtmakla görevlendirdiği hâin vali **Ali Galip**, İngiliz ve Kürtlerin de desteğini almasına rağmen bu hıyânet plânında başarılı olamayınca, **Damat Ferit** bu defa da gerici yobazları ayaklandırmıştır. Bozkır’da **Zeynelabidin** isimli irticacı, Konya’da vali **Artin Cemal**’in kışkırttığı **Delibaş** ve eşkiyaları, Bayburtta **Şeyh Eşref**, Sivas’ta **Şeyh Recep**, Düzce’de, Zile’de yobazlar isyan bayrakları açmışlar.. **Postacı Nazım**, Yozgatlı **Çapanoğulları**, **Anzavur** ve **Kuvva-yı İnzibatiye** isimli **Halife Ordusu**, **Çerkez Ethem** bu bozgunculuk hareketlerinin elebaşları olarak genç Türk Devleti’nin karşısına dikilmişler, hâinlikleriyle tarihe geçmişlerdir.

Çoğunluğunu irticacı ve tarikatçı şeyhlerin yönettikleri bu isyanlar *Nigehban, Kızılhançer, Sulh ve Selâmet-i İslamiye, Osmanlı İlâ-yı Vatan, Tarik-i Salâh, Teâli-i İslam, Hürriyet ve İtilâf* gibi fırka ve cemiyetler tarafından organize edilmektedir.

İçimizden çıkan bu hâinlerin Milli Mücadelemizi kundaklayan isyanları çıkardıkları tarihlerde, **Pontusçu Rumlar** ve **Taşnakçı Ermeniler**’in yanı sıra **Teâlici, Teâvüncü, Muhibbancı, Azadici, Hoybuncu** gibi yaftalarla örgütlenen **Kürtler** de ayaklanmışlardır.

Kurtuluş Savaşımızın en kritik günlerinde yapılan bu hâinlikleri, *Milli Mücadelede İç İsyanlar*[1] isimli kitabımda kısa kısa anlatmış, Atatürk

düşmanlarının sonlarını da *150'liklerden Portreler*[2] kitabımda ele almış olduğum için burada tekrarlamayacağım.

İkinci İnönü Savaşı günlerinde Yunan'lılarla işbirliği yapan Kürtler, **Koçgiri isyanı**nı başlattılar.. *"Biz doğudan! Siz batıdan Ankara'ya yürüyelim!.."* diyerek saldırdılar. İsyanı bastırabilmek için Yunan cephelerinde kanını ve canını vermekte olan kuvvetlerimizin zayıf düşmesi pahasına, bazı birliklerimizi Doğu'daki Kürt çetelerinin üzerine kaydırmak zorunda kaldık.. Bu isyanda Türk'e karşı Yunan'la işbirliği içine giren hâinler, daha sonra da **Taşnak-Hoybun** ortaklığında Ermenilerle ittifak kurdular.

Bu kitabımda ayrılıkçı Kürtlerin bunlara benzer hâinliklerini anlattıktan sonra, Atatürk'ü sözünde durmamakla suçlamaya kalkışmalarının yalan ve iftira olduğuna açıklık kazandıracağım.

Bilindiği üzere *"soykırım"* iddialarını ortaya atan Ermeniler de, bir zamanlar İttihatçılar'ı sözlerinde durmamakla suçlamışlardı.. Ve tıpkı Kürtler'in *"omuz omuza çarpışarak vatanı kurtardık, ama Atatürk bize verdiği özgürlük sözünde durmadı"* demeleri gibi onlar da *"Abdülhamid'i tahtından İttihatçılarla birlikte indirdik, ama onlar iktidarı ele geçirince bize düşmanlık yaptılar"* suçlamasıyla ortaya çıkmışlardı. Tarihimizde bu gibi hâinlikler ve yalanlar o kadar çoktur ki..

Yalnız bu noktada bir hususa açıklık getirmem gerekiyor. Kitabın ilerdeki bölümlerinde okuyacağınız üzere Profesör Kırzıoğlu, Kürtler hakkında *"Türk varlığının güçlü ve yaygın uruklarından, yâni kanımızdan ve canımızdan olan Kürtler.."* ifâdesini kullanmıştır.

Gerçekten de, tarihimizin son 150 yılına kadarki döneminde onlar bizden birer parça idiler.. Kökenleri Türk olsun veya başka etnik kökenden gelsinler, orası ayrı konu.. Aynı coğrafyalarda Türklerle Kürtler bin yıldır yan yana ve iç içe kardeşçe yaşamışlar, aynı ezanın sesine uyarak, aynı camilerde ibadet etmişlerdir..

Ayrıca Türk kökenli olsalar ne değişirdi ki.. Bu millet soyları, kanları, dilleri, dinleri ile özbe öz Türk ve Müslüman olan ne hâinler gördü.. Atatürk böylelerinin sadece 150'sini tespit edip vatandan kovmuştu. Aralarında bir çok sadrazamlar, nazırlar, paşalar doluydu o 150'liklerin..

Onun için unutmayalım. Her milletin içinde iyi de vardır kötü de.. Kürdün de iyisi vardır, Ermeni'nin, Rum'un da.. Kurtuluş Savaşı günlerimizde bizimle omuz omuza cephelere gidip, bu vatanın ve milletin kurtuluşu için şehit düşen, gâzi olan, Urfa'nın *"Şanlı"*, Antep'in *"Gazi"* unvanları almasına kanlarıyla katkıda bulunan pek çok Kürt de vardı.. Bunun yanı sıra İngiliz'e casusluk edip ordularımızı arkadan vuran kalleş Kürt de..

Bu sebeple, hiç bir millet hakkında, *"şu iyidir, şu kötüdür, şu haindir"* diye genelleme yapmak doğru değildir. Her milletin içinde iyi de vardır, kötü de.. Kürtlerin arasında adına Antep'te kahramanlık türküsü yakılmış kahraman *Karayılan* da vardır, PKK'da çetebaşı olup dağa çıkan hâin Karayılan da.. Mesela 1. Millet Meclisi'nde Dersim mebusu olan bir Diyab Ağa vardı. Yunan Ordusu Polatlı'ya kadar ilerlediği zaman, Meclis'in Kayseri'ye taşınmasının konuşulduğu sırada ileri atıldı.. Kitabın kapağında Atatürk'ün arabasında yan yana resmini gördüğünüz bu Diyap Ağa kürsüye çıkarak, *"Biz buraya savaşmaya mı geldik, yoksa kaçmaya mı?"* diyerek Meclis'in Ankara'da kalmasına önayak olanlardan biri oldu. Bir Dersimli Diyap Ağa'ya, bir de Osmanlı döneminden beri *Seyitlik, Şeyhlik* unvanlarıyla kendini bölgenin Padişahı sanan, toprak reformuyla çıkarları bozulacak olunca Dersim isyanlarını başlatanlara bakılmalı..

Bu arada, eskiden anlatırlardı.. Dünyada en uzun yaşayan kişi Zaro Ağa isimli bir Kürt'müş. Bitlis'in Mutki aşiretinden.. 1777'de doğmuş, 157 yıl yaşamış, 1934'te ölmüş.. Zaro Ağa, Kürt asıllı ama katıksız bir Türkmüş. Atatürk'le tanışmış ve Atatürk hayranıymış. Cumhuriyet Gazetesindeki bir röportajında, Şeyh Sait hakkında *"Ben ne o mel'unu tanırım ne adamlarını bilirim, hepsinin Allah belâsını versin.."* demiş. Yâni açıkçası Mutki Aşiretinden böyle Zaro Ağa gibileri de çıkmıştır, 1927 yılında Mutki isyanını çıkaran hâinler de.. Atatürk, aşiretin reisi Hacı Musa Bey'i vatanı kurtaracak olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne almış ve Erzurum Kongresinde 9 kişilik Temsil Heyetine seçtirmişti.. Oysa bu adam, vatanı kurtarmak şöyle dursun, bölmek için isyanlar çıkaran *Kürt Azadi Cemiyeti*'nin kurucusuydu.

Bu kitabımda, hem olumlu hareketleri hem de hıyânetleri anlatacak, Atatürk'e yapılan *"Kürtlere özgürlük sözü verdi"* yalanlarının belgelerini

sunacağım. Büyük Ata'mızın, ***"Cumhuriyeti korumanın Türklüğü korumakla mümkün olabileceği"*** inancını özetlediği ***Ne Mutlu Türküm Diyene!*** sözünü tekrarlayarak, ***tek millet, tek bayrak, tek dil*** inancı taşıdığının bilinci içinde, objektif araştırmalarımın sonuçlarını ortaya koyağım.

Yalçın Toker

1 *Milli Mücadelede İç İsyanlar ve Son Ermeni Olayları*/ Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 2009

2 *150'liklerden Portreler*/ Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 2009

TÜRKİYENİN ETNİK YAPISI VE KÜRTLER

Öncelikle şu noktayı kesin olarak vurgulamalıyız ki, etnik yapı bakımından Türkiye asla bir mozayik değildir.

Bugün Türkiye'de aslî unsur Türkler dışında, nüfusu 100 bini aşan 6 etnik grup vardır. Bunlar: 1. Kürtler, 2. Zazalar, 3. Araplar, 4. Lazlar, 5 ve 6. Çerkezler ortak başlığı altında yer alan Adigeler ve Abhazlardır..

Bilimin belirlediği kıstasa göre, bir ülkede etnik mozayikten söz edilebilmesi için, öncelikle etnik grupların genel nüfus içindeki yerinin en az %35 olması gerekmektedir. Ayrıca da bu etnik grupların din, ırk, kültür gibi yönlerden birbirlerinden bağımsız olmaları şartı aranır. Bizde sözünü ettiğimiz 6 etnik gruba mensup insanların nüfus toplamları, yüzde 35'i bulmak şöyle dursun, hiçbir zaman yüzde 15'e bile ulaşmamıştır.

Uluslar arası etnoloji kuruluşunun hazırladığı 2000 yılı raporuna göre, Türkiye'de etnik dağılım tablosu şöyledir:

Kürt % 8,36 5,852,000 kişi
Zaza % 0,53 371,000 kişi
Çerkez % 2,14 1.520.000 kişi
Arap % 1,63 1.141.000 kişi
Laz % 0,002 14,000 kişi
Diğer % 1 700,000 kişi

Aynı raporda bu etnik kimliklere karşılık milli kimliği oluşturan Türklerin nüfusu 60,347,000 kişidir ki, bu sayı nüfusun % 86,21'ini oluşturmaktadır. Bu durumda toplam nüfus 69.945.000 kişidir. 2009'daki nüfusumuz 80 milyona yaklaşmış durumdadır. Kürtlerin daha hızlı çoğaldıkları dikkate alınarak Kürt nüfusunun 7 milyonu bulduğu tahmin edilmektedir. Ama Amerikalılara sorarsanız, CİA raporunda Kürtlerin 14-15 milyon oldukları palavrasını sıkarlar.

Prof. **Abdülhalik Çay**, *Her Yönüyle Kürt Dosyası* isimli eserinde[3] Kürtler'in nüfusu konusunda, çeşitli Kürdologların öne sürdükleri rakamları verir. Dünya Kürtlerinin nüfusunu Christiane More'un 20 milyon, Cris Kutsch'un 25 milyon, Botan Ahmedi'nin ise 30 milyon olarak belirlediklerini yazar.

Christiane More'e göre bu 20 milyon Kürt nüfusunun dağılımı ise şöyledir: Türkiye'de 10 milyon, İran'da 6 milyon, Irak'ta 3 milyon, Suriye'de 800 bin, Rusya'da 350 bin.

Abdülhalik Hoca, Türkiye'deki etnik grupların 2000 yılındaki nüfusları hakkında da, 1970 nüfus artışı ortalamalarının eklenmesi sonucunda şöyle bir tablonun ortaya çıktığını ileri sürmektedir:

Genel nüfus: 69 milyon 412 bin. Dağılımı, *Türk*: 61 milyon 846 bin doksan iki, *Kürt*: 5 milyon 205 bin 900, *Arap*: 874 bin 591, Diğer: 1 milyon, 485 bin 420.

Emperyalist batılı ilim adamları da, CİA'dan aşağı kalmazlar, objektiflikten ayrılarak Türkiye'de bir mozayikten söz ederek, 36 etnik grubun varlığını ileri sürerler. Aynı *"sözde bilim adamları"*, mesela Fransa'da yaşayan 17 etnik grubun toplam nüfus içindeki oranı % 20'lere ulaştığı halde Fransa'daki mozayiki ise görmezden gelirler. Bu maksatlı davranışlarının sebebini, Türkiye düşmanlığına, hiçbir tarihte vaz geçmemiş oldukları Türkleri bölme ve parçalama niyetlerine bağlamak yanlış olmaz. Bu gerçeği vurguladıktan sonra, şimdi Türkiye'deki etnik gruplara kısaca göz gezdirelim.

1. KÜRTLER:

Kürtlerin kökenleri konusunda bilim adamları tam bir fikir birliğine varmış değillerdir. Genellikle Kürtler'in menşei konusundaki fikirler yedi başlık altında toplanır. Bunlara göre Kürtler:

1. Tarihin derinliklerinde kaybolmuş olan *Karduk*'lardan gelmişlerdir,
2. İran'ın en eski halklarından olan *Medler*'dendirler.
3. *Arap* soyundan gelmişlerdir.
4. *Hint-Avrupa* kökenli arî ırktandırlar.
5. *Ermeni veya Gürcü* kökenlidirler.

6. *Guti-Sümer* kökenlidirler.

7. *Turan (Türk)* kökenlidirler.

Kürtler'in, Asurlular'ın, Babilliler'in, Urartular'ın torunları oldukları gibi çeşitli savlar da öne sürülmüş, fakat hiçbirinin gerçekliği üzerinde tam bir fikir birliği oluşmamıştır. Daha doğrusu savların hiç biri bilimsel verilerle kanıtlanmamıştır.

Kürt efsanelerine de bakılacak olursa, kendilerinin Nuh Peygember neslinden geldiklerini, Hazreti Nuh'un Kürt olduğunu, Tufan efsânesinin bir Kürt efsanesi olduğunu ileri sürdükleri görülür.

KÜRTLERİN TÜRKLÜĞÜ TEZİ

Türk bilim adamlarının en çok fikir birliği ettikleri tez, *Kürtler'in Türk olduğu* yönündedir.

Kürt sözünün ilk olarak kullanıldığı tarihi belge, Yenisey'deki *Elegeş anıttaşı*dır. Bu mezar taşı, Göktürklerin Çinliler'e karşı düzenledikleri ihtilali anlatan *Kürşat İhtilali Destanı*'nın 40 kahramanından biri olan **Alp Urungu**'ya aittir. Mezar taşında Alp Urungu, Göktürk alfabesi ile Göktürkçe olarak, halkına şöyle demektedir:

"Men Kürt elkan Alp-Urungu. Altunluğ keşiğim bantım belde. Elim. Tokuz kırk yaşım. Kanım! Elime, sizima, yıta bükmedim. Kanım! Elime yıta aldırıltım. Köök tenrida kün ay azdım. Yıta sizima aldırıltım.."

Prof. **Abdülhalik Çay**, Her Yönüyle Kürt Dosyası isimli eserinde[4] anıttaştaki Göktürkçe olan bu sözlerin anlamını bugünkü Türkçe ile şöyle verir: *"Ben Kürt elinin hanı Alp Urungu. Altınlı okluğum bağladım belime. Ülkem. Otuz dokuz yaşımda öldüm. Hanım! Ülkeme, sizlerime ne çare doymadım. Hanım! Ülkeme ne çare ayrıldım. Mavi gökte güneş, ay azdım. Ne çare sizlerimden ayrıldım."*

Bilindiği üzere Yenisey abideleri, Türk milletinin en somut ilk varlık belgesi olan Orhun abidelerinden daha eskidir. Kürtlerin bir Türk boyu olduğunu belgeleyen bu anıttaş halen bir arkeoloji müzesi olarak korumaya alınmış bulunmaktadır.

Kürtlerin kökenleri konusunu, **Ali Tayyar Önder** de, *Türkiyenin Etnik Yapısı*[5] kitabında çeşitli kaynaklara müracaat ederek ayrıntılı biçimde işler.. İncelemelerinin sonunda ulaştığı sonucu şöyle özetler:

“Kürtlerin köken yönünden aslen Türk oldukları bugün için kanıtlanmış bir gerçektir. Kürtler, Orta Asya’da Yenisey boylarında, Karadeniz’in kuzeyinde ve Macaristan’da bir Türk boyu olarak yaşamışlardır. Daha sonraki yüzyıllarda Orta Asya’dan güneye, Kafkaslar’a, İran, Kuzey Irak ve Doğu Anadolu’ya inen Türk Kürtler, buralarda İranlılar’la, Araplar’la ve yerli halkla karışmışlar, kendilerine bir kültür ve dil geliştirmişlerdir. Bugünkü Kürt kimliği bu kaynaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.” (Sayfa: 178)

Kürtlerin Türk asıllı oldukları tezini detaylı ve ciddi biçimde ortaya atan ve bu görüşünü kitaplaştıran bilim adamımız Prof. Dr. **M. Fahrettin Kırzıoğlu**’dur.

Görüşlerini *Kürtlerin Türklüğü* isimli kitabında[6] açıklar.

Yazar, bu kitabının önsözünde, eseri 1967 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olduğu sırada öğrencilerinin kendisinden *“Kürtler üzerine bir konferans vermesi”* isteğinde bulunmaları üzerine hazırladığını anlatır.

Verdiği o konferansının adı: *“Tarih ve dil bakımından Kürtler”* dir.

Soru cevaplı ve serbest münakaşalı olan bu konferans daha sonra elimizdeki bu kitap haline getirilmiştir. Kırzıoğlu, kitabının önsözündeki açıklamalarında öncelikle şunları belirtir:

“Kars Tarihi isimli kitabımı hazırlarken, Dede Korkut Oğuznameleri ile, 1597’de Bitlis’te Kürtlerin Tarihi üzerine yazılmış ilk eser olan Şeref Han’ın ***Şerefname****sinde bir Kürt-Oğuznamesi’nin bulunmasından ilham alarak, 1945 yılında Kürtler’in menşei meselesini çözdüm… Ve Asya ve Avrupa’daki başlıca beş ayrı coğrafya bölgesinde yaşamış ve hatıralar bırakmış olan Kürt isimli güçlü ve kalabalık Türk uruklarını tespit ettim.”*

Yazar, kitabın giriş bölümünde ise şöyle der:

“Kürtlerin İranlı kökenden geldiklerini gösteren bir bilgi yoktur. Hint-Avrupa kavimlerinin hiçbirisinde, tarih boyunca Kürt veya buna benzer bir adla tanınan ulus, boy veya oymak yaşamadığı gibi bugün de yoktur. Türklüğün beşiği Orta-Asya’nın kuzey kesimindeki yukarı Yenisey boyundan Orta-Tuna’daki Macaristan’a kadar uzayan Türk-Oğuz bölgeleri ile, atlı göçebe Türk urukları arasında Kürt ve Kürdak adını taşıyan anadili Türkçe topluluklar yaşayagelmiştir. Bunun gibi Türkistan’ı ikiye ayıran Tanrı Dağları (Tiyenşan)’dan Fırat’a kadar olan bölgelerdeki İran’a komşu olan

Kürt isimli kavimler de tarihte anıldıkları çağdan beri Sakalı (İskit) Oğuz, Türkmen soyundan ve onların kalıntıları bilinmiştir.”

Yazar bu ilk tespitlerinden sonra, kitabının akışı içinde konuya açıklık getirmeyi sürdürür:

“Asya ve Avrupa’daki dört bölgede yaşayan Kürt isimli güçlü ve kalabalık urukların, anadillerinin Türkçe olduğu, Saka (İskit) Türklerinden kalma Oğuzlar’dan geldikleri kesinlik kazanmıştır.”

“Güney Sibirya’da Yenisey başları ile İrtiş-Tobol ırmakları boylarında ortaya çıkmışlar.. Dağıstan’dan göçerek Erdel, Macaristan ve Çekoslovakya gibi Tuna boylarında.. Hazar Denizinin doğusundaki Batı Türkistan (Afganistan, Horasan) ile Hazar Denizinin batısındaki Kür-Aras/Aran Dicle bölgelerinde (görülmüş) iki kıtaya yayılmışlardır... Kırmanç denilen Dicle Kürtleri’nin İranlı soydan geldiklerini ileri sürmek de bilimsel verilere kesinlikle aykırıdır.”

Yenisey Kürtleri literatürde **Kürdak** olarak adlandırılmışlardır. Bu yüzden Çarlık Rusya döneminde Yenisey, **“Kurdak-Skaya-Volest”** adıyla tescil edilmiştir. Dilleri Türkçe’dir.

Bu tespitleriyle Kürtler’in Türklüğünü İskitler’e (Saka) dayandıran yazar, kitabına son noktayı ise şu satırlarla koyar:

“Burada engin Türk varlığının güçlü ve yaygın uruklarından birisinin, yâni kanımızdan ve canımızdan olan Kürtler’in tarih, dil, antropoloji, etnoloji ve folklor bakımlarından gerçek köklerini, mahiyetlerini bu konferansımla arzetmiş oldum..”

Profesör Kırzıoğlu’nun Kürtlerin Türklüğü tezine, tarih, dilbilim ve sosyal kültür alanlarından bir çok değerli bilim adamı da destek vermişlerdir. Bu bilim adamları arasında; **Dr. Mahmut Rışvanoğlu, Prof. Bahaddin Ögel, Prof. Mehmet Eröz, Prof. H.D.Yıldız, Prof. Abdülhalik Çay, Prof. B. Kodaman, Prof. Tuncer Gülensoy, Prof. Zeki Velidi Togan, Prof. Aydın Taner** gibi isimler önde gelmektedirler.

Kürtler’in tarih sahnesine ilk çıkışlarını İskitler’e dayandırmış olan Kırzıoğlu bu toplulukla ilgili coğrafyayı ise şu dört başlık altında toplamıştır:

*1) **Yenisey** (Sayan Altay bölgesi) Kürtleri.*

*2) **Batı Türkistan** (Afganistan, Horasan bölgesi) Kürtleri. Horasan bölgesinde 24 Oğuz boyundan biri olan Kalaçlar’la Kürt Türkler’i birlikte*

konup göçerlerdi. Komşuları ise Gur Türkleri'ydi.

*3) **Dağıstan-Macaristan** ve Tuna boyu bölgesi Kürtleri.*

*4) **Kur-Aras** (Kuzey Azerbaycan)**, Zağros** (İran-Irak) Kürtleri.*

*5) **Dicle** bölgesi Kürtlerı **(Kürmançlar).**.*

İskitler, M.Ö.VII yüzyılda Orta Asya'da Yenisey nehri boylarından Avrupa ile Asya'nın batı kesimine, Tuna ile Volga ırmakları arasındaki bölgeye göç eden bozkır kavmidir. Yunanlılar bu kavme İskit, İranlılar Saka adı verirler.

Orta-Asya'dan Avrupa'ya gelen ve bir imparatorluk kuran İskitlerin Türk'lerin ataları olduğu konusunda birçok tarihçi fikir birliği etmektedir. Tarihin ilk dönemlerinin en büyük imparatorluğunu kurmuş olan İskitler yâni Sakalar, Atatürk'ün de vurguladığı üzere Avrupa'ya gelen ve ilk Avrupa devletini kurmuş olan Türklerdir.

Türkiye'nin Etnik Yapısı isimli kitabında Kırzıoğlu'nun tezinden söz eden Ali Tayyar Önder'in tespiti de şu şekildedir:

"Bugünkü Ortadoğu Kürt tabakasını oluşturan topluluk, özellikle dil unsuru ve manevî değerler bağlamında ve bir ölçüde antropolojik tip ortalamasıyla ve tarihi veriler değerlendirildiğinde baskın olarak Türklük, İranlılık ve kısmen Araplığın kaynaşmasının ağır bastığı bir sentezi temsil etmektedir." (Türkiye'nin Etnik Yapısı/Ali Tayyar Önder, sayfa: 172)

Kürtlerin Türklüğü konusunda en ayrıntılı araştırmaları yapan ve bu konuyu *"Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm"*[7] isimli eserinde geniş olarak anlatan bir bilim adamımız da **Dr. Mahmut Rışvanoğlu**'dur.

Eserinin önsözünde, konuyu *"Altaylar'dan Tuna'ya, Yenisey'den Basra'ya kadar 2700 yıllık bir tarih süresi içinde, nice Türk kavmi imparatorluklar kurup büyük medeniyetlerin sancağını açmıştır. Bu kavimlerden biri olan Kürt adlı Türk uruğu ne yazık ki gereğince ele alınıp incelenmemiştir.."* diyerek sözlerine başlayan Rışvanoğlu, 320 sayfalık kitabında, yaptığı araştırmalar sonunda elde ettiği antropolojik bulgular, etimolojik ve etnoğrafik belgeler, millî destan, folklor ve geleneklerden tespit ettiği veriler, ortaya çıkardığı dağ, orman, ağaç, ateş, ocak, göl kültleri ve Ergenekon duasına başvurarak Kürtlerin Yenisey'den gelen Türkler olduğunu ispatlamağa çalışmıştır.

KÜRT DİLİ:

2000 yıldan fazla bir zaman biriminde Persler, Araplar ve Türklerle birlikte yaşayan Kürtlerin dili Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelmektedir. Bu tespiti yapanlar, Kürtler ve Kürtçe üzerine ilk bilimsel araştırmaları gerçekleştirmiş olan Rus Kürdologlardır.

Bilindiği üzere Ruslar, Çarlık döneminden beri sıcak sulara yâni Akdeniz'e inme hayâlini dış politikalarına hareket noktası yapmışlardı. Fakat Kırım Harbi'nden sonra imzalanan 1856 uluslararası Paris antlaşması onların bu emellerine engel olmuştu. Çünkü bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Avrupa Devletleri camiasına kabul edilmiş, böylelikle Osmanlı'nın hakları bütün Avrupa devletlerinin koruması altına girmişti. Bu sebeple, Boğazlar yolu ile sıcak sulara inmelerine emperyalist Avrupa devletlerinin izin vermeyeceğini anlayan Rusya, amacına ulaşabilmek için başka bir yola başvurmaya karar verdi. Bu yol, Kafkaslar, Doğu ve Güney Anadolu ile Irak üzerinden Basra Körfezine inmekti.

Bu bölgeler ise çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı yerlerdi. Bu sebeple Çarlık Rusya'sı öncelikle Kürtleri tanımak, onlarla dostluk ilişkileri kurmak ve Kürtleri bu amaçlarında alet olarak kullanmaya yöneldi. Önce Petersburg Üniversitesinde bir *Kürdoloji* bölümü kurdular. Üniversitenin bilim adamlarını bölgedeki büyük şehirlere Konsolos kisvesi altında gönderdiler. Bu kişilerden Augusto **Jaba**'yı Erzurum'a, **Vasil Nikitin** ve **V. Minorski**'yi Urmiye'ye Rusya konsolosu tayin ettiler.

Minorsky, *Kürtler* isimli eserini Kürtler üzerinde yaptığı üç yıllık araştırmalardan sonra yazdı. Kürdolojinin en önemli ismi kabul edilen Minorski, Kürtlerin kökenlerini araştırdığı bu eserinde, dil, tarih, etnografya yönünden verilerin yetersizliğini de dile getirir.

Auguto **Jaba** ise, Kürt dili konusunda araştırmalar yapmıştır. İlk Kürtçe sözlük onun tarafından hazırlandı. Hazırladığı sözlük St. Petersburg Bilimler Akademisi Kürdologlarının da katkılarıyla enstitü tarafından bastırıldı. 8.378 kelimeden oluşan bu Kürtçe sözlükteki kelimelerin menşeleri hakkında bilgi veren Prof. Abdülhalik Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası* kitabının 119. sayfasında Kürtçe kelimelerin şöyle tasnif edildiğini yazar:

Türkçe: 3080 kelime,

Farsça: 2600 kelime *(Zend ve Pehlevi lehçeleri)*,

Arapça: 2000 kelime,

Keldanice: 108 kelime,

Kafkas dilleri: 60 kelime *(Azerî, Çerkez, Çeçen)*,

Gürcüce: 20 kelime,

300 kelime ki, bunlar arasında Ermenice ve yerel Kürtçe kelimelerin bulunduğu öne sürülmektedir.

Bir fikir edinmek üzere Kürtçede kullanılan Türkçe kelimelerden ve Kürtçe okunuşlarından bir kaç örnek sunalım..

Omay: (Göktürk Türkçesi) Anlamı: Tanrı, Allah. Kürtçe söylenişi: Homay.

Apa: (Göktürk Türkçesi) Anlamı: Amca, Kürtçe söylenişi: Apo

Ka: (Göktürk Türkçesi) Anlamı: Büyük baba, Kürtçe söylenişi: Ka

Buge: (Göktürk Türkçesi) Anlamı: Gelin, Kürtçe söylenişi: Bug

Mın (Göktürk Türkçesi) Anlamı: Ben, Kürtçe söylenişi: Mı.

Pencere, çatı, mutfak, şapka, horoz, kitap, kalem gibi kelimeler Kürtçe'de aynen, şunlar ve benzeri yüzlerce kelime ise değişik şekillerde telaffuz edilerek kullanılır: *Aslan*: Eslan, *Baykuş*: Bayekuş, *Çekirge*: Çekurge, *Para:* Pere, *Pirinç*: Pırınts, *Kırlangıç*: Karlekunç v.b.

Kürtlerin isimlerinin büyük çoğunluğu da Türkçe, Arapça ve Farsça kökenlidir.

Görüldüğü üzere, Kürtçede kullanılan kelimelerin büyük çoğunluğu Türkçe kökenlidir. Fakat buna rağmen, şu nokta da bilimsel bir gerçektir ki, *dil, ırkların belirlenmesinde her zaman sağlam bir ölçü olarak kullanılamaz*. Çünkü toplumların dili zaman içinde değişimlere uğrayabilir. Özbe öz Türk olan Urfa Karakeçililerinin, zaman içinde anadillerini unuttukları ve bugün Kürtçe konuşmakta oldukları unutulmamalıdır. Karakeçililer Kürt müdür? Hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak kesinlikte Türktürler.

KARAKEÇİLİLERİN TÜRKLÜĞÜ..

Karakeçili aşiretinin kökeni konusunda tarihlerde bilim adamlarının, hatta Padişah II. Abdülhamid'in bile sözleri yer alır.

Prof. **Faruk Sümer**, Karakeçili Türkmenleri'nin Oğuzlar'ın *Bozok* koluna mensup olan *Kayı* boyundan geldiklerini yazar. Yâni Osmanlı Devletini kuran Kayılarla aynı soydandırlar.. Moğol saldırıları sonucu Kayı boyuna mensup diğer oymaklarla birlikte Karakeçililer de Türkistan, Horosan yolu ile Anadolu'ya göçüp yerleşmişler.. Padişah II. Abdülhamid, Ermeni çetelerine karşı kurdurduğu *Kürt Alaylar*ından, Karakeçilililer tarafından kurulmuş olanına, devletin kurucusu Osman Bey'in babası Ertuğrul Bey'in ismini verdirmişti. Bu konuyu, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ziyareti sırasında, *"Ertuğrul Alayı, benim akrabalarım tarafından kurulmuştur"* diyerek, Karakeçili'lerin de Osmanlı'nın mensup olduğu Kayı boyundan geldiklerini ifade etmişti.

Urfa, Viranşehir bölgelerinde yerleşmiş olan, zaman içinde çeşitli coğrafî, ekonomik, sosyal ve siyasal şartlardan etkilenerek Kürtçe konuşmaya başlayan, sonunda Türkçeyi unutan Karakeçililer üzerinde geniş araştırmalar yapan bir bilim adamı da Prof. **Mehmet Eröz**'dür. Oymaklar içinde yaptığı araştırmalar sırasında Karakeçililerin gelenekleri, giyim kuşamları, dilleri, kültürleri, kullandıkları âletler, kadınların bellerine bağladıkları kemerler gibi pek çok veriden hareketle, Türkmenlerle tamamen aynı olduklarını tespit etmiştir. Eröz'ün konuştuğu Karakeçililer, genellikle *"kendilerinin Ertuğrul Gazi'nin soyundan geldiklerini"* söylemişlerdir.

Prof. Eröz'ün, ***Türkan oymağı*** konusundaki tespitleri de önemlidir. Ziya Gökalp'in, *"Oğuzların Beğdili boyuna mensup olan, önceleri Karakeçililer'e bağlı oldukları halde sonradan Millî aşiretine bağlanan Türkan aşireti mensuplarının, Türk olduklarını bildikleri halde Kırmanço Kürtçesi konuştukları"* bilgisini verdiği Türkanlar arasında da incelemeler yapmıştır. Eröz'e Türkan'lar, Türklükleri konusunda şunları söylemişlerdir: *"Bizler de Türkmeniz. Süleyman Şahın dört oğlundan biri burada kalmış ve bizler onun soyundan gelmişiz.."*

Bunlar gibi daha pek çok Kürt aşireti mensupları, Eröz'ün yörede yaptığı incelemeler sırasında, *"Türkmen kökenli olduklarını, dedelerinin Türkçe konuştuğunu, fakat sonra çevrenin etkisiyle Kurmanç Kürtçesi konuşmak zorunda kalarak Türkçeyi unutup Kürtleştiklerini"* anlatmışlardır.

KÜRT KELİMESİNİN ANLAMI:

Kürt kelimesinin Türkçe'de çeşitli anlamları vardır.

Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat'it Türk'ündeki anlamı: *Dallarından yay, kamçı, değnek yapılan kayın ağacı*dır. Bunun devamında Kürt kelimesinin *dağ gülü, ayva ağacı* anlamlarına da geldiği eklenmektedir.

Kürt kelimesinin çeşitli Türk lehçelerindeki diğer bir anlamı da *sertleşmiş kar, kar yığını*'dır.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde, Macaristan'daki bir çok yer isminin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki yer isimleri ile aynı olduğunu belirlemiştir. Örneğin Macaristan'daki Graç, bizde Kıraç olmuştur. Bodin, Pötürge'de bir köy ismidir. Macaristan'daki Keban da, bizdeki Keban'la aynıdır. Hatvan bizde Tatvan şeklinde değişmiştir. Bunlardan çıkan sonuç, bu iki coğrafyada yaşayan insanların aynı soydan geldikleridir. Bu bakımdan Evliya Çelebi'nin bu tespitleri, Kürtler'in İskit *(Saka)* kökenli olduklarında ısrar eden Prof. Kırzıoğlu'nun yaptığı tasnifte gösterdiği *Tuna Kürtleri* ile *Dicle Kürtleri*nin aynı soya mensup oldukları tezinin de bir belgesi olarak değerlendirilebilir.

Ongur (Hungar) Türkleriyle birlikte Macaristan'a gelmiş olan Kürt Türklerinin yerleştiği on köy bilim adamlarınca tespit edilmiş bulunmaktadır. Bu köyler arasındaki bir ovanın adı da *Kürtözü*'dür.

KÜRTLERİN DİNÎ İNANÇ VE GELENEKLERİ:

Kürtlerin çoğunluğu sünni müslümandır. Alevî mezheplerine mensup olanları vardır. Kürtler dinlerine çok bağlıdırlar. Aralarında Hristiyan olanları da mevcuttur. Kürtlerin, Müslümanlığı Orta Asya Türklerinden daha önce kabul ettikleri de genellikle kabul edilen bir tespittir. Örf-âdet ve gelenekleri yönünden genellikle Oğuz soyuna bağlılıklarını devam ettirdikleri görülür.

Mezar taşlarında bulunan koç, koyun gibi heykeller de eski Türk örfünün ürünlerindendir. Sünnetteki kirvelik, ziyafetlerde koç başı ikram edilmesi, ölüm ve yas geleneklerindeki benzerlik de bunlardandır. Her yıl 21 Martta baharın geldiği inancıyla kutlanan *Nevruz* bayramı Oğuz Türklerinden kalma bir âdettir.

Oniki hayvanlı Türk takviminde de yılbaşı 21 Mart yâni Nevruz günüdür.

Özellikle alevî Kürtler, Orta Asya Türklerinin çoğunluğu gibi tavşanı uğursuz sayarlar ve etini yemezler. Bu konuda daha pek çok örnek göstermek mümkündür.

2. ZAZALAR:

Bir çok kaynakta yanlış olarak Zaza'ların Kürtler'in bir kolu, Zazaca'nın da Kürtçenin bir lehçesi olduğu ifade edilir. Gerçekte ise Zaza'lar, kesinlikle Kürt değildirler ve yukarıda belirttiğimiz Türkiye'deki altı etnik gruptan biridir.

Ünlü Rus Kürdolog Minorky de, Zazaların kesinlikle Kürt olmadıklarını, dillerinin de Kürtçe'den çok farklı bir Kuzey-Batı lehçesi olduğunu yazar.

Kürtler'in Türklüğü tezini savunan bilim adamları ise, Zazaların kökenlerini Horasan, Harzem ve Güran Türkleri'ne bağlarlar. Çoğunluğunun ana yurtları olan Horasan ve Harzem'den göç eden Türkmenler olduklarına inanırlar. Ve şu bilgiyi eklerler: Timur, Horasan'ı aldığı sırada, buradan göç eden aşiretler Dersim *(Tunceli)* bölgesine yerleştirilmişlerdi. İşte Zaza'ların ataları bu Horasan Türkmenleridir. Bu savlarına delil olarak da, Zaza'ların yaşadıkları bölgelerdeki pek çok yer ve aşiret isimlerinin Türkçe olduğunu ileri sürüp, bu yer isimlerini sıralarlar.

1938 yılındaki Dersim *(Tunceli)* isyanının ele başlarından Zaza lideri **Seyyit Rıza**, o sırada devlete verdiği başvuru mektubunda, bu gerçeği şöyle dile getirmişti:

"Hükümet, hizmet ve sadakatımızdan şüphe ediyorsa, ecdadımızın geldikleri Yukarı Türkistan Horasan vilayetine bütün aşiret mensuplarımızın hicret etmesine izin vermeli ve yardımcı olmalıdır.."

Dersim Mebusu **Hasan Hayri Bey**, 1921 yılında 1. BMM'inde yaptığı bir konuşmada, Alevi Zazaların kökenlerinin Harzem'den gelen Türkmenler olduklarını anlattıktan sonra şu bilgileri vermişti:

"Yavuz Sultan Selim döneminde bir kısım alevî Türklerin can güvenlikleri nedeniyle Dersim Dağlarına çekildikleri, kimliklerini gizlemek için Kürtçe öğrendikleri, zaman içinde de Türkçeyi unutarak Kürtleştikleri.."

(TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt II, sa: 252)

Bilindiği üzere Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı fethettikten sonra Halifeliği de uhdesine alınca, Müslümanlığı yaymak, karşıt din ve mezheplere hayat

hakkı tanımamak, hatta Hristiyanlara zorla Müslümanlığı kabul ettirmek için, çok sert buyruklar vermişti. Bu yüzden alevîler Yavuz'un tam 40 bin alevinin katili olduğu iftirasında bulunurlar. Bilindiği üzere Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi sert buyrukların bir çoğunu uygulatmamıştı.

3. ARAPLAR:

Türkiyenin etnik yapısı içindeki Arap asıllı vatandaşlar son sayımlara göre 1.141.000 kişidir. Bu sayıya ***Nusayri***'ler de dahildir. Nusayriler genellikle İskenderun, Antakya, Adana, Tarsus'ta yaşamakta, nüfusları 350 bini bulmaktadır. Şii mezhebinin Nusayrilik inanışına mensup olan bu insanlara halk arasında ***Arap alevî***leri denilir..

İnançlarına hristiyanlık ilkeleri ile yerel inançların da karışmış olduğu öne sürülmektedir. Ana dilleri Arapçadır. Gençleri genellikle Türkçe konuşurlar. Nusayrilerin çoğunluğu Suriye'de yaşarlar ve Esat ailesi de bu mezhebe mensuptur.

4. LAZLAR:

Türkçe'de, laz kelimesi genellikle bir etnik terim olarak değil de, bölgesel isimlendirme için kullanılır. Oysa laz kelimesi, kendine özgü kültürü, dili ve kimliği olan bir topluluğun adıdır.

Türkiye'de tarihte Lazistan olarak adlandırılan Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşamaktaydılar. Günümüzde ise, Rize'nin Fındıklı, Ardeşen, Pazar ve Çamlıhemşin, Artvin'in Arhavi ve Hopa ilçelerinin oluşturduğu üçgen içindedirler. Ayrıca, 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Batum, Hopa ve Arhavi'den göç ederek Gölcük, Yalova, İzmit, Kocaeli, Sapanca, Düzce, Akyazı, Akçakoca gibi yerlere yerleşmiş olan Laz kökenliler de mevcuttur.

Türkiye dışında ise, Acara ve Batum çevresinde de az miktarda Laz yaşamaktadır. Halbuki eski tarihlerde oralarda nüfusun çoğunluğunu Lazlar oluştururlardı. Fakat Stalin döneminde Kırım Türklerine ve diğer Rus olmayan halklara uygulanan soykırım sırasında, Ruslar, Lazları da topluca Orta Asya ve Sibirya'ya sürgün ettikleri için binlerce Laz da oralarda kırılmıştır.

Ülkemizde Rize-Artvin yöresindeki dar alanda yaşamalarına rağmen, toplumda bütün Karadenizlilerden Laz diye söz edilir. Karadeniz bölgesinde Ereğli'den itibaren insanlara *"Lazlar'ın kimler oldukları?"* sorulduğunda, bulundukları yerin doğusunda kalan herkesi Laz diye işaret ederler.

Lazca, Rumların konuştuğu Antik Yunan kökenli dilden tamamen farklı olan bir dildir.

5. ÇERKEZLER:

Çarlık Rusyası döneminde Kafkaslar'da bağımsızlık savaşı veren, bu arada savaşlar sırasında büyük kıyıma ve sürgünlere maruz kalarak Osmanlı Devletine sığınan Türk ve Kafkas kökenli insanlar Anadolu'da, Suriye, Mısır gibi bölgelerde iskân edilmişlerdi. Aynı göçler 93 Harbi*(1877-78 Türk-Rus Savaşı)* sırasında daha da yoğunlaşarak tekrarlandı. Hepsi *"Çerkezler"* başlığı altında toplanan bu Kafkas halkları arasında, büyük çoğunluğu **Adige** ve **Abhazlar** olmak üzere **Ubıhlar, Çeçenler, İnguşlar, Kalmuklar ve Asetinler** *(Osetya)*, Türk asıllı **Balkarlar** ve **Karaçaylılar** bulunmaktadır.

Türk asıllı halklar, Orta Asya'dan göç ederek Kafkaslar'a gelip yerleşmiş olan soydaşlarımızdır. Rusya asırlar boyu bunları bölüp parçalamaya, onlara Türk olduklarını ve Türkçeyi unutturmaya çalışmıştır. Komünizmin yıkılmasından sonraki dönemde, Kafkasya'da da Türklük bilinci uyanmaya ve özerk Türk devletleri kurulmaya başlamıştır. Bu konularda rahmetli Alparslan Türkeş'in gayret ve hizmetleri de unutulmamalıdır.

Bugün ülkemizde, ***"Çerkez"*** ortak başlığı altında toplanmış bulunan Kafkas kökenli vatandaşlarımızın sayıları 1,5 milyonu bulmaktadır. Hepsi de Türk toplumuyla bütünleşmiş durumdadırlar. Fakat buna rağmen, son zamanlarda bu etnik unsurlar arasına da ayrılıkçı ve bölücü fikirler sokulmak istendiği gözlenmeye başlamıştır.

3 *Her Yönüyle Kürt Dosyası*/Prof. Abdülhalik Çay, 7. Baskı, Ankara, 2008, sa: 32-37.

4 *Her Yönüyle Kürt Dosyası*/Prof. Abdülhalik Çay, Ankara. sa: 317.

5 *Türkiyenin Etnik Yapısı*/Ali Tayyar Önder, Pozitif Yayınları, 5. baskı, 2005.

6 *Kürtlerin Türklüğü*/Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu, Hamle Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1995.

7 *Doğu Aşiretleri ve Emerpyalizm/*Dr. Mahmut Rışvanoğlu, Türk Kültür Yayını, İstanbul 1978.

ZİYA GÖKALP VE KÜRTLER

Türk milliyetçiliği ideolojisini sistemleştiren ve modern Türkçülüğün kurucusu kabul edilen ünlü sosyolog **Ziya Gökalp**’in Kürtler’le ilgili çalışmaları son derecede değerli ve yol gösterici bir eser olarak ortaya çıkmıştır. Ziya Gökalp, Kürt aşiretlerinin kökenleri, tarihleri, yaşadıkları coğrafyalar, dil ve kültürleri hakkında geniş araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaları sonunda elde ettiği bilimsel sonuçları *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*[8] isimli kitabında toplamıştır..

Ziya Gökalp bu eserinde önce Kürtlerin bilimsel açıdan sınıflandırılmasını yapmakta, örf-adet ve geleneklerinden, yaşayış tarzlarından bilgiler sunarak örnekler vermektedir. Bu arada önemli Kürt aşiretlerini teker teker tespit ederek, aşiretlerin reislerini, reislerin görev ve yetkilerini anlatmaktadır.

Gökalp, Kürt aşiretleri arasında yaptığı kendi incelemelerinin yanı sıra, Kürtlerin kendi dillerinde yayınlanan eserleri de tetkik etmiştir. Bütün bu bilimsel tespitlerinin sonucunda Kürtleri beş kavme ayırmıştır.

GÖKALP’İN KÜRT AŞİRETLERİ TASNİFİ

Gökalp’in yaptığı tasnife göre bu aşiretler;

1. **Gurmanç**, 2. **Zaza**, 3. **Güran**, 4. **Lürre** *(Lebr)*, 5. **Soran** aşiretleridir.

Bu aşiretlerin konuştukları dilleri ve bu dillerde yazılmış eserleri inceledikten sonra ise şu tespitleri yapmıştır: *Bu aşiretler birbirlerinin konuşmalarını anlamazlar.* Gramer, sözdizini ve sözlükleri açısından aralarında çok büyük farklar vardır. Bu fark lehçe farkı değil, dil farkıdır. Bu bakımdan bu aşiretlerin konuştukları dilin her birinin bağımsız bir dil olarak kabul edilmesi gerekir.

Ziya Gökalp bu temel tespitlerinden sonra bu beş aşiret hakkında açıklayıcı bilgiler verir, kendi dillerinde yazdıkları kitapları kısa kısa anlatır.

Gurmanç (Kırmanç) aşireti: Kürtlerin en büyük kısmını Gurmançlar meydana getirir. Türkler tarafından Kürt denildiği zaman kasdedilen Gurmançlardır. Yerleşik ve göçebe olarak yaşarlar. Bunların zengin bir halk edebiyatı vardır. Gurmanç Kürtçesiyle yazılmış eserler arasında; *Molla Ceziri'nin Divanı, Ahmede Hani'nin* 17. Yüzyılda yazdığı manzum *Mem-u Zin'i, Ahmet Batınî'nin Mevlid-i Şerif'i ünlüdür.*

Zazalar: Gökalp, Zazaları da Kürt kabul eder ve bilgileri o istikamette verir. İkinci büyük Kürt topluluğu olan Zaza'lar Dersim bölgesinde yaşarlar. Oradan başka şehirlere yayılmışlardır. Gittikleri yerlerde hemen topluma uyum gösterirler. Ziya Gökalp, mesela Diyarbakır'a gelen Zaza'ların kısa sürede fırıncılık, kadayıfçılık mesleklerini öğrendiklerini tespit etmiştir. Zaza Kürtçesiyle basılmış en ünlü kitap, Diyarbakır'lı *Molla Ahmed'el Hasi Efendi*'nin *Tevellütname*'sidir.

Güran ve Soran Kürtleri: Bu iki Kürt topluluğu genellikle Musul vilayetinde çoğunluktadır. *(Kürtlerin Türklüğü tezini öne sürenlere göre Güranlar, Batı Türkistan'daki Türk soyu Gurlular'ın Dicle boylarına gelip yerleşen koludur)* Kürtlerin **Baban Kürtleri** adını verdikleri güneyli Kürtler'e ise **Soran** adı verilir. Güranca ve Soranca dilleri birbirine çok yakın olduğu için, bu iki aşiretin hemen hemen aynı dili konuştukları söylenebilir. Güran diliyle yazılmış eserler arasında *Mevlana Halid'in şiirleri* önemlidir. Bu şiirler şairin Farsça Divanının sonunda yer almaktadır. Soran dilinde *Şeyh Rıza Talabani*'nin şiirleri ünlüdür.

Lurre(Lebr) Kürtleri: Çoğunluğu İran'da yaşar. Lur Kürtçesiyle *Baba Tahir Ureban'ın Kitast*'ı ünlüdür. Bu eser, Bombay'da basılan Ömer Hayyam rübailerinin sonuna eklenmiştir.

Ziya Gökalp'in *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* isimli kitabından verdiğimiz bu kısa izahattan sonra, değerli sosyoloğumuzun, Kürtler'in Türklüğü ve benzeri konulardaki düşüncelerine göz gezdirebiliriz. Bunun için, yazarın o kitabını bugünkü Türkçe ile sadeleştirip yayına hazırlarken yazdığım, *"Hazırlayanın Önsözü: Eser Hakkında"* bölümündeki satırlarımdan bir kısmını burada tekrar etmeyi uygun buluyorum:

Ziya Gökalp'i günümüzde yaygın bir şekilde ileri sürülen *"Kürtlerin aslen Türk oldukları, Oğuz Türklerinin bir kolunu teşkil ettikleri"* şeklindeki tezin savunucuları arasına almak mümkün değildir. Zaten Ziya Gökalp'in bu sosyolojik araştırmaları yaptığı ve bu eseri kaleme aldığı dönem 1900-1910 yılları arasındaki Osmanlı dönemidir. O sırada Osmanlı Türkiyesi'nde söz konusu olan cereyanlar, İslam ümmetçiliği ve bu akıma karşı çıkan Hristiyan azınlıkların ayrımcı faaliyetlerinin fikrî alt yapısını oluşturan ideolojilerdi.

"ÜMMETÇİLİKTEN MİLLİYETÇİLİĞE.."

İmparatorluk sınırları içinde yaşayan Müslüman Türklerle birlikte, Arap, Kürt ve Arnavut gibi milliyetler de köken farkı duygusu taşımaksızın İslamiyet şuuruna sahip ve genellikle devlete bağlı idiler. Bu kişiler, Osmanlı Devletini kötü günlerinde kurtaracak olan cevherin, *"ümmet kenetlenmesi ve dayanışması"* olduğu düşüncesine inanıyorlardı.

Fakat Avrupa'da yayılmış olan bağımsızlık rüzgarları Balkanlara da ulaşınca, doğal olarak Osmanlı topraklarını da etkisi altına aldı. Osmanlı egemenliğine tâbi olan Yunanlılar, Bulgarlar, Sırplar, doğuda Ermeniler istiklâllerinin peşine düştüler. Bu ayrılıkçı akımlara Batılıların verdikleri destek ve kışkırtmalar yüzünden bağımsızlık fikirleri hızla örgütlenerek isyanların başlamasına sebep oldu.

Azınlıkların bu faaliyetlerine doğal bir tepki olmak üzere, bizim içimizde de Türkçülük cereyanları, bu gelişmelere antitez olarak filizlenmekte gecikmedi.

Böylelikle *Türk milliyetçiliği* akımı, egemen durumdaki ideoloji olan *İslam Ümmetçiliği*nin önüne geçti. İmparatorluğun Müslüman halkları Araplar ve Arnavutlar da, *Osmanlılığı* terkedip kendi milliyetlerine sarıldılar. Bağımsız devletlerini kurmak için bağımsızlık savaşları çıkardılar.

Osmanlı Devletini yıkarak, topraklarını aralarında paylaşma hesapları yapan İngilizler, Fransızlar ve Ruslar da, emperyalist hesaplarına hizmet edecek olan bu bağımsızlık hareketlerini kendi çıkarları yönünde kullandılar. İsyancılara silah ve maddi yardım yaparak yönlendirdiler.

Sonuçta 1. Dünya Savaşında Türk'ü arkadan vuran Arap hâinliklerinin ürünü olmak üzere Osmanlı toprakları üzerinde Arap devletçikleri kuruldu.

Emperyalistler aynı zamanda destek ve tahriklerinin kapsamı içine Kürtleri de almışlardı. Fakat Araplar'da kolayca ulaştıkları sonucu Kürtler üzerinden elde edip Kürt Devleti kurduramadılar. Buna rağmen, yıkıcı politikalarından yine de vaz geçmediler. Hem de hiçbir zaman.. Günümüzde sürüp gelen PKK vahnşeti de işte o zamandan beri devam eden İngiliz, Amerikan, Fransız, Rus emperyalist kışkırtmacılığının eseridir.

ZİYA GÖKALP'E GÖRE BAZI TÜRK AŞİRETLERİNİN KÜRTLEŞME SEBEBİ

Kürtler de Oğuz kökenli Türk uruklarından mıydı, yoksa Türk ve Kürt ayrı kökenlerden gelmiş iki ayrı millet miydi? Bu tür soruların hiçbir tereddüde yer bırakmayacak biçimde bilimsel sonuçlara ulaştırılamadığını daha önce sık sık tekrarladık. Zaten Ziya Gökalp'in Kürt aşiretleri üzerinde sosyolojik araştırmalar yapıp kitabını hazırladığı dönemde, henüz bu tür sorular gündeme dahi gelmemişti. Hatta köken sorununun sorulması bile akıllardan geçmemekteydi.

Kürtlerin Türklüğü tezi Gökalp'ten yıllar sonra ortaya çıktı. Bu yüzden Gökalp, Kürtlerin etnik bakımdan Türk kökenli olup olmadıklarını araştırmamıştır. Yalnızca, Kürt aşiretleri arasında yaptığı incelemeler sırasında, Kürt kabul edilen veya kendilerini Kürt sanan pek çok boyun etnik köken bakımından Türk olduklarını, fakat çeşitli sebeplerle sonradan Kürtleştiklerini vurgulamakla yetinmiştir.

Bunlara ait örnekler de vermiştir. Mesela *Kiki'lerin, Dekuri ve Millikebir* aşiretlerinin, *Karakeçili* kabilesinin büyük bir bölümün, Türkçeyi unutarak Kürtleştiklerini ortaya çıkarmıştır. Karakeçililer hakkında önceki bölümde bilgi vermiştim.

Ziya Gökalp, sonradan Kürtleşen bu aşiretlerin Türklüklerini kaybedişlerinin altında yatan sebepleri de sıralamıştır.

Bu sebepler arasında; yaşadıkları coğrafyada karşılaştıkları zorlukları ve güvenliklerinin sağlanmasında devletin ihmâllerini başta göstermiştir. Yaşadıkları bölgedeki çöl şartları bu Türk aşiretlerini göçebeliğe zorlamış.. Hayvancılıkla uğraştıkları için hayvanlarını beslemek amacıyla yaz ve kış birbirinden çok uzak coğrafyalarda dolaşma zorunluluğuna maruz kalmışlar.. Canlarını ve sürülerini koruma konusunda Devletin yeterli

güvenceyi vermemesi üzerine, zorunlu olarak bölgedeki güçlü ağalara sığınmaya mecbur olmuşlar.. Genellikle sığındıkları ağalar Kürt olduğu için zamanla Türkçeyi unutup Kürtleşmişler.

Bunların yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin halkın ürünlerinden aldığı aşar ve vergilerin yüksek olması da bu aşiretleri devletten ve Türklükten kopmalarında etken olmuştur.. Gerçi devlet egemenliğinden ayrılarak Kürt ağaların hakimiyetine giren aşiretler, düşman aşiretlere karşı korunmaları, ihtilaflarının çözümlenmesi gibi hizmetlerine karşılık bağlı oldukları ağaya da her sene belli bir *"ağalık hakkı"* ödemişlerdir. Ama, bu ödeme devletin aldığı vergiden çok düşük olduğu için Kürt ağaya bağlılığı tercih etmişler ve zaman içinde Türkçeyi unutup Kürtleşmişlerdir. Demek ki, bazı Türk aşiretlerinin Kürtleşmesinde, bu tür ekonomik zorunluluk, alevî mezhebine bağlılık gibi çeşitli sebepler etken olmuştur.

ZİYA GÖKALP KÜRT MÜYDÜ?

Kendisi de Diyarbakırlı olan Ziya Gökalp, bölgesinde bu Kürt araştırmasını yaptığı için, muhalifleri tarafından Kürt olmakla suçlanmıştır. Özellikle *İttihat ve Terakki*'nin mensubu ve önemli kişilerinden biri olması dolayısıyla, muhalif *Hürriyet ve İtilâfçı*lar, hakkındaki bu suçlamada başı çekmişlerdir.

En çok da İtilâfçılardan Peyâm-ı Sabah gazetesinin başyazarı ve sonradan Dâhiliye Nâzırı olan ve en sonunda yargılanmak üzere Ankara'ya götürülürken İzmit'te halk tarafından linç edilen **Ali Kemal**, Ziya Gökalp'in Kürt olduğu isnâdlarını abartmıştır. Gökalp, Ali Kemal'in bu isnatlarına Malta adasında sürgünde bulunduğu günlerde yazdığı şu şiiriyle cevap vermiştir:

ALİ KEMAL'E

Ben Türküm! Diyorsun, sen Türk değilsin!
Ve İslamım! Diyorsun, değilsin İslam!
Ben ne ırkım için senden vesika,
Ne dinim için istedim ilâm!

Türklüğe çalıştım sırf zevkim için,

Ummadım bu işten asla mükâfat!
Bu yüzden bin Türlü felâket çektim,
Hiçbir an esefle demedim; Heyhât!

Hatta ben olsaydım Kürt, Arap, Çerkes;
İlk gayem olurdu Türk milliyeti
Çünkü Türk kuvvetli olursa mutlak,
Kurtarır her İslam olan milleti!
Türk olsam olmasam ben Türk dostuyum,
Türk olsan olmasan sen Türk düşmanı!
Çünkü benim gayem Türkü yaşatmak,
Seninki öldürmek her yaşatanı!

Türklük hem mefkurem, hem kanımdır:
Sırtımdan alınmaz, çünkü kürk değil!
Türklük hâdimine Türk değil diyen!
Soyca Türk olsa da piçtir, Türk değil![9]

Görüldüğü üzere Ziya Gökalp bu şiirinde *“Türk kanımdır”* dedikten sonra, *“Kürt olsaydım bile ilk gayem Türk milliyeti olurdu, çünkü Türk kuvvetli olursa, Kürt, Arap, Çerkes bütün Müslümanları kurtarır”* diye eklemektedir.

NİHAL ATSIZ’A GÖRE KÜRTLER

Türk ve dünya bilim adamları ve yazarları arasında Kürtler’in etnik kökenleri konusunda çok çeşitli fikirler ortaya atılmış, Türk kökenli, Arap, Fars, Gürcü kökenli oldukları, Asurlu, Babilli veya Urartulardan geldikleri, Hint-Avrupa dil grubundan oldukları gibi çok çeşitli savlar ileri sürülmüştür. Bunlara buraya kadarki bölümlerde kısa da olsa temas ettik. Görüldüğü üzere bu konudaki hiç bir iddia da kesinlik kazanmış değildir ve hepsi de varsayım olarak kalmıştır.

Bu yüzden Fransız sosyolog Maurice Duverger, bu işlerden bıkkınlık getirmiş, Kürtler hakkında geniş araştırmalar yapmaya devam eden bilim adamları hakkında şöyle demiştir:

“Adı var, kendi yok bir dille tanımlanan bu halk topluluğunu bilginler ille de bir yere yerleştirmeğe çalışmaktadırlar.”

Kürtler konusunda Ziya Gökalp’in fikirlerini yukarıda öğrendik. Bakalım Cumhuriyet döneminde Türk milliyetçiliği ideolojisinin en güçlü temsilcilerinden Nihal Atsız bu konuda neler düşünmekte ve ne demekteydi?

Büyük Türkçü’nün Kürtler konusunda bir çok makalesi yayınlanmıştır. Burada bunlardan, 1967 yılında yazdığı ve *Ötüken Dergisi*nde yayınlanan bir makalesinden bazı bölümleri nakledeceğim. Böylelikle Nihal Atsız’ın da Kürtler konusundaki düşüncelerini öğrenme olanağı bulacağız. Yazı okunduğu zaman görülecek ki, 40 küsür sene öncesine ait aşağıdaki yazısında Nihal Atsız, sanki bugünleri önceden görüp anlatmış gibidir:

*“**Bağımsız Kürt Devleti Propagandası**: Farslar’ın gayet geri ve iptidaî (ilkel) bir kolu olup İran, Türkiye ve Irak’ta yayılmış bulunan Kürtler’i bir devlet ve millet durumuna getirmek yolundaki istekler epey eskidir.. Bütün iptidaî topluluklarda olduğu gibi Kürtler’de de yabancı devletlerin kışkırtmasıyla başlayan bu hareket, Kürt çoğunluğunun arasında değil, onların zengin ağa sınıfı ile okumuşları arasında itibar görmüştür. Çünkü bağımsız bir Kürdistan’dan faydalanacak unsur bunlardır. Kurulacak Kürdistan’da idareci ve yüksek sınıf olacaklardır. I. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan Kürt Teâli Cemiyeti, Osmanlı Devleti’nin kendisinden sayarak yüksek makamlara getirdiği Kürtler tarafından kurulmuştu. Dergileri çıkıyordu.*

“SULARIN, DAĞLARIN KİBİR VE
GURURUNDAN DOĞAN KÜRTLER..”

*Mütareke yıllarında Kadıköy Sultanisinde okurken Arapça ve Siyer-i Nebî hocamız olan Mihri Efendi, Kürt milliyetçisi olduğu için bize Türklük ve Türkçülük aleyhinde propaganda yapar, Kürt dergileri dağıtırdı. Bir gün, sakın Türküm demeyin, öteki unsurları gücendirirsiniz, Osmanlıyım deyin! diye öğüt vermişti. Dağıttığı dergilerin birinde Kürtler’in Asurlular neslinden geldiği yazılıydı. Kürtler’i öven bir manzumede, **Suların, dağların kibr-i gururundan doğan Kürtler!** diye bir mısra vardı.*

Tabii bütün bunlar köksüz, iptidaî bir cemaat olmanın verdiği zavallılıktan doğuyordu. Zencilerin kendilerini eski Mısır medeniyetini

yaratan insanların torunları diye görmek istemeleri gibi Kürtler de Asurluların soyundan geldiklerini iddia ederek biraz itibar kazanmaya çalışıyorlardı. Fertlerdeki aşağılık kompleksinin bir takım atıp tutmalara sebep olması gibi bunlar da sularla dağların kibrinden ve gururundan doğduklarını hayâl ediyorlardı.

Millî zaferden sonra bütün vatan hâinleriyle birlikte Mihri Efendi de sakalını kazıyarak avukatlığa başlamıştı. Atatürk'ü öven yazısını da hatırlıyorum.

Bugün (yâni 1967 yılında) Kürtçülük safsatası yine hortlamıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun değil, herkesin bildiği gibi Türkiye'de bağımsız Kürdistan kurmak isteyen bir güruh vardır..

... Kürtçüler açıkça Kürtçülük yapamayacakları için (iddialarını) Türkiye'nin doğusu davası hâlinde öne sürmekte, Türkiye'nin doğusunun da Türk olduğunu unutmuş gözükmektedirler.

... İstanbul'un mühim gazetelerinden Yeni Gazete'nin 1967 Mart sayılarında (Barzani'nin Karargahında) başlığı ile çıkan bir tefrika dikkate değer... Tefrika Kürtlük ve Kürtçülük yapmak gayesiyle kaleme alınmıştır. Tefrikada Barzani'den Mareşal Mustafa Barzani diye söz edilmekte..

... 1967'nin Molla Barzani'si ile 1925'in Silvan'lı Şeyh Sait'i arasında hiçbir fark yoktur. İkisi de bağımsız Kürdistan davası peşindedir. Şeyh Said'i İngilizler kışkırtmışlardı, Molla Barzani'yi de Ruslar kışkırtıyor. Perdenin arkasında yabancı Devletlerin çıkarları vardır ve Kürtler maşadan başka bir şey değildir..."

(Ötügen Dergisi, Eylül 1967, sayı: 45)

Görüldüğü üzere Nihal Atsız, Kürtler'i *"Farsların ilkel bir kolu"* diye nitelemekte, Kürtlerin ise, kendilerinin Asurluların torunları olduklarını iddia ettiklerini ileri sürmektedir.

8 Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler/Ziya Gökalp, Toker Yayınları, sadeleştiren: Yalçın Toker, İstanbul 2007.

9 **Yeni Hayat**, Toker Yayınları, İstanbul 2005, sa: 80

KÜRT İSYANLARI

Osmanlı döneminde Kürt isyanları 1806 tarihinden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Aşağıda kısaca listesini sunduğum ve ileride gerekli olanları hakkında konuya açıklık getirmek üzere anlatacağım bu isyanların genellikle iki sebebi vardır.. Ya aşiret reisi kişisel bir çıkar uğruna isyanı başlatmıştır, ya da Osmanlı Devletinin dış düşmanla savaş halinde olduğu bir sırada fırsatı değerlendirmek için ayaklanma başlatmıştır.

İşte Kürt isyanlarının kısa bir listesi..

1806 Baban Aşireti isyanı, reisi Abdurrahman Paşa.*(Süleymaniye mutasarrıfı olan İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine, yerine Babanzade Halit Paşa'nın atanmasına karşı çıktığı için..)*

1812 Baban Aşireti isyanı, reisi Ahmet Paşa, Süleymaniye. *(1806 Türk-Rus savaşının ve Balkanlar'da Sırp isyanlarının başlaması üzerine Osmanlı Devleti'nin güç durumundan yararlanarak fırsatı değerlendirme hainliğinin ürünüdür..)*

1818 Zaza Aşiretleri isyanı, Dersim *(Tunceli)*. *(Devletin salmış olduğu vergiye karşı çıktılar..)*

1830-1833 Yezidi isyanı, Revandüz *(Erbil, Irak)*, Hakkari. *(Fransızlar'ın Cezayir'i işgal etmesi, Mora'da isyan çıkaran Yunanlılar'ın Yunanistan'ı kurması, Ruslar'la Edirne antlaşmasının imzalanması gibi sebeplerle Devleti sıkıştırma amacıyla..)*

1830-1833 Kör Mehmet Paşa isyanı, Erbil, Musul, Şirvan. *(Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da başlattığı ve ordularını Anadolu içlerine sevkettiği dönemde Devlet'in sıkışık durumundan istifade etmek üzere çıkarıldı..)*

1833-1837 Soran Aşireti isyanı, Mir Muhammed ve Molla Hâdi. *(Bu isyan da Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanından istifade edilerek başlatıldı..)*

Cizreli Bedirhânîlerin İsyanları (1833-1847):

1838 1. Han Mahmut isyanı, Van, Müküs *(Bahçesaray). (Han Mahmut Müküs sancakbeyidir)*

1839 Garzan isyanı, Diyarbakır.

1842-1847 2. Han Mahmut isyanı.

1843-1847 Bedirhanîler isyanı.

1855 Yezdenşir isyanı, Bitlis, reisi İzzettin Şir. *(Osmanlı Devleti'nin Kırım Harbi'yle meşgul olmasından yararlandılar..)*

Meşrutiyetin ilânından sonraki Bedirhânî isyanları: (Seyyit Taha'nın etkisiyle, Bedirhanlı Ahmet Mikdat, Abdurrahman ve Süreyya Kardeşlerin çıkardıkları isyanlar)

1877-1878 Bedirhanî Osman Paşa isyanı, Cizre, Midyat.

1878-1881 Şeyh Übeydullah Nehrî isyanı, Botan. *(Nakşibendî Şeyhi'nin İran'da Mahabad'ı işgaliyle sonuçlandı..)*

1889 Emin Ali Bedirhanî isyanı, Erzincan.

1908-1914: Şeyh Abdüsselâm Barzani isyanı, *(Kürt Hivi cemiyetinin kışkırttığı isyan)*.

1912 Bedirhanî Halil ve Ali Remo isyanı, Mardin.

1912-1922 Simko İsmail ağa isyanı.

1913-1914 Şeyh Selim ve Şeyh Şehabettin isyanı, Bitlis. *(Bundan sonraki isyanlar Milli Mücadele'de İç İsyanlar kitabında anlatılmıştır.)*

11 Mayıs 1919 Ali Batı isyanı, Mardin, Diyarbakır.

21 Mayıs 1919 Şeyh Mahmut Berzenci isyanı, Süleymaniye.

20 Mayıs 1920 Bahtiyar aşireti reisi Cemil Çeto isyanı. *(Mustafa Kemal'in, Erzurum Kongresi'nden sonra Millî Mücadele'ye çağırdığı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içinde görev verdiği bu hâin 8 ay sonra isyanı başlatmıştır.)*

1 Haziran 1920 Millî Aşireti isyanı, Viranşehir.

6 Mart 1921 Koçgiri *(Zara)* isyanı, aşiret reisleri Alişan, Alişir, Nuri Dersimi.

4 Eylül 1924 Ali Rıza ve İhsan Nuri Beytüşşebab isyanı.

1924 Nasturi isyanı, Hakkari.

13 Şubat-30 Mayıs 1925 Şeyh Sait isyanı.

10 Haziran 1925 Übeydullah Nehri isyanı.

7 Ağustos 1925 Reşkotan, Raman isyanı.

Kasım 1925 1. Sason isyanı.

16 Mayıs-17 Haziran 1926 1. Ağrı isyanı.
21 Ocak 1926 Hazro isyanı.
7 Ekim-30 Kasım 1926 Koçuşağı isyanı.
26 Mayıs-25 Ağustos 1927 Mutki isyanı.
13-20 Eylül 1927 2. Ağrı isyanı ve tenkil hareketi.
7 Ekim-17 Kasım 1927 Bicar isyanı, Hani, Lice, Kulp, Palu.
22 Mayıs-3 Ağustos 1929 İt Resul isyanı ve tenkil hareketi.
14-27 Eylül 1929 Tendürek isyanı ve tenkil hareketi.
20 Mayıs-9 Haziran 1930 Savur isyanı ve tenkil hareketi.
20 Haziran 1930 Zilan aşireti isyanı, Ağrı.
16 Temmuz-10 Ekim 1930 Şeyh Ahmet Barzani'nin Oramar isyanı.
7-14 Eylül 1930 3. Ağrı isyanı ve tenkil hareketi.
Eylül 1930 Şeyh Mahmut Berzenci isyanı, Irak.
8 Ekim-14 Kasım 1930 Pülümür isyanı ve tenkil hareketi.
Kasım 1931 Şeyh Ahmet Barzani isyanı, Irak.
1934 Baban aşireti isyanı.
Ocak 1937 2. Sason isyanı.
21 Mart-Ekim 1937 Dersim *(Tunceli)* isyanı.
Haziran-Ağustos 1938 Dersim *(Tunceli)* isyanı.

(*Kürt isyanlarının önemlileri aşağıdaki bölümlerde kısa da olsa anlatılacaktır)*

15 Ağustos 1984 *Eruh*'taki kanlı köy baskınıyla ortaya çıkan PKK'nın suikast, baskın ve katliamları. Türk ordusuyla yaptığı silahlı çatışmalar yıllardır artarak sürüp gelmektedir.

BAŞLICA KÜRTÇÜ ÖRGÜTLER

Kürt isyanlarının maddî ve fikrî yönlerden alt yapısını hazırlamak, Kürt toplumlarını ayrılıkçı düşüncelere yöneltmek, bu konuda propaganda ve baskılar yapmak, isyancıları eğitmek, halkı tahrik edici yalanlar yaymak, ayaklanmalar için silah, araç gereç sağlamak, bu tür faaliyetlerle isyanları organize etmek amacı taşıyan pek çok örgüt kurulmuştur. Tarih içinde bazıları legal, bazıları illegal olarak kurulup faaliyete geçmiş olan bu Kürtçü örgütlerin belli başlılarını burada kısaca sıralamakla yetineceğim.

Sonraki sayfalarda da, konu içinde önem taşıyanlar karşımıza çıktıkça onları kısaca anlatacağım.

Kürdistan Azm-i Kavî Cemiyeti, Kürdistan Teali Cemiyeti, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti, İhtilas-ı *(Kurtuluş)* **Kürdistan Cemiyeti, Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti, Kürt Azadi** *(İstiklal)* **Cemiyeti, Kürdistan Muhibban** *(Dostları)* **Cemiyeti, Kürt Milli Fırkası, Kürdistan Teşrik-i Mesai Cemiyeti, Kürt Hoybun Cemiyeti, Kürt Hivi Talebe Cemiyeti, Kürt Kadınlar Cemiyeti** v.b.

İlk yasal Kürtçü örgüt 1900 yılında İstanbul'da kurulan *Kürdistan Azm-i Kavî Cemiyeti*'dir. Cemiyetin kurucusu Diyarbekirli Fikri Efendidir.

Bu ayrılıkçı Kürt cemiyetlerinin kurucuları arasında önemli Devlet adamları, nazırlar, âyan üyeleri, konsoloslar, valiler, paşalar, Üniversite profesörleri, hakimler, savcılar da vardı. Mesela *Kürt Teâli ve Teâvün* cemiyetlerinin ömür boyu başkanlığını yapan **Seyyit Abdülkadir**, Nehri isyanını çıkaran nakşibendi şeyhi Übeydullah Nehri'nin oğludur. Bu şahıs Osmanlı Ayan Meclisi üyesi olmuş, Damat Ferit'in Sadrazamlığı sırasında Şura-yı Devlet Başkanlığı yapmıştır. Kuruculardan **Kürt Şerif Paşa**, Osmanlı Devleti'nin Stockholm ve Madrit elçisiydi.

İttihatçı **Abdullah Cevdet**, *Kürdistan Teâli* Cemiyetinin kurucularındandır ve cemiyetin merkezi onun İstanbul Cağaloğlu'ndaki yazıhanesidir. İktisat profesörü **Şükrü Baban** da cemiyetin genel sekreteridir.

*Hivi Kürt Talebe Cemiyet*ini yöneten kişi **Ömer Cemil Paşa**'dır. Kürdistan Muhibban Cemiyetinin üyeleri arasında **Feylosof Rıza Tevfik**, genel sekreterliğinde ise **Nuri Dersimi** görülmektedir.

Bu cemiyetler Kürtçü propagandalarını yayabilmek için bir çok Kürtçe dergi ve gazeteler de çıkarıyorlardı. Kürdistan Teali cemiyetinin yayın organı Türkçe ve Kürtçe yayınlanan *Jin* isimli dergi idi. **Mevlanzade Rıfat**'ın *Serbesti* gazetesi, *Rozi Kürdistan, Bank-ı Hak* dergileri de Kürtçülük akımını desteklemekteydiler. İsimlerini andığımız bu kişilerin bir çoğu Lozan'da genel af dışında bırakılıp 150'likler listesine alınarak vatandan ve vatandaşlıktan çıkarılmışlardır.

KÜRTÇÜ CEMİYETLERİN AMAÇLARI

Bu Kürtçü cemiyetler, önce Kürtlerin ilerlemeleri ve gelişmeleri, kendi aralarında yardımlaşmaları, çocuklarının eğitimi gibi insancıl konularda faaliyet göstermek ve bu amaçlar etrafında Osmanlı toplumu içinde bütünleşmeyi sağlamak üzere kurulmuşlardı. Fakat zaman içinde, bu cemiyetlerin içine ayrılıkçı fikirler sızmaya başladı. Bunlar, Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan ***"Ademi merkeziyet"*** akımını, ***"yerel bağımsızlık"*** şeklinde çarpıtarak ayrılıkçılık hareketlerine fikrî altyapı oluşturdular. Hatta doğrudan doğruya bağımsız Kürt Devleti kurulması amacına yönelen yeni cemiyetler de kuruldu. Bunların bünyesinde silahlı örgütler oluşturuldu.

Başta İngilizler olmak üzere, Amerikalılar, Fransızlar ve Ruslar da, bu cemiyetleri kışkırtarak ve maddî destekler sağlayarak, silah vererek Kürt ayaklanmalarını yaygınlaştırdılar. Sonunda Kürtler de, bölücülük ve devlete ihânet noktasında Ermeni ve Yunanlılardan aşağı olmadıklarını gösterdiler. Hatta Ermeni ve Rum örgütleriyle işbirliği içine de girdiler. İlerde anlatacağım *Taşnak-Hoybun* işbirliği, Yunan işgalleri döneminde çıkarılan *Koçgiri isyanı;* bu müşterek Türk düşmanlığı plânlarının ürünlerindendir.

Kürtler, zaman zaman da Araplar'la ortak hareket etmekten de geri durmamışlardır.

Ayrılıkçı Kürtlerin bu tür hâinliklerinden söz edildiği zaman onlar derhal şöyle derler;

"Milli Mücadele'de Türklerle birlikte omuz omuza savaştık.. İşgalci düşmanı birlikte kovduk.. Cumhuriyeti beraber kurduk.. Kurtuluş Savaşında omuz omuza savaşmamıza rağmen Atatürk, Cumhuriyeti kurduktan sonra bize verdiği özgürlük sözünü tutmadı, Kürtlere ihânet etti.."

Bütün bu Kürt iddiaları, Atatürk'e yapılmış olan haksız iftira ve yalanlardan başka bir şey değildir. Tarihi gerçekleri çarpıtmak, kirli amaçlarına Atatürk'ü âlet etmektir. Bu yalanlara gereken cevapları verebilmenin en kestirme yolu ise, heyecanlı cümleler kurup, nutuklar atmak değil, tarihe ve olayların cereyan ettiği dönemlere ait belgelere baş vurmak, vesikaları gözler önüne sermek olmalıdır.

Bunun için ben de bu kitabımda bunu yapmağa çalışmaktayım.

ATATÜRK VE KÜRTÇÜLÜK

Öncelikle Kürtler'in, Milli Mücadele sırasında ve öncesindeki tutumlarını tam belirlemek gerekiyor. Bunu yaptığımız zaman, vatanın kurtarılması için Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri içinde görev alanlarına, hatta Kuvva-yı Milliye saflarında kanlarını ve canlarını verenlerine[10] de rastlayacağız, düşmana casusluk ve yataklık edenlerine de.. Mustafa Kemal Paşa baştan beri iyisiyle-kötüsüyle her türden Kürdün varlığının farkındaydı.

Ancak bu konulara geçmeden önce genel manzaranın tam olarak ortaya çıkması için bazı tespitler yapmayı gerekli görmekteyim.. Şöyle ki.. Mondros Mütarekesinin imzalanmasından *(30 Ekim 1918)* sonra, İtilâf donanmaları Mütareke hükümlerinden yararlanarak İstanbul'u fiilen işgal ettiler. Yıldırım Orduları Grubu iptal edildiği için Mustafa Kemal, Anadolu'ya döndü. 5 Kasım 1918'de Adana'da Ali Fuat Paşa ile görüştü. Buradan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya Harbiye Nazırlığını istediği telgrafı çekti. *(Belki o zaman Harbiye nazırı yapılsa, düşmanı vatandan en az bir yıl önce kovardı.)* Trenle İstanbul'a geldi. 15 Kasım günü Padişah Vahdettin kendisini kabul etti.

Tabii o görüşmede, Padişah'ın ne yapılması gerektiği konusundaki düşüncelerini de öğrenme fırsatı bulmuş oldu.

O günlerde, kurtuluşumuz için çok çeşitli fikirler ortaya atılmaktaydı. En yaygın tezi savunanlar ise *manda yanlıları* idi.

Mandacılar, *"Dünya Harbi'nde Almanlar, Avusturyalılar, Bulgarlar beraber olduğumuz halde bu büyük devletlerle başa çıkamadık, şimdi tek başımıza mı karşı koyacağız? Üstelik ordularımız terhis edildi, silahlarımız elimizden alındı, daha fazla kan dökülmesin.."* diyerek İngiliz ve Amerikan mandasını kabul etmeyi kurtuluşumuzun tek çaresi olarak savunuyorlardı. Padişah ve İstanbul'daki Hükümet de, sırf saltanatlarını sürdürme adına İngiliz mandası yanlısı olmuşlardı.

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının düşüncesi ise Padişah'ın, Hükümetin ve manda yanlısı aydınların önerilerinin tam tersi idi. Onlar, *Ya istiklal ya ölüm!* diyorlardı. Silaha baş vurup düşmanı vatandan atmaktan başka çare görmüyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa, bir süre İstanbul'da kalarak, vatanın işgalcilerden kurtarılması için yapılacak Millî Mücadele hareketinin plânlarını yapmaya

karar verdi.

Kendisi gibi düşünenlerle de istişareler, toplantılar yapacak, plânlamasını tamamlayıp Milli Mücadele'nin bayrağını açacaktı. Beşiktaş'ta oturduğu ev, bu işler için dar geliyordu. 21 Aralık 1918 günü Sarosyan isimli bir Ermeni'nin Şişli'deki evini kiraladı. Vatanın kurtarılması amaçlı toplantılarına burada başladı.

Silahlı mücadele konusunda iki düşüncesi vardı. Ya Hükümet'te Harbiye Nazırlığı gibi etkin bir görev alarak silahlı mücadeleyi İstanbul Hükümeti içinde başlatmak, olmazsa Anadolu'ya geçerek milletle birlik olup savaşmak[11]..

7 Şubat 1919 tarihinde kendisine 6. Ordu komutanlığı teklif edildi. Bunu hemen reddetti. Çünkü vatanın kurtarılması yolunda 6. Ordu komutanlığının bir kıymeti harbiyesi olamazdı. En azından Harbiye Nazırlığına getirilmeli, Erkânı Harbiyeyi yönlendirebilmeliydi..

Yetkili bir makama gelmesinin mümkün olmayacağını kısa sürede anladı.

Demek ki vatanın ve milletin İstanbul'dan kurtarılması mümkün değildi. O halde yapması gereken yegâne iş Anadolu'ya geçerek milletin başına geçmekti.

26 Şubat 1919 tarihinde Ali Fuat Cebesoy ve Rauf Orbay'la bir toplantı daha yaptı ve bu kararını onlarla görüştü. Millî Mücadele hareketinin Anadolu ayağı artık başlamış sayılırdı. Ancak Anadolu'ya nasıl geçecekti?

Buna da çare bulundu: 30 Nisan 1919 tarihinde kendisine geniş yetkiler verilerek merkezi Erzurum'da bulunan 9. Ordu Müfettişliğine tayini yapıldı.

Bu tâyinin gerçekleşmesinde, Ali Fuat Paşa'nın da önemli rolü oldu. Ali Fuat Paşa, Hükümette Dahiliye nazırı olan Mehmet Ali Bey'e Mustafa Kemal Paşa'yı tavsiye ederek, onu bu hususta ikna etti.

11 Mayıs 1919 günü Genel Kurmay Başkanı Cevat Çobanlı ve Mustafa Kemal Paşalar'a evinde yemek veren Damat Ferit Paşa, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya, Samsun ve çevresindeki olayların araştırılması için Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirilmesi emrinin verildiğini ve Padişah'ın da onayının alındığını bildirdi.

Aslında Sadrazam Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı başından atıp Anadolu'ya gönderdiği için, ortaya çıkan bu sonuçtan çok memnun bile olmuştu.

Kısa sürede, *“9. Ordu Müfettişliği”* işlemleri tamamlandı. 16 Mayıs günü maiyetindekilerle birlikte Bandırma vapuruyla İstanbul’dan hareket eden Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs günü Samsun’da karaya ayak bastı. Artık Milli Mücadele’nin ateşi yakılmıştı.

Bu gelişmeleri ve sonrasını Mustafa Kemal Paşa Sivas’ta, Kılıç Ali’ye şöyle anlatmıştı:

“Ben tasarladığım programımı İstanbul Şişli’deki evimin bir köşesinde oturarak ve birtakım kişilerle görüşerek uygulayabileceğime inanmadığım için, doğrudan doğruya milletle temasa gelmek istedim. Cevherini çok iyi bildiğim ve çok sevdiğim milletimin içinde ve onunla birlikte hareket etmeyi daha faydalı, hatta çok lüzumlu gördüm.

3. Ordu Müfettişliğine tâyinimi temin ettim ve deniz yollarının küçük bir vapuruna binerek karargâhımla birlikte alelacele yola çıktım. Bazı dostlarım (Rauf Orbay) *bana İngilizlerin yolda gemiyi batırması ihtimâli olduğunu söyledikleri halde kulak asmadım...”*

“DEVLETİN TEMELLERİ ÇÖKMÜŞTÜ..”

Atatürk aynı konuyu Nutuk’ta şöyle özetler:

“Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tamamlanmıştı. Toprakları parçalanmış, Devletin bağımsızlığı, Padişah, Halife, Hükümet bunların hepsi anlamlarını yitirmiş boş sözlerden ibaretti. Bu durum karşısında tek bir karar vardı. O da millî egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız olan yeni bir Türk Devleti kurmak! İşte daha İstanbul’dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar bu karar olmuştur.”

Mustafa Kemal Paşa, bu sözlerine devamla*; “Türk ata yurduna, Türk’ün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun, topyekün millet olarak silahla karşılık vermek ve savaşmak gerekmekteydi. Bunun için de, uygulamayı bir takım aşamalara bölmek, hedefe adım adım ilerleyerek ulaşmak gerekiyordu..”* ifadelerini ekler..

(NUTUK/Toker Yayınları, 2007 sayfa: 16)

Ata’nın, *“İstanbul Hükümeti’nin yüklendiği sorumluluğu yerine getirmeyeceği artık anlaşılmıştı, millet, bağımsızlığını kendi azim ve kararlılığı ile kendisi kurtaracaktır”* diyerek *Amasya*’dan tamim ettiği,

Erzurum ve *Sivas Kongreleri*'nde milletin temsilcilerine de onaylattığı *"vatanı silahla kurtarma"* plânı sonuçta adım adım uygulanmaya konulmaya başlandı.

10 Bkz. Kitabımızın 71-72. sayfalarındaki Antep kahramanı *Karayılan* ve *İlhan Bey* Türküleri.

11 Bu konularda kitabımızın 112-125 sayfaları arasında yer alan Kazım Karabekir Paşa'nın söz ve iddialarına bakınız.

ATATÜRK'ÜN *"TOPYEKÜN MİLLET"* SÖZÜ İÇİNDE KÜRTLERİN DE YER ALDIĞINI BELGELEYEN MEKTUPLARI

Şu noktaya dikkatleri çekmek istiyorum. Mustafa Kemal Paşa, yukarıdaki sözleri arasında ***"topyekün millet"*** ifadesini kullanırken, bu oluşumun içinde yer alan Türk, Kürt, Çerkes her milletten, sünnî, alevî her mezhepten insanları kasdetmekte, herkesi kucaklamaktaydı.

"Omuz omuza verecek, vatanı düşmandan temizleyeceğiz" sözünü sarfederken hiç bir etnik ayrım gözetmemişti. Yâni asırlardır Türkler'le birlikte bu topraklarda yaşayan, bu vatan uğruna kanını ve canını vermekten çekinmeyen kişiler hangi etnik kökenden gelmiş olurlarsa olsunlar farketmezdi. O kritik günlerde Mustafa Kemal Paşa da böyle düşünüyor, hesaplarını da buna göre yapıyordu. Bu yüzden topyekün millet kavramı içine elbette Kürtler de girmekteydi. Zaten o dönemde bazı yerel ayrılıkçı Kürt hareketleri cereyan etmiş olsa da, henüz ortada kapsamlı bir Kürt kalkışması da mevcut değildi.

Atatürk soğukkanlı ve tedbirli davranıyor, o günün yokluklar, zorluklar ortamında bölünüp, küçülmeyi değil, birleşip bütünleşerek daha da kuvvetlenmeyi istiyor, düşmana karşı daha güçlü çıkmanın plânlarını yapıyordu.

Nitekim Erzurum Kongresi öncesinde ve Kongrede Kürt aşiret reisleri ve tarikat şeyhleriyle bu anlayış içinde görüştü. Hiç bir ayırımcı düşünceye kapılmadan, yaptığı kurtuluş plânlarını onlara da anlattı. Onlara da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri içinde görev ve yetki verdi. Onlardan destek sözleri aldı.

Kongreye katılmamış olanlarına da 10 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum'dan mektuplar gönderdi. Aşiret reislerine, genel kurulun kararlarını bildirdi, Müdafaa-i Hukuk cemiyeti içindeki görevlerini anlattı.

Nutuk'ta, bu mektuplardan söz ederken Atatürk, şunları söylemiştir:

“Diyarbakır, Bitlis dolaylarında halkı aydınlatmak amacıyla, oralarda ordu komutanı olarak bulunduğum sırada bazılarını yakından tanıdığım bir takım ileri gelen kişilere özel mektuplar yazdım. Van, Beyazıt ve çevresinde bulunan bazı aşiret reisleri ile de ilişki ve bağlantılar kurdum.”[12]

Atatürk’ün söz konusu mektuplarındaki ifadeleri, bu kitabımızın savunduğu ana fikir için son derecede önemlidir.

Onun için mektuplardan bazılarını biraz sadeleştirerek sayfalarım arasına almayı gerekli görüyorum.

MUSTAFA KEMAL’İN, MUTKİ AŞİRETİ REİSİ
HACI MUSA BEY’E MEKTUBU:

Tarih: 10.8. 1919-Erzurum

Bu mektuptan sadeleştirilmiş bazı satırlar[13]:

“Muhterem Efendim, 2. Ordu kumandanlığında bulunduğum sıradaki pek önemli şartlarda aramızda oluşmuş olan kalbî bağın değerli hatırası daima bende saklıdır. Zatıalinizin eskiden beri devlet, millet ve vatan uğrunda fedâkârlığınız, seçkin yardımlarınız herkesin alkışını kazanmıştır. Bitlis’in geri alınmasında orduya fiilen yaptığınız yardımlar, Mutki bölgesinin düşmana karşı korunmasında harcadığınız çabalar takdir ve şükranla hatırlanmaktadır.. Ne yazık ki düşmanlarımız bugün de, devlet ve milletimize karşı hâince davranarak, memleketimizi tamamen parçalamak, islâm âlemi için asırlardan beri kanını veren milletimizin hakimiyet ve istiklâlini elinden alarak köle mevkiine düşürmek, atalarımızın bıraktığı anavatanda bir Ermenistan kurmak için uğraşıyorlar.. İstanbuldaki Hükümet, tümüyle güçsüzlük ve miskinlik içerisinde yönetimin dizginlerini baş eğdiği düşmanlara bırakıyor. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin katılımıyla Milleti birleştirmek ve hayatımıza kasdetmek isteyen düşmanlarımıza karşı kuvvetli bulundurmak maksadıyla Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Erzurum’da bir Kongre yaptılar. Kongre sizi de Temsil Heyetine seçti.

Vatanımızın kurtuluşu için el ele vererek çalışacağımızdan dolayı büyük memnuniyet hissetmekteyim. Vatan ve milletimiz için hayırlı gelecekler için dua eder, gözlerinizden öperim.. ***Mustafa Kemal****”*

Atatürk’ün bu mektubunda övgü sözleri sarfetmiş olduğu ve 9 kişilik *Temsil Heyeti*’ne seçildiğini haber verdiği bu kişi Mutki aşiretinin reisidir.

Bu şahıs 1923 yılında Erzurum’da kurulan ihtilalci **Kürt Azadî Cemiyeti**nin kurucusu, **Nasturi isyanı**nda rol almış olan kişidir. 26 Mayıs 1927 tarihinde ise **Mutki isyanı**’nı çıkarmıştır. Bu gerçeği yukarıda verdiğim Kürt isyanları listesinde görmek mümkündür. Bütün bunların adı hainlik değilse nedir?

Neyse.. Mustafa Kemal’in diğer mektuplarıyla konuya devam edelim..

MUSTAFA KEMAL’İN, GARZAN’DA
CEMİL ÇETO’YA MEKTUBU:

Tarih: 10.8. 1919-Erzurum

Mektuptan sadeleştirilmiş satırlar:

“O çevreden gelenlerden aldığım bilgilerden, sizin Halifelik makamına ve Devletimize olan kuvvetli bağlılığınızı, aziz vatanımızın düşman emellerine karşı korunmasındaki hizmet ve fedakârlıklarınızı öğrenmiş bulunuyorum. Bildiğiniz üzere Mütareke’den sonra İtilâf Devletleri, devlet ve milletimizin hukukunu çiğneyerek doğu illerimizi Ermeniler’e vermek, batıda İzmir’i ve en değerli yerlerimizi Yunanlılar’a hediye etmek, Karadeniz sahillerimizde bir Pontus Devleti kurmak gayelerine düştüler. Bir taraftan da İngiliz’ler Diyarbakır ve çevresi halkını kandırarak türlü türlü şekiller vermeğe çalıştılar. 3. Ordu müfettişliğim sırasında düşmanların bu plânlarına engel olmağa karar verdim. İstanbul’daki Hükümet esir vaziyette olduğu için... benim çalışmalarımdan memnun olmayan düşmanlar, beni İstanbul’a geri döndürmek istediler... Ben ise, sonuna kadar milletle birlikte ve milletin bağrında çalışmaya karar verdiğim için askerlikten çekildim, sinei millete döndüm... Erzurum’da Doğu illeri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kongresi toplandı. Böylece ***bütün Doğu Anadolu halkı birleşti.*** *Kongrede alınan kararları size sunuyorum. Bir kaç güne kadar Sivas’ta genel bir Kongre toplanacak... Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin çalışmaları sayesinde devletimizin bağımsızlığının ve vatanımızın tamlığının korunacağına inanıyorum. Siz de bu cemiyetimizin en önemli üyelerindensiniz. Yardım ve gayretinizle, o bölgede kısa zamanda teşkilatın size gönderdiğim Tüzüğündeki hükümlere uygun şekilde kurulacağına ve İngilizlerin*

milletimizi parçalamağa ve vatanımızı Ermeni ayakları altında çiğnetmeye yönelik entrikalarına meydan verilmeyeceğine inanmaktayım. Gözlerinizden öper, bilcümle vatandaşlarımıza selamlar eylerim...

Mustafa Kemal*”*

(Söylev-Belgeler/ Atatürk Tarih Kurumu Yayınları, Sayfa: 1285, Belge: 53)

İşte bu da Mustafa Kemal’in, Garzan’da Bahtiyar Aşireti reisi **Cemil Çeto**’ya gönderdiği mektuptur. Cemil Çeto’yu da Türk milletinden saymış, onu da vatanı işgalden kurtaracak Müdafaa-i Hukuk örgütüne üye yapmış.. Ona da milletin kurtuluşu için omuz omuza çalışmayı teklif etmiş.. *“Bütün Doğu Anadolu halkı birleşti”* diyerek onu da içimizden biri görmüş. Acaba ayrılıkçı Kürtler’in, *“Milli Mücadele’de omuz omuza savaştık! derken kasdettiklerinden biri de bu kişi miydi?”* diye aklınızdan geçiriyorsanız, karar vermekte acele etmeyin.. Çünkü **Cemil Çeto**, Atatürk’ten aldığı bu mektuptan sadece 8 ay sonra 20 Mayıs 1920’de Cemil Çeto isyanını çıkarmış olan kişidir. Bahtiyar aşireti reisi ve *Kürt Teali Cemiyeti* üyesidir. O sırada, Kürt Teali Cemiyeti’nin yaydığı, *“İtilaf Devletleri Mustafa Kemal’in Kuvva-yı Milliyesini dağıtacaktır, bir Kürdistan Devleti kurulacaktır, tüm aşiretler silahlansın..”* ifadeleri bulunan beyannamesini öğrenince, Müdafaa-i Hukuk üyeliğiyle üstlendiği vatanı kurtarma görevini bir kenara atmış ve vatanı parçalamak üzere isyan bayrağını açmıştır.

Bu isyan 13. Kolordunun 2. Tümeni tarafından 17 gün süren bir tenkil harekâtı sonunda 7 Haziran 1920 günü bastırılmıştır. Dört oğlu ile birlikte teslim olan hâin yine uslanmamış, Şeyh Sait isyanına katılmış, sonunda idam edilmiştir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA’DAN,
ŞIRNAKLI ABDURRAHMAN, DERVEŞLİ ÖMER
ve MUSAŞLI RESUL AĞALAR’a,

Bu üç şahsa *“Vatanperver Efendim..”* hitaplarıyla başlayan mektuplarda özetle şu ifadeler bulunmaktadır: *“Sizlerin Halife ve Padişah’a bağlılığınız ve kutsal vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine asla razı olmayacağınız herkesçe bilinmektedir. Bugüne kadarki hizmetlerinizi yakından bildiğim için, sizleri hayatlarını vatan ve millet uğruna vakfeden*

vatanseverlerin başında göreceğimden eminim. Erzurum Kongresi beyanname ve nizamnamelerini ilişikte gönderiyorum. Bölgenizde Teşkilatın yerleştirilmesine ve düşman propagandalarına mani olacağınıza olan güvenle gözlerinizden öperim..”

(Söylev-Belgeler/ Atatürk Tarih Kurumu Yayınları,
Sayfa: 1277, Belge: 49)

Bu kişiler hakkında fazla bilgi olmadığı için, Ata'mızın mektubunda ifade ettiği gibi *“vatanseverlerin başında”* mı yer alıp hizmet ettiler, yoksa tersini mi yaptılar, bu konuda fikir beyan etmiyorum. Şunu belirtmekle yetiniyorum: Şırnaklı Abdurrahman Ağa Hacı Bayram aşiretine mensuptur ve bölücü *Kürt Azadi* üyesidir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'DAN,
BİTLİS KÜFREVİZADE ŞEYH ABDÜLBAKİ
EFENDİ HAZRETLERİNE

Tarih: 10.8. 1919-Erzurum

Mektup *“Faziletlü efendim”* hitabıyla başlamakta ve özetle şu ifadeler bulunmaktadır:

“Yüce Halifelik ve Saltanatın, vatan ve milletin içinde bulunduğu güç durumu siz de bilmektesiniz. Ben, milletimizin bugün içinde bulunduğu felâketten çıkacağı güne kadar, milletin içinde çalışmaya kendimi adamaktan başka vatanseverlik olamayacağı kanısı ile askerlikten isteğimle ayrıldım. Milletin birliğini bütün dünyaya göstermek ... kurtuluşumuzu sağlamak üzere toplanmış bulunan Erzurum Kongresi kararlarını size sunuyorum. O bölgede gereğini yerine getirerek, düşmanların her türlü yıkıcı propagandalarını önleyici vatanperverliğinizi bekliyorum. Arzı hürmet ve muhabbet eylerim..

3. Ordu Eski Müfettişi Mustafa Kemal”

(Söylev-Belgeler/ Atatürk Tarih Kurumu Yayınları,
Sayfa: 1277, Belge: 48)

MUSTAFA KEMAL PAŞA'DAN,
NORŞİNLİ ŞEYH ZİYAEDDİN EFENDİYE

Tarih: 10.8. 1919-Erzurum

"Faziletlü efendim" hitabıyla başlayan bu mektubunda Atatürk, Nizamettin Efendiye, *"meşayih-i izâmdan" (yüce şeyhlerden)* sıfatı vererek hitap etmekte, yukarıda ele aldığımız mektuplardaki aynı bilgileri ve istekleri tekrarlamakta ve özetle şöyle demektedir:

"Dünya Savaşı boyunca Osmanlı ordusuna yaptığınız seçkin hizmetleri yakından biliyorum. Bu sebeple şahsınıza kalpten büyük hürmet duymaktayım.

Acı olayların etkisiyle her yanda kurulan millî ve vatansever derneklerin delegelerinden oluşmak üzere Erzurum'da toplanan Kongre ile Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Ulusal birliğimizi içeriye ve dışarıya karşı temsil etmek üzere bir Temsil Heyeti kabul edildi. Siz de derneğimizin en saygıdeğer üyelerindensiniz.. "

(Söylev-Belgeler/ Atatürk Tarih Kurumu Yayınları,
Sayfa: 1283, Belge: 52)

Norşin, Bitlis'in Güroymak ilçesinin o zamanki adıdır. Bu Şeyh Ziyaeddin Efendi ise, I. Dünya Savaşı gazilerinden biridir. Bu vatan uğruna bir kolunu savaş alanında kaybetmiştir. Bununla birlikte, sonraki yıllarda Bitlis Divan-ı Harbi tarafından idama mahkum edilen *Azadi*'nin lideri **Cibranlı Albay Halit** ve yöneticisi, daha sonra Bitlis milletvekili seçilen **Yusuf Ziya Bey**'le sıkı işbirliği içinde olduğu belirlenmiştir.

Atatürk bunların dışında daha pek çok kişiye, bu arada eski mebus Sadullah Efendi'ye, Şeyh Mahmud Efendiye ve Padişah'a da aynı tarihte mektuplar yazmıştır.

MUSTAFA KEMAL'İN MEKTUPLARINDAN ÇIKARILACAK SONUÇLAR..

Mustafa Kemal Paşa'nın, Doğu Anadolu Kürt şeyhleriyle, aşiret reislerine yazdığı yukarıdaki mektuplardaki ifadeleri, o kişileri de kendimizden birileri olarak gördüğü izlenimi vermektedir. Mesela Garzan'da Bahtiyar aşiretinin reisi Cemil Çeto'ya; *"Bütün Anadolu halkı, devletimizin bağımsızlığı ve vatanımızın tamlığını korumak için*

birleşmiştir..” diyor.. Bu ifadeyi, Doğu Anadolu’da çok sayıda Kürt yaşadığına göre, *“Kürt, Türk, vatan savunmasında birleşmişlerdir”*, şeklinde yorumlamak yanlış olmaz. Yâni Atatürk, Kürtleri de düşmana karşı oluşturulmuş olan millî bütünleşmenin içinde görmüştü. Bu arada İngilizler’in Diyarbakır ve çevresi halkını kandırdığından söz etmesine rağmen *“birlik olup İngilizler’e vatanımızı parçalatmayacağız”* demektedir.. Ve *“birlik olma”* sözünü bir Kürt aşiret reisine yazdığı mektupta söylüyor.. *“Doğuda bir Ermeni devleti kurdurmayacağımıza, vatanı kurtarma davasının el birliği ile kazanılacağına”* vurgu yaparken, Kürt aşiret reisi Cemil Çeto’ya da bu millî davanın en önemli görevlilerinden biri olduğunu ekliyor.. Ne var ki, bu mektuplaşmanın üzerinden sadece sekiz ay geçtikten sonra görüyoruz ki, o Cemil Çeto, vatanın tamlığının korunmasındaki bir görevli değil, tam tersine vatanın bölünmesi için isyan başlatan bir hâinmiş..

Mektup yazarak, vatanın kurtuluşu için Müdaafaa-i Hukuk içindeki görevlerini anlattığı öteki kişiler de Cemil Çeto’dan farksızdılar. Milli Mücadeleyi yönetecek üyelerden biri olarak Temsil Heyeti’ne seçilen Hacı Musa isyancı Mutki aşiretinin reisi ve ihtilalci Azadi örgütünün kurucusudur. Sonraki bütün Kürt isyan hareketlerinin de içinde olmuştur.

Gerçekler böyle iken, Mustafa Kemal Paşa, o mektupları, o kişilere niçin yazmıştı? Onların birer Kürt isyancısı olduklarını bilmiyor muydu? Bilmemesine imkân yoktu, biliyordu ve bile bile yazmıştı. Çünkü Mustafa Kemal Paşa çok zeki, mantığını duygularının önüne çıkararak kullanan tam bir Devlet adamıydı.. Kürt istiklal örgütlerinin varlığından ve hâince çalışmalarının hepsinden haberdardı. Buna rağmen vatanın kurtarılması adına, o zor şartlar içinde bir de Kürt meselesinin çıkmaması için dikkatli davranıyordu..

O kişileri bu yüzden Milli Mücadele saflarına aldı. Öyle davranmayıp dışlasaydı ve onları Milli Mücadele saflarına değil, karşısındaki düşman saflarına gönderseydi daha mı akıllıca davranmış olacaktı. Elbette ki hayır.. En doğru olanı yaptı.. Bilmeliyiz ki, vatan savunmasında yanında yer alan ve Müdafaa-yı Hukuk içinde canla başla çalışan, eline silahı alıp Kuvva-yı Milliyeye katılarak düşmanla omuz omuza çarpışan çok sayıda Kürt de vardı.

Nitekim aşağıya alacağım Diyarbakır Valisine verdiği telgraf emrinde de görüleceği üzere, *"Kürt Kulübü üyeleriyle görüşerek uzlaşmalısınız"* diyerek, ayrılıkçıları da yanımıza çekmeye çalışması bundandı.

Atatürk'ün o zamanki Kürt gerçeğini çok yakından takip ettiğini, İngilizlerin kışkırtmasıyla ayrılıkçı hareketlere yönelmiş Kürtler'le görüşüp uzlaşarak onları doğru yola çekmeye çalıştığını gösteren bir çok belge vardır. Nutuk'ta da bu yöndeki ifadelerinden örnekler vardır.

Nutuk'taki, *"Ülkede ve İstanbul'da milli varlığımıza düşman olan kuruluşlar"*[14] başlıklı bölümde, Karadeniz sahilindeki bölgelerde Rum Pontus Hükümeti kurulacağı korkusuna kapılan bazı kişilerin, Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyetini kurduklarını anlattıktan sonra Kürtçülük konusunda da şunları söylemektedir:

"Kurulmaya başlanan bu derneklerden başka, ülkede daha bir takım dernek ve kuruluşlar da ortaya çıkmıştı. Bunlar arasında Diyarbakır, Bitlis, Elazığ illerinde, İstanbul'dan idare edilen Kürt Teali Cemiyeti vardı. Bu derneğin amacı yabancı devletlerin koruması altında Kürt Devleti kurmaktı."

ATATÜRKÜN DİYARBAKIR VALİ VEKİLİNE KÜRTÇÜLERLE İLGİLİ VERDİĞİ EMİR..

Atatürk'ün, Diyarbakır'daki Kürtçülük faaliyetlerine nasıl yaklaşılması gerektiği konusundaki düşünceleri Vali muaviniyle arasındaki telgraf yazışmalarıya açıklık kazanır.

Şimdi şu iki belgeyi gözden geçirelim:

1 Haziran 1919 tarihinde, yani İstanbul'dan Samsun'a gidişinden sadece iki hafta sonra, 44 no.lu şifre ile Havza'dan Diyarbakır vali vekiline o ildeki cemiyetler konusunda sorular sormuştu.. Vali Vekilinden 8 Haziran 1919 tarihinde şu cevap telgrafı geldi:

9. Ordu Birlikleri Müfettişliğine,

Burada(Diyarbakır) Vilayat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmamıştır. Ancak bu yakınlarda Erzurum ve Trabzon il Belediyesine çekilen Kürdistan konusundaki heyecan dolu tel yazılarından telaşa düşen halkın bu yolda bazı girişimlerde bulunduklarına şahit olunmuştur..

*Diyarbakır'da bazı gençlerin kurduğu **Kürt Cemiyeti**'nin İngilizlerin himayesinde bir Kürdistan kurulması yönünde propagandalar yapması üzerine Süleymaniye'deki İngiliz siyasi yetkilisi **Mister Noel** buraya gelmiştir. Halk bunu şiddetle reddetmiş olduğu için Kürt cemiyeti kapatılarak yasal kovuşturma başlatılmıştır. Diyarbakır'da bugün Hürriyet ve İtilaf fırkası vardır ve bundan başka cemiyet yoktur.*

Vali Vekili Mustafa"

(Söylev/Belgeler/ Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayfa:1209, Belge: 8)

Anlaşıldığına göre, Diyarbakır'da o tarihte İngiliz kışkırtmalarıyla Kürt bağımsızlığı propagandaları iyice yoğunlaşmış, gençlere Kürt cemiyeti kurdurtulmuştur. Fakat yerel halk bunları tam benimsenmediği için destek vermemiş, dernek kapatılmıştır.

Bu telgraf üzerine Mustafa Kemal Paşa, Havza'dan Vali vekiline 15 Haziran 1919 tarihli şu cevap telgrafını göndermiştir[15]:

"Diyarbekir İli Vali Vekilliğine,

*Bütün milletin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği bu tarihi günlerde bir yabancı devletin korumasına sığınarak aşağılanmış ve esir yaşamayı tercih eden her türlü görüşün, ülkeyi bölücülüğe düşürecek derneklerin dağıtılması vatanseverce ve gerekli bir görevdir. Kürt Kulübü konusundaki davranış biçimi bence çok yerinde görülmüştür… Diyarbakır ve çevresinde de Müdafaai Hukukı Milliye ve Reddi İlhak derneklerinin kurulmasına ve yerleşmesine aracılık edilmesini önemle tavsiye ederim. Ve özellikle **Kürt Kulübü üyeleriyle bu telyazısı çevresinde görüşerek uzlaşmak** uygundur efendim.*

3. Ordu Müfettişi Padişah Hazretlerinin
Onursal Yaveri Tuğgeneral Mustafa Kemal"

Atatürk'ün Kürtler konusundaki düşüncesini yansıtan başka belgeler de vardır.

ATATÜRKÜN İSTANBUL'DAKİ ÖNEMLİ KİŞİLERE MEKTUBU

Atatürk'ün Kürtler'in kazanılması yolunda yukarıdaki telgrafta yer alan düşüncesi, Erzurum Kongresi'ne katılacak olanlara yaptığı davet genelgesine ve İstanbuldaki bazı önemli kişilere yazdığı davet mektuplarına da yansımıştı.

Mektup gönderdiği İstanbul'daki bu kişiler şunlardı: Abdurrahman Şeref Bey*(eski Maarif nazırı)*, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Seyyit Bey, Halide Edip *(Adıvar)* Hanım, Kara Vasıf Bey *(Karakol Cemiyeti kurucusu)*, Ferit Bey*(eski Bayındırlık nazırı)*, Ferit Paşa *(Sulh ve Selamet Partisi Başkanı)*, Cami Bey *(Baykut)*, Ahmet Rıza Bey..

21.6.1919 tarihinde, yani *Amasya Genelgesi*ni kaleme aldığı gün yazdığı bu mektupta Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan ayrılışından sonraki bir ay içinde Anadolu'da olanları ve bu konularda yaptığı değerlendirmeleri nakleder.

Mektuptan konumuzla ilgili satırlar:

"Vatanın bölünmesi tehlikesine karşı, Müfaaai Hukukı Milliye ve Reddi İlhak örgütleri hızla toplanmaya başlamıştır.. Yalnız miting ve gösteriler milli amaçları kurtarmakta yeterli olamaz.. Ne yazık ki, Anadolu'daki bu örgütlenmelere karşı, başkentte karşıt akımlar ve milli olmayan propagandalar yapıldığını görmekteyiz. İstanbulun bu karşıcıl akımları, artık Anadolu'ya ve milli istek ve duygulara egemen değil, bağlı olmak gibi vatani bir zorunluluktadır. Ve başkent İtilaf Devletlerince boşaltılıncaya kadar bu zorunluluğun kesin olduğu kanısındayım."

Atatürk mektubunda yukardaki değerlendirmeleri yaptıktan sonra, Kürtçülük konusunda da şunları söyler:

"Devletin bölünmesinin söz konusu olduğu bir sırada İngiliz propagandasıyla başveren Kürdistan bağımsızlığı gibi akımlar; yazışmalarla yandaşlarını kendimize çekme, Halifelik ve Saltanat çevresindeki ortak amacımıza çağırma ve tümüyle anlaşma ile, şükürler olsun ki bizden yana dönmüş ve Kongreye çağırılmıştır."

(Söylev/Belgeler/ Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayfa:1235, Belge:27)

Mektuptan da anlaşılacağı üzere, Atatürk'ün, Kürtler'i uzaklaştırmak değil, yakınlaştırmak, vatanın kurtarılması davasına onları da dahil etmek yolundaki politikası başarıyla uygulanmaktadır. Nitekim mektuptaki, *"yazışmalarla kendimize çekme, tümüyle anlaşma ve Kongreye çağırma.."* ifadeleri de bunu göstermektedir.

Fakat ne yazık ki, Atatürk'ün bu iki belgedeki ifadeleri, bölücü Kürtçüler tarafından çarpıtılarak sürekli istismar vasıtası yapılmış ve kullanılmıştır. Atatürk'ün metinlerini özetlediğim bu 9 ve 27 numaralı belgelerde yer alan sözlerini kendilerine hareket noktası yapan bölücüler, Diyarbakır valisine *"Kürtlerle görüşün, uzlaşın.."* dedi diye, buradaki uzlaşma sözünü *"Milli Mücadelede ortak hareket etme karşılığında Kürdistan'a özerklik verilmesinde uzlaştık"* yalanı olarak yorumlamışlar, İstanbul ileri gelenlerine yazdığı mektuptaki *"Kürdistan bağımsızlığı gibi akımlar, ortak amaca çağırma ve anlaşma ile bizden yana dönmüş ve Kongreye çağırılmışlardır.."* ifadesindeki *"anlaşma ile sonuçlandı"* lâfına, kendilerince özerklik anlaşması anlamına gelecek yorumlar getirmişlerdir.

Peki uzlaştınız, anlaştınız da, 8 ay sonra niye Cemil Çeto isyanını çıkardınız? Niye Kurtuluş Savaşının en kritik günlerinde Türk Milleti İnönü cephelerinde Yunanlılar karşısında ölüm kalım savaşı verirken, *"siz batıdan, biz doğudan Ankara'ya yürüyelim"* diyerek onlarla işbirliği yapıp Koçgiri'de isyan çıkardınız?

Gerçekler çarpıtılmadan ortaya konulmalıdır. Unutulmasın ki, Kürdün de iyisi, kötüsü, haini vardır, Türkün ve başka milletlerin de.. Kurtuluş savaşında bizimle birlikte canını kanını vermekten çekinmeyen Kürt'e, *"şehidimiz, gazimiz"* gözüyle bakar, buna karşılık Koçgiri'de, Mutki'de isyan çıkarınına da hâin deriz ve demeliyiz. Tıpkı, Çanakkalede, Dumlupınar'da şehitler verirken, Konya'da, Yozgatta ve çeşitli yerlerde gerici isyanlar çıkaran Delibaşlara, Anzavurlara falan hâin dediğimiz gibi.. Laf buraya gelmişken, kısaca bazı Kürt kahramanlıklarından da söz etmeliyim.

İKİ KÜRT KAHRAMANI..

1.Dünya Savaşından sonra, Fransızlar güneydoğu illerimizi işgale başlamışlardı. Bölge halkı, Türküyle, Kürdüyle birlik olup çeteler kurarak düşmana karşı çıktı. Maraş'ta, Urfa'da, Antep'te halk yurdunu kahramanca savundu. Sütçü İmam, Şahin Bey, İlhan Bey, Karayılan gibi halk kahramanları ölümü hiçe sayarak yiğitlik destanları yazdılar. Halk bu kahramanlarını türküleriyle anıtlaştırdı. Bunlar arasında Kürtler de vardı.

Asıl adı Mehmed Said olan Şahin Bey, Yemen Cephesi'nde savaşmış bir kahramandı. Çeteleriyle Fransızları şehre sokmadı, sonunda şehit düştü.

Karayılan'ın asıl adı Molla Mehmed'di. Kürt kökenli Kabalar Aşireti'ne mensuptu. Erzurum Cephesi'nde savaşmış ve gazi olmuştu. Antep Müdafaasında çetesiyle kahramanca dövüşerek, Fransızlara büyük zayiat verdirdi, ama 24 Mayıs 1920'de Sarmısak Tepe'de 32 yaşında şehit düştü.

Halk arasında Türk vatanı uğruna şehit olan bu Kürt kahramanı Karayılan ve İlhan Bey için bestelenen şu türküler[16] halen söylenir:

KARAYILAN TÜRKÜSÜ

Atına binmiş de elinde dizgin
Vardığı cephede hiç vermez bozgun
Çeteler içinde Yılan'ım azgın
Vurun Kürt uşağı namus günüdür

Sürerim sürerim gitmez kadana
Fransız kurşunu değmez adama
Benden selam olsun nazlı anama
Vurun Kürt uşağı namus günüdür

Karayılan der ki harbe oturak
Kilis yollarından kelle getirek
Nerde düşman varsa orda bitirek
Vurun Kürt uşağı namus günüdür
Vurun Antepliler kavga günüdür

İLHAN BEY TÜRKÜSÜ

İlhan Bey dedikleri de oldu bir paşa
Nüfuzu geçiyor dağlara taşa
Ben de imdat gidiyom Koca Maraş'a
Yetiş Kürt Uşağı Antep yanıyor

Dağların aslanı İlhan Bey gelsin
Anneler de böyle yavru doğursun

Mulla’nın altında doru kadana
Fransız kurşunu geçmez adama
Yetiş Kürt Uşağı Antep yanıyor

Dağların aslanı İlhan Bey gelsin
Anneler de böyle yavru doğursun

Netmeli de benim ağam netmeli
Tomatiğe fişekleri itmeli
Almalı cepheyi hücum etmeli
Yetiş Kürt Uşağı Antep yanıyor

Dağların aslanı İlhan Bey gelsin
Anneler de böyle yavru doğursun
Bizde de soydular çulu çuvalı
Böyle de oldu mu dünya duralı
Soramadım çete Mulla’m nereli
Yetiş Kürt Uşağı Antep yanıyor

Dağların aslanı İlhan Bey gelsin
Anneler de böyle yavru doğursun

Ali Kılıç der ki İlhan Bey’i göreyim
İki kızım var birini vereyim
Yetiş Kürt Uşağı Antep yanıyor

Dağların aslanı İlhan Bey gelsin
Anneler de böyle yavru doğursun

DERSİMLİ DİYAP AĞA VE ATATÜRK

Diyap Ağa *(Yıldırım)*, 1. Millet Meclisi’ne Dersim Mebusu olarak katılmış olan Ferhat uşağı aşiretinin reisiydi. Türk vatanına bağlı Atatürk’ün de sevdiği bir kişiydi. 1852 yılında Çemişkezek’in Gözlüçayır köyünde doğdu. Abdülhamit tarafından kurulan Hamidiye alaylarında görev almıştı. İstiklal Harbi sırasında, Yunan Ordusu Polatlı’ya kadar ilerlediği zaman, Meclis’in Kayseri’ye taşınması konuşulmaya başlayınca;

“Biz buraya savaşmaya mı geldik, yoksa kaçmaya mı?” diyerek Meclis’in Ankara’da kalmasına önayak olan vatanperverlerdendi. Oysa bilindiği üzere Koçgiri isyanını çıkaran Kürtler ise Yunanlılar’a, *“Siz batıdan biz doğudan Ankara’ya yürümeliyiz..”* diyerek hâinlik yapmaktaydılar.

Tarihçi Enver Behnan*(Şapolyo)*, Diyap Ağa ile 1931 yılında Yenigün Gazetesinde bir röportaj yapmıştı. O röportaj dönemin olaylarına ışık tutması bakımından önemli bir belgedir.

Şimdi o röportajdan bazı satırlar alacağım:

“.. İşittik ki Erzurum taraflarında can kurtaran bir Paşa çıkmış. Meclis kuracakmış. Onu hep gözledik. Öğrendim ki bu Paşa’nın adı Mustafa Kemal imiş. Onun büyük yüzünü görmeğe can attım. Fakat o zaman olmadı. Sonra Sivas’a, oradan da Ankara’ya gelmiş. Bizden (Dersim=Tunceli) iki mebus istedi. Herkes korktu, ihtiyar halimle vatanı kurtaranların yanına koşmayı, hatta başımı bile vermeyi göze aldım. Bana “gitme, ölürsün” dediler. “Zaten herkes mahvoluyor, varam, gidem, onlara ulaşam, hep beraber ölek..” dedim.

Benimle mebus seçilen Ayas Uşağı aşiretinden Zeynozade Mustafa Ağa korktu, gelmedi. Ben yanımda bir uşağım, atlara atladık, Elâziz’e geldim. Elâziz’de bana harcırah verdiler. Oradan bir yaylı araba tuttum. Malatya, Sivas, Kayseri yolu ile on sekiz günde Ankara’ya vardım.”

— Meclis’e nasıl girdin?

— Dersim’den tanıdığım Hasan Hayri Bey vardı. Beni Meclise o götürdü. Kapıdan içeri girince yüreğime bir şevk geldi. Gözüm yaşardı. Burasını mektebe benzettim, kara kara sıralar vardı. Bir sıranın bir köşesine ben de çöktüm. Biraz sonra Hasan Hayri Bey, beni dışarı çıkardı. Bir odaya götürdü. Odada Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, Kâzım Paşa vardı. Gazi Paşa ile birbirimizin elini tuttuk.

“Safa geldin Ağa” dedi. Beni Paşalarla tanıştırdı. Yanında oturdum. O dakikada Paşa’ya gönlüm ısınıverdı. Gözümü, gözlerinden ayırmadım. Bu büyük adamla cenge değil, bastonuma dayana dayana ölüme bile giderdim.

— Hiç Millet Meclisi kürsüsüne çıktın mı?

— İki kere çıktım... Lozan Konferansı sırasında bizim memleket ahalisi Kürtmüş, orada bir Kürt Hükümeti kuracaklarmış, bunu duyunca kızdım kürsüye çıkıverdim...“Lâilaheillâllah Muhammedürresulullah” dedim.

“Gerek Şafiî, gerek Hanbelî, gerek Hanefî hepimizin kıblesi birdir. Meclisimiz, dinimiz, milletimiz birdir. Biz Kürt değil, biz Türk’üz. Hepiniz Lâilaheilllallâh demişsiniz. Şimden sonra mı, ayrı bir din, ayrı bir millet olacağız.” dedim. El çırptılar.. İsmet Paşa ayakta kürsünün yanına gelmiş, sakalımın dibine yaklaşmıştı. O da coştu, o da el vurdu.

— Ağa kanunları nasıl yapıyordunuz?

— Kanun yapmak, tıpkı yayıkta yağ yapmağa benziyor. Çalkalıyorduk, çalkalıyorduk. Yayıktan yağ çıkar gibi kanun da çalkalana çalkalana çıkıyordu...

Bir gün Paşa Hazretleri, beni kolumdan tutarak otomobiline aldı. Beraberce Eskişehir’e seyahat ettik. Allah Büyük Gazi’ye çok ömür versin, çok büyük bir adamdır. Kıymetini bilelim, ne diyem. Bana çok şefkat ve muhabbet gösterdi. Allah da onun sevenini çok etsin. Bizim Meclisimizde bir duamız bir de arkadaşlara iman vermemizden başka bir gayretimiz olmadı..

— 12 sene sonra bu seyahatiniz ne içindir?

— Gazi Hazretlerini ziyarete geldim.

— Arzunuz nedir?

— Hey oğul, ihtiyarlıktan çalışamıyorum. Memlekete çok hizmet ettim. Son ömrümde devletimden ve milletimden bir tekaütlük maaşı almağa geldim. Bu işim de olursa mesut olarak memleketime döneceğim! “[17]

(Yeni Gün, 27.7.1931)

ATATÜRK SİVAS YOLLARINDA.. VE KARŞISINDA DERSİM BOĞAZINDAKİ KÜRT EŞKİYASI

Atatürk, vatanı kurtarma azmiyle Anadolu’ya adım attığı tarihten itibaren, arkasına aldığı millet çoğunluğunun desteğine rağmen, hâinlerin çelmelerine de maruz kalmaktan bir türlü kurtulamamıştı. Bunların kimisi Sadrazam Damat Ferit kaynaklı, kimisi gerici yobaz kalleşliğinin ürünü, kimileri de bölücü Rum, Ermeni ve Kürt isyancılarının yönlendirdiği hıyanet çelmeleriydi.

Erzurum Kongresine hiçbir ayrım yapmadan Kürtleri de davet eden, Diyarbakır valisine verdiği telgraf emrinde *“Kürtçülerle görüşüp uzlaşmasını”* isteyen, İstanbul’daki aydınlara yazdığı mektuplarda,

*“Kürdistan bağımsızlığını isteyenlerle anlaşarak Kongreye çağırdığı”*ndan söz eden, Kürt aşiret reislerine yazdığı mektuplarda onları da Milli Mücadele saflarına çağıran Atatürk, bazılarının gerçek dost olmadıklarını bile bile büyük bir sabırla Kürt politikasını sürdürmeye devam etmişti.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresinden sonra Sivas Kongresi hazırlıklarını yapmak üzere Sivas’a gidecekti..

Yola çıkmadan önce gerekli tertibatı aldırdı ve gizlice hareket etti. Fakat yine karşısına ilk engeller olarak Kürtler’in çıktığı görüldü.

Olayı kısaca kendisinin ağzından dinlemek en doğrusudur:

“Erzurum’dan ayrıldığımız tarih 29 Ağustos 1919’dur.. Erzincan Boğazı’nın girişine geldiğimizde, bazı Jandarma erleri ve subayların, heyecanlı ve telaşlı bir şekilde otomobilimizi durdurduklarını gördük. Durumu şöyle açıkladılar:

Dersim Kürtleri Boğazı tutmuşlar. Tehlike var. Geçilemez!

Bir subay merkeze kuvvet gönderilmesini yazmış. O kuvvet gelince hazırlanacak, hücum edecek ve eşkiyayı püskürterek yolu açacakmış. Peki ama bu eşkiyanın kuvveti nedir? Nereyi, nasıl tutmuş? Ne kadar kuvvet gelecek ve ne zaman gelecek? Bu sorunlar çözülünceye kadar geriye Erzincan’a dönmek ve ne kadar günler beklemek gerekir. Bizim işimiz ise çok acele...

Korkup durakladığım Sivas’ta duyulursa panik başlayabilir, işler altüst olabilirdi.. O halde karar tehlikeyi göze alıp yola devam etmek.. Yolu kapayan eşkıya ile karşılaşılırsa hepimiz otomobillerden atlayacağız. Hücum ederek yolu açacağız.. Ben Elazığ Valisi Ali Galip Bey’in Dersimde dolaştığını bilmekteysem de Boğazın gerçekten tutulduğuna inanmadım..

Dersim Kürtleri Boğazı tutmuşlarsa bile bunların yapabilecekleri uzak tepelerden yola ateş etmekten başka bir şey olamaz, diyordum. Kısacası yürüdük, boğazı geçtik ve 2 Eylül 1919 günü Sivas’a vardık..”[18]

ATATÜRK’ÜN KARŞISINDA ALİ GALİP.. ONUN YANINDA İSE YİNE KÜRTLER..

Sadrazam Damat Ferid Paşa’nın, Sivas Kongresi’ni dağıtma, Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarını yakalayarak Milli Mücadeleyi daha başlamadan yok etme görevi vererek Anadolu’ya gönderdiği vali Ali Galip,

bu hâinlik işlerinde İngiliz Binbaşısı Noel'le, bazı Kürt beyleri ve Malatya mutasarrıfından büyük yardım görmüştü.

Binbaşı Noel, İngiliz Hükümetinin, Musul'un kuzeyindeki Kürt aşiretleri arasında propaganda yapma ve isyan çıkarttırma görevi vererek bölgeye gönderdiği bir kişiydi. İngiliz Binbaşı, Kürt Aşiretleri arasında bu çalışmalarını sürdürdüğü sırada, Ali Galip'in Sivas Kongresini dağıtma göreviyle Harput'a *(Elazığ)* vali atanarak Anadolu'ya geldiğini haber aldı. Bu gelişme görevini kolaylaştıracağı için kendisini çok memnun etmişti.

Hemen şu hâinler güruhu Malatya'da bir araya geldiler: İngiliz Binbaşı Noel, Bedirhanlı aşiretinden Celadet ve Kamuran Ali, Kürt Cemil Paşa'nın oğlu Ekrem'le yanlarındaki silahlı Kürt müfrezesi, Malatya mutasarrıfı olan Bedirhanî Kürtlerinden Halil ve Harput valisi Ali Galip..

Hep birlikte gece yarısı Malatya Hükümet konağına girdiler. Konaktaki kasayı açtılar, Devletin kasasından 6 bin lira alarak, üzerinde şu sözler yazılı bir not bıraktılar:

"Mustafa Kemal ve adamlarının ortadan kaldırılması masraflarını karşılamak üzere, ilgili emre uyularak 6 bin lira alınmıştır. 10 Eylül 1919.

İmza: Mutasarrıf Halil Rahmi, Ali Galip.."

Bu kişilerin yaptıkları plân, yanlarına alacakları Bedirhanlı Kürt birlikleriyle Sivas'a gidip, Sivas Kongresi'ni basmaktı.

Nutuk'ta Ali Galip olayının ayrıntıları uzun uzun anlatılır. Onun için burada ayrıntılara girmeyeceğim. Yâni Mustafa Kemal Paşa, bu hâin Ali Galip'in Anadolu'ya geçişi, Binbaşı Noel'le görüşmesi, etrafına Bedirhanlı Kürt Beylerini toplaması gibi bütün gelişmelerden günü gününe haber almakta ve adım adım izlemekteydi.

Son olarak 13. Kolordu kurmay başkanı aracılığı ile,15. Alay komutanı İlyas Bey'i, Ali Galip'le yanındakileri yakalamak için üzerlerine gönderdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın, İlyas Bey'e verdiği yakalama emrinde şu görevler vardı:

1. Firarilerin süratle yakalanması,
2. Kürtçülük cereyanına asla uygun ortam bırakılmaması,
3. Malatya mutasarrıflığını Jandarma komutanı Tevfik Bey'in üstlenmesi, Harput *(Elazığ)*'a da namuslu bir şahsın vali olarak atanması,
4. Malatya ve Harput'ta millet ve vatan aleyhine hiçbir icraata izin verilmemesi için Hükümet kuvvetinin ele alınması.. v.b."

İlyas Bey müfrezesiyle üzerlerine gelmekte olduğunu öğrenen Ali Galip, Noel, Murasarrıf Halil ile Bedirhanlı Kürtler, Kahta yönüne kaçtılar. Beydağ'daki Reşvan aşireti reisi Bedir Ağa'ya sığındılar. Oradan Ali Galip Urfa'ya, Noel de Hatay'a kaçarak canlarını kurtardılar.

Görüldüğü üzere, Mustafa Kemal Paşa daha 1919'da, yâni işin başında, *"Kürtçülük cereyanına asla uygun zemin bırakılmaması"* emrini vermişti. Daima da bu iradesini sürdürmüştür. Kürtler ise sürekli olarak *"bize özerklik sözü verilmiştir.."* deyip durmaya devam etsinler..

Ali Galip olayı *"Milli Mücadelede Mustafa Kemal'e yardım ettik"* iddiasında bulunan Kürtler'in yalan ve hâinlik belgelerinden sadece biridir.

Gelelim başka örneklerine..

YUNANLILAR'A DESTEK OLMAK İÇİN ÇIKARDIKLARI KOÇGİRİ *(ZARA)* İSYANI

Yukarıda verdiğim Kürt isyanları kronolojisinde de görüleceği üzere, isyanların büyük çoğunluğu Milli Mücadele sırasında çıkarılmıştır. Ali Batı, Cemil Çeto, Milli Aşireti, Koçgiri gibi isyanların hepsi de Kurtuluş Savaşımızla aynı tarihe rastlar. Böylelikle, Kurtuluş Savaşında bizimle omuz omuza savaşma sözü veren Kürt aşiretleri, düşmanların ekmeğine yağ sürmüşlerdir.

Bunu ispat etmek için, mesela Koçgiri isyanını, *Milli Mücadelede İç İsyanlar* kitabımdan nakledeceğim bazı satırlarla kısaca anlatayım.

Koçgiri, beş kabilelik bir Kürt aşiretinin adıdır. Bu aşiretler, merkezi Koçgiri *(Zara)* olmak üzere, Hafik *(Koçhisar)*, İmranlı *(Umranlı, eski Hammidabad)*, Suşehri, Refahiye, Kemah, Divriği, Kangal, Ovacık, Kuruçay ilçeleri ve 135 köyde yaşamaktaydılar. Kürtçe ve Türkçe konuşan bu kabilelerin Aşiret reisi Mustafa Ağa, Abdülhamit'in kendisine Paşalık unvanı vererek Hamidiye alayı kurdurduğu adamdı. Koçgiri isyanını çıkaranlar da, Mustafa Paşa'nın iki oğlu **Alişan** ile **Haydar**'dı. Haydar Bey ayrılıkçı *Kürt Teali Cemiyeti*nin İmranlı şubesi başkanlığını yapmakta, Kürtçülük propagandasını sürdürmek için kasabada *Jepin* isimli Kürtçe gazete çıkarmaktaydı. Kardeşi Alişan ve Baytar Nuri lakaplı Muhammet

Nuri Dersimi isimli arkadaşı da diğer kazalarda Kürt Teali Cemiyetinin şubelerini açmaktaydılar.

Kürtlerin iddialarına göre, Sivas Kongresi'nin*(4-11 Eylül 1919)* toplantı hazırlıklarını yapmakta olan Mustafa Kemal Paşa, Kongreyi dağıtma göreviyle Damat Ferit'in Harput'a *(Erzincan)* vali yaparak gönderdiği Ali Galip'in durdurulması işinde Alişan'dan yardım istemiş.. O da yardım sözü vermiş. Karşılığında da bu kişiye Sivas mebusluğu teklif edilmiş. Tabii bunlar belgelere dayanmayan yalanlardır..

Yukarıda Ali Galip olayını özetlerken gördünüz ki, gerçek hiç de onların iddia ettikleri gibi değildir. Kürtler Sivas Kongresinin toplanmasına yardım etmek şöyle dursun, tam tersine İngiliz binbaşı Noelle birlikte Ali Galip'in yanında yer almış, Kongreyi basıp dağıtmaya kalkışmışlardı.

İsyanın çıkış hikayesi şöyledir.. Kürt Teali Cemiyeti, 2 Ocak 1920 tarihinde İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Caltroph'a müracaat ederek *"Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır ve Musul illerinin nüfusununun çoğunluğunun Kürt olduğunu öne sürmüş, bu bölgede İngiliz mandası altında bir* ***özerk Kürt yönetimi*** *kurulmasını"* talep etmişti..

1921 yılında da Kürtler bu taleplerinin peşinden gittiler. Kürt Teali Cemiyeti'nin başkanı **Seyyit Abdülkadir**'den aldıkları talimatla, Kürt özerk yönetimi kurma isteklerini bölgedeki diğer aşiretlerin reislerine de kabul ettirmek için bir toplantı düzenlediler. Alişan ve Nuri Dersimi'nin gayretiyle bu Kürt toplantısında şu karar alındı:

"Sevr anlaşmasının uygulanması, Diyarbakır, Van, Bitlis, Elazığ, Dersim(Tunceli) ve Koçgiri (Zara)'yı içine alan bölgede özerk bir Kürdistan yönetimi kurulması.."

Kürtler'in bu bölücü çalışmaları yaptığı sırada, Ordularımız, Batı Anadolu'da Yunan işgal ordularıyla savaşmaktaydılar.. Yâni Kurtuluş Savaşımızın en zor günlerindeydik.. I. İnönü Savaşı'ndan sonra Bursa bölgesine çekilmiş olan işgalci Yunan ordusu, burada hazırlıklarını tamamlamış, bizimkinden iki kat fazla kuvvetleriyle, Bursa, Uşak, Afyon üzerinden son darbeyi vurmak üzere ilerlemeye başlamıştı. Türk orduları, karşılarında sayıca kendilerinden iki misli fazla, top, tüfek, cephane yönünden çok güçlü Yunan kuvvetleri karşısında büyük zayiat veriyorlardı. Ancak süngü hücumlarıyla direnebilmekte, ağır kayıplar vermekteydiler.

İşte Koçgiri Kürtleri, bu durumumuzdan yararlanarak Yunanlılarla anlaştılar ve isyan çıkardılar.

KÜRT YUNAN ORTAK PLÂNI

Üstelik de, Yunan orduları ile yaptıkları hâin işbirliği anlaşmasına güvenerek, Sivas üzerine yürürlerken özerk Kürdistan kurulması yönündeki kararlarının uygulanması amacıyla şu hareket plânını ilan ettiler:

"Önce Dersim'de Kürdistan'ın kurulduğu ilân edilecek. Kürt kuvvetleri Erzincan, Elazığ, Malatya, Sivas üzerine ilerleyecekler.. Böylece doğudan Kürtlerin, batıdan da Yunanlıların kıskacına girecek olan Ankara Hükümetini, Kürdistan'ı tanımaya zorlayacaklar.."

Bu planlama içinde, Ankara Hükümetine içinde şu taleplerin yer aldığı ültimatom gibi bir telgraf çektiler:

1. İstanbul Hükümetinin Sevr antlaşmasını imzalayarak kabul ettiği Kürdistan özerkliğinin Ankara Hükümeti tarafından da tanınıp tanınmayacağının açıklanması,
2. Elazığ, Malatya, Sivas ve Erzincan cezaevlerindeki Kürtlerin salıverilmesi,
3. Kürt çoğunluğu bulunan illerden Türk memurların geri çağırılması,
4. Koçgiri yöresine sevkedilen Türk ordu birliklerinin geri çekilmesi..

Bizim Yunanlılar karşısında ölüm kalım savaşı verdiğimiz zor günlerdeki bu taleplerin sahipleri bugün *"omuz omuza savaştık"* diyenlerin atalarıdır..

Doğu'daki kuvvetlerimizin Yunan cephesine kaydırılması işte bu Kürt isyanı yüzünden mümkün olamıyor ve Batıda daha çok zayiat veriyorduk.. Ama sonuç ne oldu, silah değil, yürek kazandı, hem Kürtler'e, hem de Yunanlılar'a hak ettikleri dersi verdik. II. İnönü Savaşında Yunanlılar'ı, Koçgiride de Kürt isyancılarını mağlup ettik. İsyan Sakallı Nurettin Paşa'nın tenkil harekatı sonunda sert bir şekilde bastırıldı.

İsyan bazı asker kaçaklarının takibi için bölgeye 6. Süvari Alayı'nın gönderilmesi üzerine başlamıştı. Kürt Teali Cemiyeti üyeleri *"Hükümetin Ermenilerden sonra Kürtler'i de kırdırmaya karar verdiği, 6. Alay'ın bu görevle geldiği"* yalanını yaymışlar, Sivas valisinin, bu yalanlara inanılmaması yönündeki uyarılarını da aşiret reisleri dinlememiş ve şeyhler, *"Askerin bir süredir sayım yaptığı ve öldürülecek Kürtlerin listesini*

hazırladığını” nı iddia ederek isyandan vaz geçmemişlerdi. Gönderilen nasihatçılardan da sonuç alınamadı, isyan genişledi. İsyancılar Koçgiri, Divriği, Refahiye, Kuruçay ve Kemah ilçelerinin bir vilayet haline getirilerek başına bir Kürt Vali atanmasını istediler. Tabii Devlet eşkiya ile pazarlık yapacak değildi.

Kürt ve gerici isyanlarını bastırmak üzere kurulan Merkez Ordusu'nun Komutanı **Sakallı Nurettin Paşa**, önce isyancılara 48 saat teslim olma süresi tanıdı.. Sonra sert bir harekâtla isyanı bastırdı. Bu harekâtta **Topal Osman**'ın Giresun Gönüllü Alayı da büyük yararlıklar gösterdi. Aşiret reisleri **Haydar** ve **Alişan**la birlikte 500'den fazla isyancı teslim oldular ve yargılanmak üzere Mahkemeye sevkedildiler.

İsyan bastırıldıktan sonra, Nurettin Paşa, şöyle bir öneri ortaya attı:

"İsyancı köylerdeki insanların Anadolu'nun başka yerlerine nakledilerek Türkler arasına serpiştirilmesi.."

Nurettin Paşa'nın bu teklifteki amacı, Doğu'da fazla kuvvet bulundurmaya gerek kalmayacağından Yunan cephelerine daha çok kuvvet kaydırılmasını sağlamaktı.

Bu önerisi ve isyanı bastırırken gösterdiği sert uygulamalar Meclis'te büyük gürültüler çıkmasına sebep oldu. Bu konuda gizli celseler yapıldı. Bu gizli celselerde söylenenler Kürtçülük harekelerini araştıranlar için önemli tarihî vesikalardır. Bu sebeple kitabımın ilerdeki bölümlerinde gizli celse zabıtları üzerinde daha ayrıntılı duracağım. Şimdi burada kısaca temas etmekle yetiniyorum..

Gizli celselerde, Doğulu milletvekilleri, ***"Kürt katili!"*** diye bağırarak Nurettin Paşa'ya saldırdılar. Ümraniye *(İmranlı)* ve Koçgiri *(Zara)*'da yaptığı insanlık dışı işkencelerin Ermenilere bile yapılmadığını, ancak barbar Afrika kabilelerinde raslanacak türden hareketler olduğunu söylediler. Bu sebeple İç İşleri Bakanlığına soru önergeleri verdiler.

Bu sırada Dersim mebusu Mustafa Bey, *"Ali Şan Bey 93 Harbi (1877-78 Osmanlı Rus Savaşı) sırasında Hükümete bir buçuk milyon liralık zahire vermişti, yazık değil mi?"* diye bağırıyordu.

KÜRT MEBUSLARIN HEDEFİ NURETTİN PAŞA DEĞİL, MUSTAFA KEMAL'Dİ..

Meclis’te Doğulu milletvekilleri, Nurettin Paşa’yı tenkit etme bahanesiyle, Mustafa Kemal Paşa’ya, Orduya, Paşalara ve kurulmakta olan milli devlete olan kinlerini kustular.

Koçgiri tenkil harekâtı olaylarını araştırmak üzere Meclis’te beş kişilik bir komisyon kuruldu. Sonunda Nurettin Paşa görevinden alındı.

Aslına bakılırsa Nurettin Paşa ile Mustafa Kemal Paşa’nın araları pek iyi değildi. Buna rağmen Nurettin Paşa’nın kellesini isteyen Doğulu milletvekillerinin karşısına Mustafa Kemal Paşa tek başına çıktı. Meclis kürsüsünden onu savundu. Zaten Sivas’taki 3. Kolordu’yu kaldırtarak yerine Merkez Ordusunu kurduran ve başına da Nurettin Paşa’yı getiren Mustafa Kemal’di. Nurettin Paşa’nın, Kürt isyanlarının tenkili sırasında asla taviz vermemesi emrini veren de o idi.

Bunu Atatürk, Nutuk’ta şöyle anlatır:

“Nurettin Paşa merkez bölgesinde bir yıla yakın görev yaptı. Fakat yetkileri dışında halka haksızlıklar yaptığı yolunda milletvekilleri şikayetler getirerek İç İşleri Bakanlığına soru önergeleri verdiler. Bu yüzden Kasım 1921 başlarında Meclis’in isteğiyle görevinden alındı. Ve Meclis Nurettin Paşa’nın yargılanmasına karar verdi. Bu konu benimle Bakanlar Kurulu arasında bir sorun çıkardı. Ben Nurettin Paşa hakkında uygulanmak istenen işleme katılmadım. Bakanlar Kurulu ile aramızdaki anlaşmazlığı Meclis çözdü. Meclis’te Nurettin Paşa’yı savundum. Ağır davranışlar karşısında kalmaktan kurtardım.”[19]

Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadeleye atılırken, özellikle de vatanın kurtarılmasında İstanbul’un hiçbir katkısının olmayacağını, tam tersine engel bile olacağını anladıktan sonraki hedefi; Osmanlı Devletini sona erdirerek tek millet, tek dil esasına dayanan millî Devleti kurmak olmuştu. O’nun bu plânını bildikleri için de Kürtler, zaman zaman Milli Mücadeleye yardımcı roller oynamış olsalarsa da, gerçekte güçlü bir üniter Türk Devleti’nin kurulmasına daima karşı çıkmışlardı. I. Meclis de bu zihniyette olan mebuslarla doluydu.

Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa, 2. Meclis’e o kafada olan mebusların hemen hemen hiçbirini aldırmadı.

MİLLÎ AŞİRETİ İSYANI VE KÜRT FRANSIZ BİRLİKTELİĞİ

İngilizler I. Dünya Savaşı sırasında 7 Mart 1918 tarihinde işgal ettikleri Urfa'yı bir yıl sonra 1 Mart 1919'da Fransızlar'a terk etmişlerdi. Urfalılar, İngiliz ve Fransız işgallerine asla razı olmadılar. Direndiler ve kahramanlık destanları yazdılar. Bu yüzden sonraki yıllarda Şanlıurfa adını almaya layık oldular.

Özellikle Fransızlar'a karşı gösterdikleri bu direnişte, bölgedeki 13. Kolordu'nun yanı sıra, oluşturulan Kuvva-i Milliye milisleri de önemli görevler yapmışlardı. Dağınık ve birbirinden kopuk çalışan Kuvva-i Milliye örgütlerinin tek merkezden yönetilmeleri ve düzenli ordunun emrinde hareket etmelerini temin için Mustafa Kemal Paşa, Yüzbaşı **Ali Saip *(Ursavaş)*** Bey'i bölgeye gönderdi. Aslen Kerkük doğumlu olan Yüzbaşı Ali Saip Bey, Urfa yöresinde millî kuvvetlerin başına geçti.

Fransızlar'ın asker üniforması giydirerek Fransa ordusunda görev verdikleri Ermeni çeteciler, bölgede büyük katliamlar yapıyorlardı. Bu yüzden Urfalılar Kuvva-i Milliye birliklerine büyük bir istekle katıldılar. Bu arada Viranşehir yöresinde yaşayan Milli Aşiretinden oluşturulan Kürt birlikleri de Kuvva-yı Milliye içinde önemli yararlıklar gösterdiler.

Milli Aşireti, Padişah II. Abdülhamid'in 1890'dan sonra Ermeni çetecilerine karşı kurdurduğu Hamidiye Alaylarının komutanlarından biri olan İbrahim Paşa'nın aşiretidir. Halkın *"Berho Ağa"* dediği ve Ziya Gökalp'in adına Şaki İbrahim Destanını yazdığı bu İbrahim Ağa, Kuvva-yı Milliye'ye epeyce hizmet etmişti. Nitekim Milli aşiretinin de destekleri sonucu Urfa, 11 Nisan 1920 tarihinde Fransız işgalcilerinden kurtarıldı.

Bu yüzden bu olayı da, *"Kurtuluş Savaşında Türklerle omuz omuza çarpışarak işgalci düşmanı kovduk"* diyen Kürtler'in olumlu işlerinden biri olarak kabul etmeliyiz.

Fakat bu işin bir de devamı var..

Urfa Fransızlardan kurtarıldıktan sonra bu Milli Aşiretinin beyleri, zaferi bütünüyle kendilerine mal etmeğe kalkıştılar. Atıp tutmaya, *"Siirtten Tunceli'ye kadar olan bütün bölgenin kendilerine verilmesi gerektiğini"* söylemeye başladılar. Fransızlar ve İngiliz'ler de onların bu isteklerine destek çıkıp kışkırttılar. Sonunda Milli aşireti isyan bayrağını açtı. Kürt çoğunluğunun bulunduğu Viranşehir'i ele geçirmek için saldırdı.

Milli aşireti isyanını bastırmak üzere bir yandan üzerlerine 13. Kolordu birlikleri sevkedildi, bir yandan da Nasihat Heyetleri gönderildi. Nasihatları

dinlemediler çatışmaya girmeyi tercih ettiler. Ama catışmalar başlayınca, fazla dayanamadılar ve 18 Haziran günü Fransız yönetimindeki Suriye'ye kaçtılar.

Suriye'de yeniden toparlanmaya çalıştılar. Gerekli hazırlıklarını yaptıktan sonra, topladıkları 3000 atlı ve develi süvariyle birlikte 1000 piyadeden oluşturdukları yeni kuvvetle geri döndüler, tekrar saldırıya geçtiler. 25 Ağustos 1920 tarihinde Viranşehir'i ele geçirdiler. Yağma ve soygunlar yaptılar. Bir çok asker ve sivili katlettiler.

Atatürk Nutuk'ta Milli Aşireti'nin bu isyanını anlatırken, isyancıların Viranşehir'i nasıl ele geçirdiklerini şöyle dile getirir:

"İsyancılar aman dilemek için geldiklerini söyleyerek bölgedeki komutanımızı kandırdılar. Onu önlem almakta ihmale sevkettiler. Bu sırada bölgede dağınık halde bulunan müfrezelerimize saldırarak Viranşehir'i işgal ettiler. Haberleşme bağımıza engel olmak üzere bölgedeki bütün telgraf hatlarını kestiler.."

Viranşehir'i ele geçiren Kürt çeteciler, bu hareketlerinin Ankara'ya ve BMM'ne karşı yapıldığını ilan ediyorlardı. Kendilerinin Siirtten, Dersim ve Elazığ'a kadar uzanan yörede yaşayan bütün aşiretleri temsil ettiklerini, buraların kendilerinden sorulacağı iddialarının Ankara tarafından da kabul edilmesini istemekteydiler.

Fakat bölgedeki pek çok Kürt aşireti Millî aşiretinin bu iddialarına karşı çıkıyordu. Devlete bağlı olan Karakeçili aşireti, çatışmalarda millî kuvvetlerimizin yanında yer alarak savaştı. Karakeçililerin yanı sıra, diğer bir kısım Kürt aşiretinin reisleri de *"İngiliz ve Fransız parası ile hareket eden isyancıların kendilerini temsil etmediklerini, kendilerinin Devlete bağlı olduklarını, isyancıların yok edilmesi için Ordu birliklerine yardıma hazır olduklarını.."* ilan ettiler.

Zaten, isyancılar da millî kuvvetler karşısında direnemiyorlardı. Nihayet 13. Kolordu'nun 5. Tümeni, 8 Eylül 1920 tarihinde Kürt çetecilerine en ağır darbeyi vurarak Milli Aşireti isyanını kesin olarak sona erdirdi. Ne var ki, Kürtler'in ihânetleri ve bağımsız Kürt Devleti kurma yönündeki yıkıcılıkları hiç bir zaman sona ermedi.

12 *NUTUK/Toker Yayınları, 2007 sayfa: 74*

13 *Söylev-Belgeler/ Atatürk Tarih Kurumu Yayınları, Sayfa: 1273, Belge: 47*

14 *NUTUK/Toker Yayınları, 2007 sayfa: 11*

15 *Söylev/Belgeler/ Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayfa:1211, Belge: 9*

16 Soner Yalçın’ın Not Defteri, Hürriyet Gazetesi 29.9.2009 sa: 32
17 *Sadi Somuncuoğlu/Yeniçağ Gazetesi, 4.11.2009*
18 *NUTUK/Toker Yayınları, 2007 sayfa: 75*
19 NUTUK/ Toker Yayınları, sadeleştiren Yalçın Toker, İstanbul 2007 sa: 528.

SEVR ve LOZAN'DA KÜRTÇÜLÜK MESELESİ

Kürtçülük meselesinin tarihî seyrini ve Atatürk'ün Kürt politikasını daha açık ortaya koyabilmek için, sonraki bazı Kürt isyanlarına da kısaca göz gezdirmemiz gerekmektedir. Fakat ondan da önce tarihimizde önemli yeri olan uluslar arası iki antlaşmaya kısaca temas etmeliyiz. Bunlar **Sevr** ve **Lozan** antlaşmalarıdır.

I. Dünya Savaşının galipleri, Osmanlı Devleti topraklarını aralarında paylaşmış durumdaydılar. Bu paylaşım plânını Sevr Barış Antlaşması ismini verdikleri bir metne bağlayarak Osmanlı Devletine de imzalatmak istiyorlardı. Dikte edip Sadrazam Damat Ferit ve üç arkadaşına imza ettirdikleri bu soygun plânlamasına göre, ***"hasta adam"*** dedikleri Osmanlının toprakları *"batan geminin malları"* gibi kapışacaklardı. Sömürü plânlarının daha rahat gerçekleşmesi için de topraklarımızın üzerinde kendilerine bağımlı bir Ermenistan, bir Kürdistan kurduracaklardı..

Tabii burada Sevr'in yüzlerce maddelik şartları üzerinde durmamız mümkün değil. Kabaca belirtecek olursak, Osmanlı toprakları 8 parçaya ayrılıyor, Edirne ve Kırklareli dahil olmak üzere Trakya'nın büyük bölümü kesin olarak, İzmir ve Ege bölgesindeki bir çok şehrimiz de beş yıl sonra kesinleşmek üzere geçici kaydı ile Yunanistan'a bırakılıyor.. Ceyhan-Antep-Urfa-Mardin-Cizre *Fransız mandası* olan Suriye'ye veriliyor.. *İngiliz mandası* altında kurulan Irak, Musul'un kuzeyine kadar olan bütün güney-doğu Anadolu topraklarına sahip oluyor.. Antalya ve çevresi de İtalyan çıkar bölgesi yapılıyordu..

Fırat'ın doğusunda kalan ve Sevr'in metninde ***"Kürt vilayetleri"*** diye geçen illerimiz üzerinde kurulacak özerk Kürt yönetiminin sınırlarını İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerinden oluşan komisyon belirleyecek.. Bir yıl sonra Kürtler dilerlerse Milletler Cemiyeti'ne bağımsızlık için başvurabilecekler..

Bütün bu vatan parçalarımızın kağıt üzerindeki sahipleri Ermenistan, Kürdistan, Irak, Suriye diye görünecek ama gerçekte İngiliz ve Fransız sömürgesi olacaklar.. Daha bitmedi..

Yalnız Ankara ve çevresi elinde kalacak olan Osmanlı Devleti, Ermenistan Cumhuriyetini tanıyacak; Türk-Ermeni sınırını hakem sıfatıyla ABD Başkanı belirleyecek. Nitekim Başkan Wilson 22 Kasım 1920'de verdiği kararla Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis illerimizi de Ermenistan'a verdiğini açıklamıştır.. Batan geminin mallarının kapışılması yine de bitmedi..

Sevr'in şartlarına göre Türk Donanması ortadan kaldırılıyor, ordumuz 50 bin kişi ile sınırlandırılıyor, Boğazlar savaş ve barışta bütün devletlerin gemilerine açılıyor ve kontrolü milletler arası bir komisyona terk ediliyor..

Sözün kısası, bütün topraklarımızı talan ettikten sonra bize de lûtfen Ankara ve etrafındaki beş altı vilayeti bırakıyorlardı.

Bu yüz kızartıcı paçavraya, Saltanat Şurası adına Sadrazam Damat Ferit, Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Reşat Halis Bey'ler, her halde *"buna da şükür.."* demiş olacaklar ki, imzalarını attılar. Padişah Vahdettin, Osmanlı Meclis-i Mebusanını dağıtmış olduğu için bu utanç belgesi Meclis tarafından onaylanmadı. Başka devletler de onaylamadılar. Bu sebeple Sevr antlaşması hiç bir zaman yürürlüğe girmedi. Anlaşmayı onaylayan sadece Yunanistan Meclis'i olmuştu. Ermenistan bile, Doğu cephesi komutanı Kazım Karabekir'in baskıları sonucu Sevr antlaşmasındaki imzasını geri çekti.

Ankara B.M.M. Hükümeti de Sevr'i kabul etmediği gibi o esaret belgesinin altına imza koyanları hâin ilan ederek *(19 Ağustos 1920)*, hepsini Lozan'da taahhüt edilen genel affın kapsamı dışında bırakılan 150'likler listesine aldı. Türklükten ve Türkiye'den çıkarıldılar.

Sevr hiçbir zaman yürürlük kazanamamış olsa da, Ermeniler ve Kürtler her devirde ve özellikle de günümüzde hâlâ, hezeyanlarını onun maddelerine dayandırmaya devam ederler. En çok da o geçersiz antlaşmanın düzenlediği harita ve *"azınlık hakları"* ekseninde bu ısrarlarını sürdürürler..

Sevr'in metninde azınlık hakları konusu 140-151. maddelerde yer alıyordu. Bunlara göre, Osmanlı Devleti, din ve dil ayrımı gözetmeksizin tüm vatandaşlarına eşit haklar verecek, tehcir edilen gayrımüslimlerin

malları kendilerine iade edilecek, azınlıklar her seviyede okullar ve dini kurumlar kurmakta serbest olacak, Osmanlı'nın bu konulardaki uygulamaları, gerekirse Müttefik Devletler tarafından denetlenecekti. Günümüzde hâlâ durup durup temcit pilavı gibi tekrarlanan *"ana dilde eğitim"* lâfları falan işte bu geçersiz Sevr antlaşmasındaki hukuki değeri olmayan söz konusu maddelere dayandırılmaktadır. Gerçi bu hakların bir çoğu insan olan her yaratığın doğal hakkıdır ama, abartmamak ve sulandırmamak şartıyla..

SEVR VE LOZANDAKİ İNGİLİZ TAKTİĞİ

Şurası muhakkak ki, Sevr metnine koydurduğu bütün o hak ve özgürlük dayatmalarının hiç birini ne İngiltere, ne Fransa, ne de İtalya kendi ülkelerinde kendilerinden olmayan unsurların hiç birine tanımış değillerdi. Ayrıca da bu batılı emperyalistlerin, özellikle de İngilizlerin, Kürtler ve Ermeniler adına yaptıkları bu özgürlük dayatmaları, onların kara kaşlarına kara gözlerine olan hayranlıklarının ürünü falan da değildi. Tamamen kendi çıkar hesaplarının ve Türk düşmanlığının bir sonucuydu. Osmanlı döneminde sınırlarımız içinde kalan petrol bölgelerine sahip olabilmek için yırtınmışlar, fakat ellerini pisliğe bulaştırmamak için Kürtleri eldiven olarak kullanmışlardı. Tıpkı kendilerinin Çanakkale'de Anzaklar'ı, Fransızların da güney Anadolu şehirlerimizde üniforma giydirip ateş hattımıza attıkları Ermeniler'i araç olarak kullanmaları gibi.. Zaten bilhassa İngilizler, bu *"kendi çıkarları için başkalarını kullanma"* politikasını hiç bir zaman terketmezler.

Sevr'de, İngiliz ve öteki emperyalislerin baş vurdukları taktik, İmparatorluk toprakları üzerinde yaşayan Müslümanlar arasında ayırım yaparak Kürtler'i de azınlık statüsü içine sokmaya çalışmak olmuştu. Böylelikle Kürtlere azınlık hakları çerçevesi içinde özgürlük verilmesini masada temin edeceklerini sanmışlardı.

Özetle İngiltere kışkırtarak, maddi destekler sağlayarak, silah yardımı yaparak, örgütleyerek çıkardığı Kürt isyanlarından alamadığı sonucu Sevrde masa başı oyunlarıyla elde etme kurnazlığını denedi. Ama Atatürk, Kürt isyanlarının bastırılması işinde, Yunan cephelerinde zayıf düşme pahasına nasıl kararlılığından dönmeyip sert bir biçimde isyanları bastırdı ise,

Sevr’de de aynı kararlılığı sürdürdü. Sonunda karşısına çıkarılan bütün güdümlü isyanları ve masa başı oyun engellerini birer birer aşarak millî devletimiz olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kurdu.

İngiltere ve sömürücü ortakları, Sevr’de yürürlük kazandıramadıkları tezlerini Lozan’da yeniden masaya taşıdılar. Fakat Türkiye Lozan’da, sadece gayrimüslimlerin azınlık sayılabileceği tezini savunmakta ısrarcı oldu. Müslümanların, yâni dolayısıyla Kürtler’in azınlık sayılamayacaklarında diretti. Uzun tartışmalardan sonra emperyalistler Türk tezini kabul etmek zorunda kaldılar. Eğer aksi kabul edilse, Kürtler de azınlık statüsüne sokulsalar, İngiltere bu açık kapıdan girerek belki de Kürt Devletini kurdurabilecekti.

Sonuçta Kürt meselesini dolaylı yoldan bile Lozan’da gündeme getiremediler. Keza Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan ve Türk toprağı olan Musul meselesinin çözümü de Lozan’da muallakta bırakıldı. Meselenin Türkiye-İngiltere ikili görüşmeleriyle çözümlenmesi, bu mümkün olmazsa, kararı Birleşmiş Milletlerin vermesi kabul edildi. Ancak ikili görüşmeler sonuç vermedi. Birleşmiş Milletlerin kurduğu komisyon, 5 Haziran 1926 tarihinde *“Musul petrollerinden Türkiye’ye yüzde 5 pay verilmesi”* şeklinde bir karar alarak meseleye son noktayı koydu.

Tabii bu sıralarda, yâni ikili müzakerelerin ve Birleşmiş Milletler komisyonun toplandığı günlerde İngilizler, Kürtler’i yine rahat bırakmamışlardı. Müzakerecileri etkilemek için Kürtler’i kışkırtıp yeni ayaklanmalar çıkarttırmışlardı. Nitekim aşağıda temas edeceğim Azadi cemiyeti, Beytüşşebap ve Şeyh Sait isyanları İngilizler’in bu politikalarının ürünlerindendi.

KÜRT AZADİ CEMİYETİ ve İSYANLARI

Kürt Azadi*(Kürdistan Bağımsızlık Komitesi)* bölücü örgütü 1923 yılında Erzurum’da kuruldu. Lideri, II. Abdülhamid’in Hamidiye alayı komutanlarından Mutki aşireti reisi Muşlu **Hacı Musa Bey**’di. Bu şahsı hatırlarsınız. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi’nde 9 kişilik Temsil Heyeti’ne seçtirmiş ve kendisine, önceki sayfalarda ele aldığım Milli Mücadeleye çağırdığı özel mektubu yazmıştı. Oysa o şahıs, etkin bir Kürt bölücü örgütü olan Azadi’yi kuran kişiydi.

Bu olayı, Mustafa Kemal Paşa’nın giriştiği davanın ne derece güçlüklerle dolu olduğunu ortaya koyan örneklerden biri olarak değerlendirmeliyiz. Öyle ki, Meclis içinde yobazlar ve bölücü Kürtler, ordu içinde onların silahlı olanları.. Çevrelerinde İngiliz casusları.. Yunan Ordularının Ankara kapılarına dayandığı bir sırada daha da azgınlaşan isyancı Kürt hâinler.. İşte Atatürk, Milli Mücadeleyi bu şartlarda yapmış ve kazanmıştı.

Neyse konuyu dağıtmayayım ve kısaca tanıtmak istediğim Kürt Azadi cemiyetine döneyim.. Hâin cemiyet 1923 Mayısı’nda Erzurumdaki kuruluşunun ardından, kısa sürede bütün Anadolu vilayetlerinde şubeler açtı. İleri gelenleri arasında Erzurum şubesi başkanı **Cibranlı Albay Halit Bey** *(kitabımızın kapağında resmi olan bu şahıs, 1925’te kurşuna dizilerek idam edildi)* ve Bitlis başkanı Muş’lu Kürt beylerinden **Yusuf Ziya** *(1. BMM’nde mebus, Nasturi isyanı elebaşılarından)* vardı. Cemiyetin İstanbul şubesi başkanı ise Kürt Teali ve Teavün cemiyetlerinin de sürekli başkanı olan **Seyyit Abdülkadir**’di. Cemiyetin başkanlığına 1925 yılında ise **Şeyh Sait** getirildi.

Kürt Azadi cemiyeti beşer kişilik hücreler halinde çalışmakta ve bir Kürt devleti kurulmasının hazırlıklarını yapmaktaydı. İsyan, 1924 yılındaki ilk kongrede şu şekilde karar altına alındı:

1. Doğu Anadolu’da bütün Kürt aşiretlerinin katılacağı bir isyan başlatılacak ve sonra bağımsızlık ilan edilecek. İsyan tarihi 1925 Mayıs ayı olarak belirlenmiştir.

2. Kongrede **Şeyh Sait**’in yaptığı *“gayeye ulaşmak için dış devletlerden yardım almak mübahtır”* yönündeki konuşmadan sonra Azadi Cemiyeti, isyanın finansmanı için Suriye mandateri Fransa’dan ve Irak mandateri İngiltere ile Rusyadan yardım almayı kararlaştırmıştır.

Nitekim bundan sonra *Şeyh Sait isyanı* patlak vermiş, Azadi örgütü bu isyanda Şeyh Sait’e destek olmuş, ayrıca Ağrı isyanında da *Hoybun örgütü*yle işbirliği yapmıştır.

BEYTÜŞŞEBAP İSYANI

Güneydoğu Anadolu’da yaşayan, Hristiyanlığın değişik bir mezhebine mensup *Nasturiler,* I.Dünya Savaşı döneminde, İngilizlerin kışkırtmasıyla

Hakkari bölgesinde Çölemerik, Beytüşşebap gibi yerlerde bağımsızlık peşine düşerek isyan başlatmışlardı. Bölgedeki İngiliz uçakları da isyancılara yardımcı olmak için uçuşlar yaptı. Ancak İngilizlerin asıl amacı her zamanki gibi onlara yardım etmek değil, yine kendi çıkarlarıydı, yâni Musul'a daha kolay sahip olmak için ortamı karıştırmak..

Ayaklanan Nasturiler, 7 Ağustos 1924 günü Hakkari Valisi ve müfrezesine Hangediği'nde saldırarak bir binbaşıyı ve 3 erimizi öldürdüler, Valiyi de esir aldılar. Cafer Tayyar Bey komutasındaki 7. Kolordu isyancılara karşı harekat başlattı. Tenkil harekatında görev alan birlikler arasında 2.Tümene bağlı 18. Piyade Alayı da vardı. Ne var ki bu alayda *Azadi Örgütü* mensubu pek çok subay ve er de bulunuyordu.

Teğmen Ali Rıza, Azadi kurucularından İngiliz ajanı *Yusuf Ziya Bey*'in kardeşi ve aynı zamanda örgütün genel merkez üyesiydi. *Yüzbaşı İhsan Nuri*, Azadi'nin Siirt Şube başkanıydı. 18. Piyade Alayı, Şırnak'tan Beytuşşebep'a geldiği sırada Teğmen Ali Rıza, ağabeyi Bitlis mebusu *Yusuf Ziya Bey*'den aldığı şifreli telgrafı yanlış deşifre ederek isyanın başlatılması talimatının geldiğini zanneder. Yüzbaşı İhsan Nuri ile birlikte Azadi mensubu subaylar ve 350 er, 380 tüfek, erzak ve mühimmatı alarak firar edip ayaklanırlar. Oysa örgütün planladığı Beytüşşebap İsyanı başlamış değildir. Yâni bu hareket tamamen telgrafın yanlış deşifre edilmesinin sonucudur. Zaten bölgedeki 8 büyük aşiretin Azadi mensubu olan reislerinin bile isyandan haberleri yoktur. Kaçakların takibi başlatılır. İsyancı Yüzbaşı İhsan Nuri ve 4 arkadaşı, Irak'a kaçarak İngilizlere sığınırlar.

Olayın basit bir firar olmadığı, soruşturmalar sonunda anlaşılır ve derhal tutuklamalar başlar. **Hacı Musa Bey** Bitlis'te, **Yusuf Ziya Bey** ve **Cibranlı Albay Halit** Bey 10 Ekim 1924'te Erzurum'da yakalanırlar. Bitlis Valiliğine atanan 2.Tümen Komutanı **Kazım Paşa (Dirik)**'in başkanlığında kurulan Bitlis Divan-ı Harbi isyan dosyasını yargılamaya başlar. Tutuklu Hacı Musa Bey serbest bırakılır. Olaylarla ilgili olarak **Şeyh Sait**'in ifadesi ise Hınıs Kaymakamı tarafından alınır ve o da serbest bırakır. Divanı Harp, Birinci Büyük Millet Meclisinde Bitlis mebusu olarak bulunan Yusuf Ziya Bey'i, Cibranlı Albay Halit Bey ve Şırnaklı Molla Abdurrahman ile birlikte bir kaç kişiyi ise idama mahkum eder. Suçlular asılarak cezalarını çekerler.

Beytüşşebap İsyanı’nın, Kürtçülük tarihinde önemli yeri vardır. Bunu, Azadi Örgütü’nün planladığı şekilde Şeyh Sait ve diğer isyanlar izleyecektir. Artık Genç Cumhuriyetimizin bölücü ve gerici saldırılardan korunması için çok sert tedbirler alınması gereği de ortaya çıkmıştır.

İSMET PAŞA SERT TEDBİRLER İSTİYOR..

Bu isyan olayları yüzünden Başbakan **İsmet İnönü** 1924 ortalarında bu bölücü ve gerici tehlikelere karşı sıkıyönetim ilan edilmesini istedi. Fakat Meclis onun bu isteğini kabul etmediği için istifasını verdi.

Yerine daha ılımlı bir kişi olan **Ali Fethi Okyar** başbakanlığa getirildi. İşte Şeyh Sait isyanı Ali Fethi Okyar’ın Başbakanlığı döneminde patladı. Şimdi kısaca o isyana temas edeyim.

ŞEYH SAİT İSYANI

Şeyh Sait, Palu’lu Şeyh Mahmud’un oğludur. Şeyh Mahmud, Erzurum’un Hınıs ilçesine göçerek Kolhisar köyüne yerleşmiştir. Şeyh Sait bu köyde doğmuştur. Şeyh olması dolayısıyla Hınıs ve çevresinde halkın dini duygularını sömürerek kısa sürede zenginleşti. Büyük koyun sürülerine sahip oldu. Koyunları satmak üzere sık sık Halep’e gidip geliyordu. Bu yolculukları sırasında Kürt beyleriyle tanıştı. Oğlu Ali Rıza aracılığı ile Kürtçü derneklerle ilişki kurdu. Kürt *Azadi* cemiyetine üye oldu. Bu yüzden 1 Şubat 1925 tarihinde başlattığı isyanda dört Kürt aşiretine mensup Azadi örgütü üyeleri de kendisine destek oldular.

İrticai ve bölücü nitelikli Şeyh Sait isyanı şöyle patlak vermişti: Ergani Maden ilçesinin Eğil bucağına bağlı Piran köyünde saklanan bazı kaçakları aramağa gelen bir jandarma müfrezesinin üzerine ateş açıldı.. Bu olayın Hükümet tarafından haber alınmaması için Şeyh Sait adamlarına telefon ve telgraf hatlarını kestirdi. Oradan, emrindeki 350 atlı eşkiya ile Bingöl’ün Genç ilçesine saldırdı ve ilçeye hâkim oldu..

Sonra kendisine bağlanan Kürt aşiretlerinden oluşturduğu silahlı müfrezelerle Çapakçur, Muş ve Diyarbakır’da yeni cepheler açtırdı. İsyancıları tenkil etmekle görevlendirilen ordu kuvvetleri, geri çekilmek zorunda kalıyorlardı. Bu arada Hani’yi ele geçiren isyancılar bir suvari alayımızı da esir aldılar. Şeyh Sait’in adamlarından Şeyh Abdullah’ın idare

ettiği silahlı birlik Varto'yu ele geçirerek Erzurum'a doğru ilerlemeye başladı.

Şeyh Sait silahlı hareketlerinin yanı sıra bir yandan da sürekli dinî propaganda yaparak halkı yanına çekmeğe çalışıyor, *"Bugünkü Hükümet dinsizdir, okullarda dinsizlik öğretiliyor. Halifesiz Müslümanlık olmaz. Halife sizi bekliyor.."* gibi beyannameler dağıttırıyordu.

FETHİ OKYAR'IN İSTİFA ETTİRİLMESİ..

Ali Fethi Okyar Hükümeti gelişen olaylar üzerine 2 Mart 1925'te Doğu illerinde sıkıyönetim ilan etmek zorunda kaldı. Ayrıca da **Hıyanet-i Vataniye Kanunu**'na eklenen bir madde ile *"dini ve mukaddesatı siyasi amaçlara esas ve âlet etmek maksadıyla cemiyet kuranlar"* ın da vatan hainliği kapsamına alınmasını ve bunların da idamla cezalandırılması hükmünü getirdi.. Demek ki, İsmet Paşa'nın bir yıl önceki istifasına yol açan sıkıyönetim isteğinde haklı olduğu ortaya çıkmış oluyordu.

7 Mart 1925 tarihinde bir çok yeri ele geçiren Şeyh Sait, silahlı beş bin adamıyla Diyarbakır'a saldırdı. Artık isyanın basit sıkı yönetim tedbirleriyle bastırılamayacağı da anlaşılmıştı.

Durumun vehâmetini çok yakından gören Atatürk, Şeyh Sait isyanının geniş alanlara yayılan, kapsamlı, hem bölücü, hem irtica amaçlı, rejim için tehlike teşkil eden bir ayaklanma olduğunu anladı. Böyle bir ayaklanma, sıkıyönetimin sıradan tedbirleri ve Hıyaneti Vataniye Kanununa eklenen söz konusu madde ile önlenebilecek boyutu aşmış bulunuyordu. Atatürk'e göre, Fethi Okyar meselenin ciddiyetini kavramış görünmüyordu. Bu durum tespitini yaptığı için Atatürk, Fethi Bey'in işlerin üstesinden gelemeyeceğine kanaat getirerek İstanbul'da bulunan İsmet İnönü'yü Ankara'ya çağırttı. İnönü ile görüşen Atatürk, sert önlemler alınmasında onunla mutabık kaldı. Sonra Fethi Okyar'ın istifa ettirilmesi ve yerine Başbakanlığa İnönü'nün yeniden geçmesi kararı verildi.

2 Mart günü Sıkıyönetim konusundaki müzakerelerin uzaması üzerine Mustafa Kemal Paşa, *"Devrimi başlayan tamamlayacaktır"* diye kestirip atarak, irticacı ve Kürtçü unsurlarla mücadeleyi hızlandırmanın işaretini verdi.

Ve 3 Mart 1925 tarihinde yeni Hükümeti kuran İsmet Paşa, Ordu birliklerini hızla Diyarbakır'a sevketti. Birlikler tenkil hareketini sertleştirerek, isyancıların eline geçmiş olan yerleri kısa sürede geri almaya başladılar.

Nihayet Şeyh Sait de 15 Nisan günü İran'a kaçmak üzereyken Varto'nun güneyindeki Çarpuh köprüsünde kıstırılarak yakalandı. İstanbul'da Seyyit Abdülkadir'le birlikte 12 kişi yakalandılar. Bunlar da Şeyh Sait ve ekibiyle birlikte yargılanmak üzere Diyarbakır'a getirildiler.

Aramalar sırasında, Şeyh Sait'ten *"Kürdistan Reisi, Kürdistan Harbiye Nezareti"* diye söz eden belgeler, yabancı asker üniformaları, yabancı paralar ve İngiliz menşeli silahlar bulundu. Dağıttıkları beyannamelerin İngilterede basılmış oldukları belirlendi. Bunlar Şeyh Sait isyanının İngiltere tarafından organize edildiğinin en açık delilleriydi.

İsyancılar, Diyarbakır'daki Şark İstiklâl mahkemesi tarafından yargılandılar. Bilindiği üzere, o fevkalade şartlar ortamında iki ayrı İstiklâl Mahkemesi kurulmuş, ayaklanma bölgesi olaylarına bakma görevi ***Şark İstiklâl Mahkemesi***ne, ayaklanma bölgesi dışındaki olaylara bakma görevi ise ***Ankara İstiklâl Mahkemesi***ne verilmişti. *(Sonraki yıllardaki Atatürk'e yapılan İzmir suikasti davası Ankara İstiklâl Mahkemesinde görülmüştür.)*

İstiklal Mahkemelerinin iki yıllık görev süresi 7 Mart 1927'de sona erdirilmişti.

Denizli milletvekili Mazhar Müfit Kansu'nun başkanı olduğu Şark İstiklal Mahkemesi'nin üyeleri Urfa milletvekili Ali Saip Ursavaş ve Kırşehir milletvekili Lütfi Müfit Özdeş idiler. Mahkemenin savcısı da Balıkesir milletvekili Ahmet Süreyya Özgeevrendi.

Şeyh Sait ve Seyyit Abdülkadirle birlikte tam 48 kişi mahkeme tarafından idama mahkum edildi. Aralarında Said-i Nursi *(Bediüzzaman)*'ın da bulunduğu bazı kişiler ise sürgün cezaları aldılar.

İdam cezaları Diyarbakır'da Siverek kapısında 29 Haziran 1925 tarihinde infaz edildi.

TAKRİR-İ SÜKUN KANUNU VE İSTİKLÂL MAHKEMELERİNİN YENİDEN KURULMASI

Bilhassa Şeyh Sait isyanı, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, bölücü ve gerici akımların büyük tehdidi altında olduğunu göstermişti. Bu yüzden Başbakan İsmet İnönü Hükümeti, Atatürk'ün de onayı ile Kürtçülük ve irticaya karşı çok sert tedbirler alınması için harekete geçti. Öncelikle alınması gereken önlemlerin yasal alt yapılarını hazırlayan Kanunlar çıkarıldı. **Takrir-i Sükun** *(Huzurun Sağlanması)* **Kanunu** ve İstiklâl Mahkemelerinin yeniden kurulması için gereken kanun değişikliği ilk önlemlerdi. Hızla tasarılar hazırlanarak kanunlar ve Kararnameler Meclis'ten çıkarıldı.

Bilindiği üzere, 29 Nisan 1920'de çıkarılmış olan 2 numaralı **Hıyanet-i Vataniye** *(Vatana İhanet)* Kanununda şu hükümler vardı:

"Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyana yönelik sözlü, yazılı veya eylemli muhalefet ve fesatlıkta bulunanlar vatan haini sayılır." (Madde 1)

"Fiilen vatan hainliğinde bulunanlar asılarak idam edilir." (Madde 2)

"Vaaz ve hitabet suretiyle alenen ve çeşitli zeminlerde söz ve hareketleriyle vatan hainliği cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki yazı ve resimlerle yayanlar geçici küreğe konulurlar." (Madde 3)

"Vatana ihanet sanıklarının yargılanması en çok 24 gün içinde karara bağlanır (Madde 7) ve temyiz edilemez." (Madde 8)

Yapılan Değişiklik: Fethi Okyar Hükümeti döneminde Hıyanet-i Vataniye Kanununda yapılan değişikle *"dini ve mukaddesatı, siyasi amaçlara esas ve alet etmek maksadıyla cemiyet kuranlar"* da vatan hainliği kapsamına alınmış ve bunların da idamla cezalandırılması temin edilmişti.

Takrir-i Sükun Kanunu:

Hükümete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükun Kanunu 3 maddeden oluşmuştu. Kanunun sadeleştirilmiş metni:

Madde-1: İrtica ve isyana ve memleketin toplumsal düzen ve huzur ve sükûnu ve emniyet ve asayişini bozmaya yönelik her türlü örgütlenmeleri, kışkırtmaları, yüreklendirmeleri ve yayınları, Hükümet Cumhurbaşkanının onayı ile ve kendi başına yasaklamaya yetkilidir. Bu tür eylemleri işleyenleri Hükümet İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi edebilir.

Madde-2: Bu Kanun yayımlanması tarihinden itibaren 2 yıl süreyle yürürlükte kalacaktır.

Madde-3: Kanun Hükümet eliyle uygulanır.

KANUNUN MÜZAKERESİ VE TENKİTLER

Kanun tasarısı Meclis’te 4 Mart 1925 günü ivedilikle görüşüldü. Tasarının müzakeresi Meclis’te çok sert tartışmalara sebep oldu. Başlangıçta en sert tenkitleri yapan kişi Dersim *(Tunceli)* mebusu **Feridun Fikri Bey** idi. Kanunun Anayasa’ya, Cumhuriyet ilkelerine ve milli hakimiyetin ruhuna aykırı olduğunu söyleyerek kabul edilmemesini istedi. Daha sonra söz alan milletvekillerinden Kürt asıllı olanlar da aynı istikamette konuştular ve kanunun sınırlarının belli olmadığını, bazı mâsum hareketlerin bile toplum düzenini, huzur ve sükunu bozucu olarak kabul edilebileceğini ileri sürdüler.

Tasarı üzerinde en çok söz alanlar, o sırada Hükümetin siyasî muhalifi olarak kurulmuş olan **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** mensuplarıydı. Fırkanın başkanı **Kazım Karabekir Paşa** kanun tasarısının açık olmadığını, her yöne çekilebileceğini, bu kanun kabul edilirse Anayasaya göre kurulan siyasal organizasyonlar ve basının büyük baskı altına alınacağını, hatta bu çatı altında milletvekillerinin bile seslerinin çıkamayacağını dile getirdi. *“Bu kanunu kabul etmek Cumhuriyet tarihi için bir şeref değildir”* dedikten sonra, sözü İstiklal Mehkemelerine getirerek, o konuda da özetle şöyle dedi:

“İstiklâl Mahkemeleri, isminden de anlaşılacağı üzere, İstiklâl Harpleri sırasında yapılmış ve yapılması gereken bir mahkeme idi. Bunun artık tarihe karıştırılması da Yüce Meclise düşen bir tarihi görevdir. İsmet Paşa İstiklâl Mahkemelerini islahât âleti sanıyorsa çok yanılıyor.”

Daha sonra Terakkiperver partisinin 2. Başkanı **Rauf Orbay** söz aldı. Ortada bu kadar büyütülecek bir tehlikenin bulunmadığını, Genç isyanın Cumhuriyet için bir tehlike olamayacağını, bu olay sebebiyle Anayasanın ihlal edilmemesi gerektiğini, Hükümetin asıl amacın basını ve muhalifleri susturmak olduğunu anlattı. Kanunun müzakereleri süresince Kazım Karabekir ve Rauf Orbay Meclis’te daha sonra üçer defa daha söz aldılar.

Kürtçü ve irtica yanlısı mebuslarla, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** üyelerinin kanun aleyhindeki beyanları ve bunlara karşılık kanunu savunan mebusların demeçleriyle müzakereler oldukça uzadı. Sık sık Hükümet adına söz alan Milli Savunma Bakanı **Recep (Peker)** ve Adalet Bakanı **Mahmut**

Esat Bozkurt açıklamalarda bulundular. Adalet Bakanı ile Rauf Orbay arasında, söz düellosu şeklinde geçen konuşmalar oldu.

Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey'in, *"Hükümetin gayri kanuni tevkif hakkı yoktur"* şeklindeki sert sözleri üzerine, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Cumhuriyet yönetiminin Kürtçülüğe karşı tavizsiz tutumunu ortaya koymak üzere şunları söyledi:

"Efendiler, hükümet hapsetmiyor ve hükmetmiyor, suç işleyene mahkemenin kapısını gösteriyor, en medeni, en gelişmiş memleketlerde dahi bundan başka ne yapılabilir? Koca bir vatanın doğu bölümü baştan başa irtica ateşi içinde yanarken Feridun Fikri Bey'e soruyorum: İsyancıların karşısına anarşizmin hürriyetiyle mi çıkacağız. Böyle çıkmağa hakkımız var mıdır?"

Son olarak Başbakan **İsmet İnönü** açıklamalarda bulundu. Bunun üzerine Kazım Karabekir Paşa yeniden söz alarak tenkitlerine devam etti. Sonunda ad okunarak yapılan oylamada Takrir-i Sükun Kanunu, 22 red oyuna karşılık, 122 oyla kabul edildi.

Red oyu verenler arasında bölücü Kürt milletvekillerinin yanı sıra, en çok da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensupları vardı. Hepsi de Milli Mücadelede Mustafa Kemal Paşa'nın en yakınındaki silah arkadaşları olan şu paşalar redcilerin başında gelmekteydiler: Ali Fuat Paşa *(Ankara)*, Cafer Tayyar Paşa *(Edirne)*, Rüştü Paşa *(Erzurum)*, Rauf Orbay ve Kazım Karabekir *(İstanbul)*.

O halde şimdi bu partiden söz etmeliyiz.

TERAKKİPERVER CUMHURİYET FIRKASI VE ATATÜRK

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, *(İlerici Cumhuriyet Partisi)*, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisidir. T.B.M. Meclisinin ikinci döneminde, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan ayrılan milletvekilleri tarafından 17 Kasım 1924'te kuruldu.

Genel Başkanı General **Kazım Karabekir**, İkinci Başkanı H. **Rauf Orbay** ve genel sekreteri **Ali Fuat Cebesoy** Paşa idi. Atatürk'ün en yakın

dava arkadaşları olan, Amasya Tamimine imza koyan bu Paşa'ların yanı sıra sivil kökenli *(örneğin **Adnan Adıvar**)* gibi kişiler de kuruculardandı.

Bu muhalif partinin kurulması aşaması şöyle gelişmişti: Mustafa Kemal Paşa'nın, Amasya Genelgesi'nin imzasından beri yakınında olan, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde birlikte çalıştığı, Milli Mücadelenin kazınılmasına emek harcayan üst düzey asker ve sivil arkadaşlarından bazılarıyla son zamanlarda aralarında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştı. Bu durum, Cumhuriyetin ilânı, Saltanatın ve Hilâfetin kaldırılması, Şer'iye Vekaletinin ilga edilmesi gibi devrim niteliğindeki çok önemli kararların alınması sırasında, kendilerinin görüşünün sorulmadığı iddiasıyla iyice arttı. Bu gelişmeler üzerine Meclis'te ***1. Grup*** adı verilen Müdafaa-i Hukuk mensuplarının karşısında ***2. Grup*** olarak adlandırılan bir muhalifler grubu oluştu. Hele bir de Mustafa Kemal Paşa,*"Askerler ya kışlalarına dönsünler, ya da Meclis'e sivil gelerek demokratik şartlarda siyaset yapsınlar"* şeklinde bir öneri ortaya atınca aradaki ipler iyice gerildi.

O zamana kadar Kurtuluş Savaşının önemli Paşaları, hem ordudaki görevlerine devam ediyorlar, hem de aynı zamanda milletvekili olabiliyorlardı. Bu durumun sakıncalarını gören Mustafa Kemal Paşa, Meclis'e bir önerge vererek bu gibi kişilerin ya orduyu ya da milletvekilliğini seçmeleri yönünde karar alınmasını istedi. Meclis önergeyi kabul etti. Bunun üzerine 26 Ekim 1924 tarihinde Kazım Karabekir Paşa 1. Ordu Müfettişliğinden, 30 Ekim günü Ali Fuat Cebesoy Paşa 2. Ordu Müfettişliğinden istifa ederek milletvekilliğini seçtiklerini bildiren dilekçelerini Meclis'e verdiler.

2. Grup üyeleri, Cumhuriyet *"Halk Fırkası'nın kendisini Meclis'in üstünde gördüğü, kararları baştaki bir kaç kişinin alarak Partiye ve Meclis'e tasdik ettirdiği"* şeklindeki tenkitlerini yoğunlaştırmaya başladılar. 9 Kasım 1924 tarihinde Refet Bele, Rauf Orbay ve Adnan Adıvar da Halk Partisine istifalarını verdiler. Sonunda 17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu.

Başlangıçta Mustafa Kemal Paşa da Terakkiperver Partisinin kuruluşundan memnun olmuş ve; *"Bizim Meclisimizde de medeni ülkelerde olduğu gibi iki parti bulunmalı, Hükümeti denetleme sistemi kurulmalı ve istişare edebilmemiz sağlanmalıdır"* diyerek harekete destek vermişti.

Terakkiperver Parti, Tüzüğünde *“Cumhuriyet, liberalizm ve halkın hakimiyeti demek olan demokrasiyi benimsediğini, fert hak ve hürriyetlerine, dini inançlara da saygılı olduğunu”* ilân ediyordu.

Kısa süre içinde Parti büyük ilgi gördü, büyük katılımlar oldu. İlk plânda Halk Partisinden istifa eden 29 milletvekili yeni partinin çatısı altında yer aldılar. Terakkiperverler basından da büyük destek görmeye başladılar ve bu desteklere güvenerek Meclis’teki sert muhalefeti arttırdılar. Bütçe görüşmeleri sırasında tenkitleri daha da yoğunlaştı. Bunun üzerine kuruluşunda partiye sempati ile bakan Atatürk’ün de tutumu değişti.

Gaziye göre, *“Meclisteki bazı Terakkiperver milletvekilleri açıkça Kürtçü tezleri dile getirmekte ve halkı Cumhuriyet rejimine karşı kışkırtmaktaydılar.”* Atatürk ekliyordu: *“Terakkiperver fırkanın programı en hâin kafaların ürünüdür. Bu Parti ülkede suikastçilerin, gericilerin sığınağı ve dayanağı olmuştur.” (Nutuk sa. 731)*

Bu yüzden, Şeyh Sait isyanından sonra, yeni isyanların da çıkmasını muhtemel gören Atatürk, bunların önlenmesi için çok sert tedbirler alınmasını istedi. Nitekim bundan sonradır ki, Terakkiperver Parti’nin Hükümetçe kapatılması ve sert cezalar getiren tedbir kanunları birbirini izledi.

Partinin kapatılması hadisesi şöyle gelişmişti:

Terakkipervercilerin, halkı kendi yanlarına çekmek, kısa sürede büyüyerek iktidara gelmek amacıyla tüzüklerine koydukları *“dini duygulara saygılılık”* maddesi, Hükümet tarafından *“gerici parti”* damgası yemelerine sebep olmuştu. Gerçekten de parti, *dini siyasete âlet etmiş oluyor*, Cumhuriyete ve devrimlere karşı olanlar partide toplanıyorlardı. Doğal olarak bunların arasına irticacılar, saltanat yanlıları ve bölücülerle birlikte, İngiliz ajanları da sızdılar. İsyancı düşünceler taşıyan kişilerin, bu arada Şeyh Sait isyancılarından bazılarının da partiye üye oldukları görüldü.

Şeyh Sait isyanı sırasında Kürtçülük harekelerinin rejim için tehlikeli olmaya başlaması üzerine, Hükümetin sert yasal tedbirler almaya başlamasına Meclis’te Terakkiperverciler karşı çıktılar. İstiklâl Mahkemeleri’nin kurulması ve ***Takrir-i Sükun Kanunu***’nun müzakereleri sırasında, Meclis’teki en ağır tenkitleri Kürtçü milletvekillerle Terakkiperverciler yaptılar. Bu durum partinin irtica ve bölücülerle aynı paralelde görüntü vermesi şeklinde yorumlandı ve yoğun eleştirilere uğradı.

Bu gelişmeler üzerine Ankara İstiklâl Mahkemesi, 1925 Nisan ayında Terakkiperver Cumhuriyet Partisinde arama yaptırdı. Ele geçen belgelerin gericiliği kışkırtıcı nitelikte olduğuna karar vererek Hükümetin bu konuda dikkatini çekti.

Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi de bazı Terakkiperver üyelerini isyan suçlarına iştirakten mahkûm ederek, il ve ilçelerdeki partinin şubelerini kapatmıştı. Sonuçta İnönü Hükümeti, toplanan deliller ve İstiklal Mahkemelerinden gelen kapatma tavsiyesine uyarak, Takrir-i Sükun Kanunu gereğince, irticayı tahrik ettiği suçlamasıyla 5 Haziran 1925 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kapatmaya karar verdi.

RAUF ORBAY VE ATATÜRK'ÜN ONUN HAKKINDAKİ SUÇLAMALARI

Atatürk, Nutuk'un pek çok yerinde, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucuları hakkındaki düşüncelerini açıklar.

Onları zaman zaman *"korkaklık ve samimiyetsizlik, genellikle de cumhuriyet düşmanlığı, saltanatçılık, halifecilik, İngiliz yandaşlığı, isyan kışkırtıcılığı ve vatan hainliği"* gibi suçlarla itham eder.

Şimdi Nutuk'tan Atatürk'ün Terakkiperver Parti mensuplarıyla ilgili sözlerinden bazı örnekler sunacağım.

Nutuk sayfa 33: Atatürk Amasya Genelgesinin yayınlanması sırasında Ali Fuat Paşa ile birlikte Ankara'dan gelen ***Rauf Orbay****'ın kararsızlık ve korkaklığını* şu satırlarla ileri sürüyor:

*"**Adını gizli tutan bir tanıdığın Amasya'ya gelmesi**.. Havza'da bulunduğum sırada, Ankara'da olan 20. Kolordu komutanı Ali Fuat Paşa'dan şifreli bir telgraf aldım. Tanıdığım bir şahsın da İstanbul'dan geldiğini ve yanında bulunduğunu bildiriyordu. Adı bildirilmeyen bu zatın Rauf Bey (Orbay) olduğunu gelince öğrendim.. (Anadolu'ya geçmek için) İstanbul'dan ayrılmak üzere otomobile bineceğim sırada Rauf Bey yanıma gelmişti. Bineceğim geminin (Bandırma) Karadeniz'de batırılacağını güvenilir bir yerden işitmiş, onu haber verdi. Ben İstanbul'da kalıp tutuklanmaktansa batıp boğulmayı tercih ettim. Rauf Bey Anadolu'ya geçince Manisa bölgesine gitmiş, benim yanına gelmemişti. Gittiği yerde halkın moralini bozuk, durumu tehlikeli bulmuş. Derhal isim değiştirerek*

oradan Ankara'ya Ali Fuat Paşa'nın yanına gelmiş. Oradan bana haber göndermiş ama, ismini saklayarak.."[20]

Atatürk **Rauf Orbay** ve **Refet Bele**'nin Amasya Genelgesini imzalamalarını ise Nutuk sayfa 34'te şöyle anlatır: *"Rauf(Orbay) ve Refet(Bele) Beylerin (ikisi de Terakkiperver kurucusu) kararsızlıkları.. Ben hazırladığım müsveddenin (Amasya Genelgesi) yeni gelen arkadaşlar tarafından imzalanmasını istedim. O sırada Rauf ve Refet Beyler benim yanımda, Ali Fuat Paşa başka bir odada bulunuyordu. Rauf Bey kendisinin misafir olduğunu, kendinde imza koyma yetkisi görmediğini söyledi.*

Tarihi bir hatıra olacağını söyleyince imzaladı. Refet Bey imzadan çekindi ve böyle bir Kongre (Erzurum, Sivas Kongreleri) toplanmasındaki amaç ve yararı anlayamadığını söyledi. Ali Fuat Paşa'yı çağırttım, Paşa amacımı anlayınca derhal imzaladı. Fuat Paşa, Refet Bey'le konuştu, sonra Refet Bey de müsveddenin üzerine kendine göre bir işaret koydu.."

Rauf Orbay'ın ***Saltanat ve Halifelik Konusundaki Düşünceleri***'ni Atatürk Nutuk sayfa 570'de şöyle nakleder:

"Rauf Beyden Saltanat ve Halifelik hakkındaki görüş ve düşüncelerini sordum. Verdiği cevapta şu açıklamalarda bulundu:

Ben Saltanat makamı ve Halifeliğe vicdanım ve duygularımla bağlıyım. Çünkü benim babam Padişahın ekmeği ve bağışlarıyla yetişmiş. Benim kanımda da o verilenlerin parçaları vardır..

Ben nankör değilim. Padişaha bağlılık göstermek benim borcumdur. Bu makamı kaldırmak ve onun yerine başka nitelikte bir makam getirmeğe çalışmak felâket ve düş kırıklığı doğurur."

Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'un sonraki sayfalarında ise, Saltanatın kaldırılması konusunda Rauf Bey'e şöyle dediğini anlatır:

"Halifelik ve Saltanatı birbirinden ayırarak Saltanat'ı kaldıracağız. Bunun doğru olduğu yönünde kürsüden siz konuşma yapacaksınız." Ve devamında şunları ekler:

"Rauf Bey odamdan çıkmadan önce, aynı amaçla davet ettiğim Kazım Karabekir Paşa geldi. Ondan da aynı şekilde konuşma yapmasını rica ettim. Meclis tutanaklarından da anlaşılacağı üzere Rauf Bey kürsüde iki defa konuştu ve hatta Saltanat'ın kaldırıldığı günün bayram kabul edilmesi önerisini de o ortaya attı."

Sonra ise Atatürk kendi kendine şu soruları sorar:

“Rauf Bey, benim bu kararımı öğrendikten sonra ve özellikle Saltanatın kaldırılması lehinde konuşma yapmasını istemem üzerine fikrini bile söylemeden boyun eğmiştir. Bu tutum ve davranışı nasıl yorumlanabilir? Rauf Bey eski düşüncelerini mi değiştirmişti, yoksa düşüncelerinde gerçekten samimi değil miydi?..”

Rauf Orbay’ın Saltanat’ın kaldırılmasına karşı çıkması, bu konuda İstanbul gazetelerine sert demeçler vermesi, Halife’yi ziyarete gitmiş olması, Hükümet çevrelerinde ona karşı yoğun bir kötüleme kampanyasının açılmasına sebep olmuştu. Konuya Halk Partisi Meclis grubunda gündeme getiren İsmet İnönü bu yüzden hakkında şu sözleri kullanmıştı:

“Rauf Bey ve arkadaşları İstanbul’da Halifeyi ziyaret etmişler.. Halife Ordularının bu memleketi harabeye çevirdiği unutulmamalıdır. Bir Halife, zihninden bu memleketin kaderine karışma isteği geçirirse, o kafayı mutlaka koparırız..”

Atatürk’ün Nutuk Sayfa 688’de sözleri:

*“Meclis’teki konuşmasında, duygularım Cumhuriyet rejiminden başka bir rejimi benimsemediğimdir, diyen Rauf Bey’in, Meclis Başkanı Kazım Paşa’ya, **Cumhuriyetin ilânını önleyebilirsen ülkeye büyük hizmet edersin** demiş olduğunu biliyorum.”*

Mustafa Kemal Paşa’nın yaptığı tenkitler genellikle, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasından sonraki, yâni Nutuk’u okuduğu 1927 yılındaki düşünceleriydi. Oysa önceki dönemlerde Rauf Bey’i çok sever ve onu iyi bir arkadaş olarak kabul ederdi. Nitekim, Anadolu’ya gitmeden önce kendisi ile sık sık görüşmüş, Milli Mücadeleye ait plânlarını anlatmış, onun fikirlerini dinlemiş, Erzurum Kongresi’nin hazırlıklarını yapmak üzere 3 Temmuz 1919’da Erzurum’a birlikte gelip Karabekir Paşa ile görüşmüşler, 1922 yılında Rauf Orbay’ın İstanbul’da Meclis-i Mebusan başkanı olduğu sırada İngiliz’lerin onu da Malta adasına sürgün edebileceklerini anlayınca Mustafa Kemal Paşa derhal İstanbul’a dönmelerini istemişti. Ayrıca da Erzurum’daki 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa’ya telgraf çekerek Rauf Orbay’ın tutuklanması tehlikesine karşı İngiliz subayı Rawlinson’un tevkifini emretmişti.

Atatürk, 22.1.1922 günü Ankara’dan çektirdiği bu telgrafta şu emri vermekteydi:

“15. Kolordu Kumandanlığına,

İngilizler İstanbul'da tecavüzü arttırarak Nazır ve mebuslardan bazı kişileri ve özellikle Rauf Bey'i tevkif ederlerse, karşılık olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subayları tevkif edilecektir. Bu sebeple Erzurumda bulunan Rawlinson'u kaçırmamak için şimdiden gerekli önlemlerin alınmasını rica ederim.

Mustafa Kemal"

Bu noktada yeri gelmişken, Rauf Orbay İngilizler tarafından yakalanıp Malta'ya sürgün edileceğini haber almasına rağmen İstanbul'dan niçin kaçmamıştı ona da açıklık getirmeliyiz.

Bu konu **Malta Sürgünlerinden Portreler**[21] isimli kitabımda şöyle anlatılır:

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Orbay'a telgraf çekerek; *"Meclis'te sonuna kadar direnmeniz yerinde ise de, ileride devlet için önemli olan siz ve arkadaşlarınızın hemen İstanbul'u terkederek buraya gelmeniz gerekmektedir.."* diyerek onları çağırdı.

Hatta Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı **Fevzi Paşa*(Çakmak)***'ın başyaveri Salih *(Omurtak)* Bey eli ile Rauf Orbay'a bin lira göndermişti.

Rauf Orbay ise, İstanbul'dan kaçmayış sebebini anılarında şöyle özetler:

*"Ben İstanbul'dan kıymetli insanları sürekli olarak Ankara'ya kaçırdım. İstesem kendim de kaçardım. Fakat **Felah-ı Vatan** grubundaki bütün arkadaşlar bana inanarak gelmişlerdi.*

Kaçtığım takdirde onları da ortada bırakırdım.. O zaman da Meclis'in basılmasına gerek duyulmaz, Meclis'in Ankara'da toplanması ve Ankara'da millî Hükümetin kurulması için gerekli sebep ortadan kalkmış olurdu ve Millî Hükümet kurulamazdı.."

Sonuçta 16 Mart 1920 tarihinde İtilâf Devletleri askerleri İstanbul'u resmen işgal ettiler. Rauf Orbay, buna rağmen o sabah Fındıklı'daki Meclis-i Mebusan binasına gitti.

O anları gazeteci Yunus Nadi şöyle anlatır:

"Rauf Bey salonda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu, Gelsinler deyyuslar, işte buradayız! diye söyleniyordu..

Sonra Meclis'e gelen diğer milletvekilleri Rauf Orbay ve Kara Vasıf Bey'den israrla kaçmalarını istediler. Arzu etseler pek âlâ Meclis bahçesine bağlı sandallardan birine binip karşı kıyıya geçebilirlerdi.. Fakat

kendilerini tutuklamaya gelen İngiliz askerlerine teslim olmayı tercih ettiler. Ve oradan Malta adasına sürgüne gönderildiler.”

Rauf Orbay konusunu kapatmadan önce onun son dönemlerine de kısaca temas etmeliyim.

Osmanlı Devleti’nin ünlü *“Hamidiye Kahramanı”* ve Bahriye Nazırı Rauf Orbay, Mütareke’den sonra 8 Mayıs 1919’da kurmay albay rütbesinde iken askerlikten istifa etti ve Anadolu’ya geçti. Amasya Genelgesini imzalayıp, Erzurum ve Sivas Kongreleri’ne katıldı. Temsil Heyetlerinde yer aldı. Milli Mücadele’nin devamı süresince Atatürk’ün yanında ve en yakınındaki kişilerden oldu. 1920 yılında Mustafa Kemal Paşa’nın isteği ile Osmanlı Meclis-i Mebusan’ına Sivas milletvekili olarak girdi. *“Felah-ı Vatan Grubu”* tarafından Meclis-i Mebusan başkanlığına seçildi.

Malta sürgünlüğünden dönüşünde Ankara’da görev aldı. Başbakanlık yaptı.

Fakat Lozan Konferansı sırasında İsmet Paşa ile arasının açılmasından sonra Atatürk’le de ilişkileri bozuldu.

Muhalefete geçip Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasında 2. Başkan oldu. Atatürk’e İzmir suikastı davasında yargılandı, 10 yıl kalebentliğe mahkûm oldu. Yurtdışında olduğu için hapse girmedi. 1935 affı ile kurtuldu. Yurda döndükten sonra 1942’de Kastamonu mebusu seçildi. Bir çok önemli yurt dışı görevi kabul etmedi. Sadece Londra Büyükelçiliğinde bulundu.

1964’te öldü.

KARABEKİR PAŞA İLE ATATÜRK ARASINDAKİ KIRGINLIKLAR

Kazım Karabekir de Rauf Orbay gibi, Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadeleye ilk adım attığı günden beri yanında ve yakınında olan bir kişiydi. Anadolu hareketinin başlatılması öncesinde ve mücadelenin sonuna kadarki dönemlerde, vatana ve millete çok önemli hizmetlerde bulundu.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Yıldırım Orduları lağvedilmiş, Mustafa Kemal Paşa İstanbul’a dönmüş, burada Kurtuluşun plân ve hazırlıklarını yapmaya başlamıştı. İşte o günlerde hazırladığı plân üzerinde görüşüp istişarelerde bulunduğu kişilerden biri de Karabekir’di. Karabekir, Mustafa Kemal Paşa’nın 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun’a

gidişinden bir ay önce, yani 19 Nisan 1919'da 15. Kolordu komutanı olarak Trabzon'da vapurdan inerek Anadolu'ya ayak basmış, milli davaya hizmet çabasına girişmişti.

İki Paşa birbirlerine, Anadolu'da vatanın kurtuluşu yolunda birlikte çalışma sözünü İstanbul'da iken vermişlerdi. Nitekim 19 Mayıs günü Samsun'da Anadolu'ya ayak basan Mustafa Kemal Paşa'nın, ilk işlerinden biri 21 Mayıs günü Erzurum'daki Karabekir'e, *"Bir an evvel size mülaki olmak (buluşup, görüşmek) arzusundayım"* diye telgraf çekmek olmuştu. Sonraki günlerde Karabekir, Amasya Genelgesi'ne onayını yazı ile bildirmiş, çalışmalarını Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı talimata göre yürütmüştü.

Erzurum'daki en hayati hizmeti ise, *"Mustafa Kemal Paşa'nın, Rauf Orbay'la birlikte tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesi"* yönünde Hükümetten gelen emirleri dinlemeyerek Milli Mücadele'nin daha başlangıçta ölü doğmasını önlemesi olmuştu.

Bilindiği üzere, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki faaliyetleri haber alınınca İstanbul Hükümeti, İngilizler'in yoğun baskılarına maruz kalmıştı. Bu yüzden Hükümet, 23 Haziran 1919 günü Mustafa Kemal'i zorunlu olarak Müfettişlik görevinden azletmişti. Dahiliye Vekili Ali Kemal, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, ardından Padişah Vahdettin'in isteği üzerine yeni Nazır Ali Ferit Paşa kendisini İstanbul'a döndürmek için adeta seferber olmuşlar, emir üstüne emir göndermişlerdi. İşte bu ortamda Karabekir, kendini tehlikeye atma pahasına, İstanbul'dan gelen emirleri dinlememiş, 3 Temmuz günü Kongre hazırlıkları için Erzurum'a gelen Mustafa Kemal ve Rauf Orbay'ı törenle karşılamış, 9 Temmuz günü de huzuruna çıkıp selam durarak: *"Kolordumla birlikte emrinizdeyim Paşam!"* demişti.

Bu olay gerçekten de Milli Mücadele tarihimizin en önemli dönüm noktalarından biridir.

Mustafa Kemal-Karabekir birlikteliği, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin toplanması, Mustafa Kemal Paşa'nın Kongrelere Başkan seçilmesi, Temsil Heyeti'nin oluşturulması, Ankara'da Meclis'in toplanması aşamalarında da sürüp gitmiş, Şark ve Garp cephelerinde yapılan savaşlar döneminde de bozulmamış, kurtuluşumuzun bütün safhalarında adım adım sürmüştü.

Aralarında zaman zaman, örneğin Ermeni harekâtının başlatılması zamanı gibi olaylarda küçük ihtilaflar çıkmış olsa da hiç bir zaman kopmamıştı. Ne var ki, bu bağlılık ve dayanışma ortamı, 1921 Anayasasının hazırlanması, Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı gibi önemli devrimlerin yapıldığı tarihlerde bozulmaya başladı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu, Takriri Sükun ve İstiklâl Mahkemeleri kanunlarının çıkarılması döneminde ise gerildi ve nihayet tamemen bozuldu. En sonunda da Atatürk'le Karabekir arasında adeta bir husumet dönemi başladı. O dönemde Karabekir, Atatürk'e İzmir suikasti davasında yargılananlar arasında yer aldı.

ATATÜRK'ÜN KARABEKİR'İ TENKİDİ

Bütün bu olaylarla ilgili gerçekleri anlayıp anlatabilmek için önce, Nutuk'ta yer alan Atatürk'ün bazı sözlerini okuyalım. Sonra ise Karabekir'in iddia ve isnatlarına sıra gelecek..

Nutuk'un pek çok yerinde Atatürk, Kazım Karabekir Paşa'dan söz eder. Genellikle bunlar tenkit cümleleridir.

Atatürk'ün Nutuk sayfa 503'teki sözleri:

"Kazım Karabekir Paşa Devlet şeklinde tarihî değişiklikler yapılırken asker ve sivil önderlerin görüşleri alınmalıdır diyor..

Efendiler, Büyük Zafer'den sonra İkinci Büyük Millet Meclisi Cumhuriyeti ilân ettiği zaman Kazım Karabekir Paşa İstanbul gazetecilerine verdiği demeçte, öteden beri süregelen duygularını ve şikâyetlerini, **"Cumhuriyetin ilânını bize sormadılar"** *şeklinde özetlemekteydi.*

Kazım Karabekir Paşa bu görüşleriyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, millet tarafından olağanüstü yetkilerle donatılmış üyelerden oluşan olağanüstü bir Meclis olduğunu unutmuş görünüyor. Böyle bir Meclis'in kabul ettiği Kanuna, hem de Anayasa'ya itirazı olduğunu dolaylı olarak söylemek istiyor. Daha ilginci, devlet teşkilâtının değiştirilmesinde etkili olabilecek kararlar alabilmek için, asker ve sivil ileri gelenlerin ve Müdafaa-i Hukuk Merkezlerinin görüşlerinin alınması gerektiğine inandığını söylüyor.

Kazım Karabekir Paşa, benim Müdafaa-i Hukuk Grubu'na olan ilgime de itiraz ederek "bendeniz özellikle zâtıâlilerinin bu gibi siyasi partilere...

girmemesinden yanayım" dedikten sonra, benim tarafsız bir durumda kalmamı öğütlüyor."

Atatürk'ün, Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın, ülkeyi ilgilendiren önemli kararların alınmasında Meclis'i yönlendirecek büyük uzmanlardan oluşan bir ikinci Meclis'in kurulması önerisinde bulunduğunu anlatırken, şu giriş cümlesini kullanmış olması da önemlidir:

"Yüce heyetinizi muhaliflerin sözleriyle meşgul etmek istemem. Çünkü bu sözler, birkaç kişinin şaşkın ve câhil kafasındakileri yansıtmaktan başka bir şey değildir." (Nutuk sayfa: 536)

Karabekir'le Atatürk'ün aralarının bozulduğu dönemin en önemli olayı *"Atatürk'e karşı İzmir suikasti"* davasıdır. Karabekir'in Mahkemedeki savunması konuya açıklık getirecek önemdedir.

Onun için kısaca o konu üzerinde duracağım.

KARABEKİRİN MAHKEMEDEKİ SÖZLERİ

Atatürk'e İzmir suikasti davası 26 Haziran 1926 tarihinde, Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafından İzmir'de görüldü. Mahkemedeki yargılamalar sonunda Ali Fuat ve Cafer Tayyar Paşalar'la birlikte Karabekir de beraat edenler arasındaydı.

Gerçi bu dava ve safahatı bu kitabın konusu dışında kalır. Ama sorgusu sırasında İstiklâl Mahkemesi reisi Ali Çetinkaya'nın *(Kel Ali),* Karabekir Paşa'ya sorduğu sorular ve Paşa'nın verdiği cevaplar, Atatürk'le diğer Paşalar arasındaki düşünce farklılıklarına açıklık getirecek nitelikte olduğu için, kısaca da olsa burada onlara değineceğim.

Reis, Karabekir Paşa'ya soruyor:

"Zatıâliniz inkılâbın büyük bir şahsiyetisiniz. Tarih bunu böyle yazıyor. Ülkenin savunulmasında nasıl bir arada, dağılmadan kaldı isek, vatanın yükselmesi emrinde de öyle olması gerektiğini elbette takdir buyurursunuz. Nasıl olur da muhalefete geçersiniz, açıklar mısınız?"

Karabekir cevap veriyor*(sadeleştirdiğim özet):*

"Mütareke sırasındaki acı durumlara elbirliği ile göğüs gererek çalışıp Gaziyi kendimize başkan yaptığımız sırada, memleketin dayandığı yegâne kuvvet bendim. Ancak her inkılâpta (devrim) *olduğu gibi, ilk zamanda*

birlikte çalışanlar amaca ulaştıktan sonra, ortaya çıkan parazitlerin bu birliği bozdukları görülür.

Benim görüşüm şudur ki, Lozan barışına kadar kalp kalbe yekvücut olarak çalışmış olan arkadaşlar arasında barıştan sonra bir ayrılık başladı. Bunun ilk ortaya çıkışı Rauf Beyle, İsmet Paşa arasında görüldü.. Artık ne Gazi ve ne de İsmet Paşa'lar nezdinde eski arkadaşlıkları eski yoluna koyma olanağı kalmadı. Aleyhimizde yazılmadık şey bırakılmadı.. Câhil kafalı yobazlardan daha gerici Halifeciler olduğumuza kadar uğramadığımız iftira kalmadı. Buna rağmen ben millet işlerinde elbirliği yapmayı temin etmeğe çok çalıştım. Bilhassa ordu müfettişliğim döneminde derin tetkikler sonucu yaptığım öneriler, göz gezdirme zahmetine bile katlanılmadan bir köşeye atıldı. Geri kafalılığımız iddia edilerek aleyhimizde propagandalar yapıldı. Bugün bu mahkeme ile resmen sabit olmuştur ki, aleyhimizdeki entrikalar sürdürülmektedir."[22]

Karabekir Paşa'nın savunmadaki ifadesi özetle işte böyle..

Paşaların arasındaki kırgınlık ve ihtilâfların nasıl ve ne zaman başladığını ortaya koyuyor. Onun için fazla uzatmağa gerek yok. Yalnız ilk cümlesinde kullandığı *"memleketin dayandığı yegâne kuvvet bendim.."* sözü, üzerinde durulması gereken bir düşünce beyanıdır. Milli Mücadelede Mustafa Kemal'den bile öncelikli yeri olduğu anlamı taşıyan bir imâdır.. Kitaplarının satırları arasında Karabekir'in buna benzer daha bir çok söz ve imâlarına rastlamak mümkündür.

Öyle ki, Karabekir Paşa'nın bu tür sözleri yayınladığı kitaplarına da yansımıştır. Aşağıda bu konuya açıklık kazandırmak üzere kitaplarından bazı alıntılar yapacağım.

Ancak ondan önce kısaca, kitabının toplatılması ve yakılması olaylarına temas etmeliyim.

Bilindiği üzere TBMM'nin ikinci dönemi sona erince Kâzım Karabekir Paşa'nın milletvekilliğine son verildiği gibi, orduda *"Müşir"* rütbesi almayı beklediği bir sırada 5 Aralık 1927'de emekliye sevkedilerek askerlikle ilişkisi de kesilmişti. Bundan sonra zorunlu olarak inzivaya çekilen Karabekir Paşa, iddiasına göre on sene müddetle Hükümetçe sürekli takip ve gözaltında tutuldu. Hatıralarını yazdığı ***"İstiklal Harbimiz"*** isimli kitabı sağlığında basılamadı, ***"İstiklal Harbimizin Esasları"*** isimli kitabı ise matbaada baskısı bittiği sırada polis tarafından toplanarak yakıldı.

Bu iki kitabının başından geçen olaylar şöyle cereyan etmişti: İstiklâl Harbimiz isimli 1200 sayfalık, birinci elden vesikalarla dolu büyük eserini 1930 yılında tamamlamış ve zamanı gelince yayınlanmak üzere ailesine teslim etmişti. Bu eser gerçekten de Milli Mücadele tarihimizi anlatan çok değerli kaynak kitap olarak hazırlanmıştı.

Bu sırada 1933 yılında, Milliyet Gazetesi'nde İstiklâl Savaşı ile ilgili bir yazı dizisi başlatılmış bulunuyordu. Yazarı belli olmayan bu dizide imza yerinde *"Millici"* müstearı *(takma isim)* yer almaktaydı. Bu yazı dizisinde Milli Mücadele'de hizmeti geçen komutanlar küçük düşürülmeye çalışılıyor, gerçekler çarpıtılıyor, bu arada da Kazım Karabekir Paşa'ya haksız şekilde saldırılarda bulunuluyordu. Hatta bu yazı dizisinde yer alan *"Davaya Sadakat Böyle mi Olur?"* başlıklı yazıda, Şark Cephesi Komutanı Karabekir Paşa'nın Kurtuluş Savaşına taraftar olmadığı iddialarına bile yer verilmişti.

Gerçeklerin tam tersi olan ve çarpıtan bu dizi yazı üzerine, Karabekir Paşa İstiklal Harbimiz isimli büyük eserine koyduğu belgeleri Milliyet Gazetesine gönderdi. Bunların yayınlanmasını ve yanlışların düzeltilmesini istiyordu. Gönderdiği yazı ve belgelerin bazıları yayınlandı, bazıları ise tahrif edilerek yayınlandı veya hiç basılmadı. Üstelik Karabekir'den bu tür cevaplar gelince yazının üslûbu daha da sertleşerek devam etti.

Karabekir Paşa, gazeteye gönderdiği bu yazı ve belgelerin istediği gibi yayınlanmaması yüzünden gerçekleri anlatamamış, yanlışları düzeltme olanağı bulamamıştı. Bunun üzerine Milliyetteki tefrikaya verdiği cevap ve belgelerin bulunduğu yazılarını ***"İstiklal Harbimimizin Esasları"*** adıyla kitap olarak bastırmaya karar verdi. Kitap 1933 yılında Cağaloğlu'ndaki Sinan Matbaasında basıldı. Fakat baskının bittiği gün polisler matbaayı basarak ciltlenmekte olan bütün kitapları topladılar. İddiasına göre polislerin başlarında İzmirdeki Atatürk'e suikast davasında kendisini yargılayanlardan Ankara İstiklâl Mahkemesi üyesi **Kılıç Ali** bulunuyordu. Toplanan kitap formalarını polis götürdü ve Yeşilköy yolu üzerindeki bir kireç ocağında yakarak imha etti. Hemen ardından da 4 Haziran 1933 sabahı saat 4'te Kazım Karabekir'in Erenköy'deki köşkünü basan polisler, evdeki belgelerin bulunduğu 95 dosyayı alıp müdüriyete götürdüler.

İstiklâl Harbimiz kitabını ise, 1960'ta Türkiye yayınevi yayınladı. Fakat toplatıldı. Mahkemesi beş yıl sürdü. Sonunda berat etti ve değişik

yayınevleri tarafından yeni baskıları yapıldı.

KARABEKİR'İN, *"SİLAHLI MÜCADELEYİ BEN ÖNERDİM.. PLÂNLARI BEN YAPTIM.."* SÖZLERİ VE ATATÜRK'E *"ZİKZAK"* SUÇLAMALARI

Bu açıklamalardan sonra, şimdi artık Karabekir'in Atatürk ve olaylar hakkındaki tespit, iddia ve isnatlarına geçebiliriz. Böylelikle kitapların toplatılmasının haksız olup olmadığı da aydınlanır.

İzmir suikasti davasındaki savunmasında, *"Mütarekeden sonra memleketin dayandığı yegâne kuvvet bendim"* demiş olan Karabekir Paşa, kitaplarında daha da ileri giderek şu türden sözler de sarfeder:

"İstiklâl Harbini yapmak, kurtuluş için silah kullanmak fikrini ilk olarak ortaya atan bendim. Bu savaşın daha sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından da benimsenecek siyasî ve askeri plânlarını ben hazırladım. Bunu ilk önce 29.11.1918'de İstanbul'da, Zeyrek'te, Süleymaniye Camiine bakan ağabeyimin evinin bahçesinde İsmet Bey'e (İnönü) açtım. Onunla tartıştık.."[23]

(Paşaların Hesaplaşması sa. 13)

Paşaların Hesaplaşması kitabının önsözünü yazan İsmet Bozdağ ise, aynı konuyu şu şekilde açıklar: *"Kitapta Milli Mücadelenin ancak silahla yapılabileceği düşüncesinin Kazım Karabekir'den kaynaklandığı, bu fikrini yakın arkadaşları Rauf Orbay, İsmet İnönü, Cafer Tayyar Eğilmez ve Mustafa Kemal'e de açtığı, bazılarından mukavemet, bazılarından destek gördüğü tanık, zaman ve yer gösterilerek anlatılır.."*

Aynı kitabın 34. sayfasında da, *"Mustafa Kemal Paşa'nın ilk hedefinin Padişahlık Hükümetine girerek Harbiye Nazırı olmak olduğu"* iddiası şöyle ileri sürülür:

"Mustafa Kemal Paşa, Ahmet Rıza Bey'in başbakanlığında bir kabine kurulması, kendisinin Harbiye Nazırı olması ve benim de çok zor durumda olan İaşe vaziyetini düzeltmem için İaşe Nazırlığını kabul etmemi kararlaştırmışlar. İsmet Bey vasıtasıyla da bunu bana bildirmişlerdi. Ben bu teklifin tehlikesini belirterek kabul etmedim ve Şarka gitmekte israr ettim!.." (Paşaların Kavgası sa. 34)

Bu satırların devamında, Kazım Karabekir Paşa'nın, kendisini İstiklâl Savaşında ön plâna çıkarmaya çalışan iddiaları arasında şunlar yer alır:

"Doğuya hareketimden bir gün önce Mustafa Kemal Paşa'yı Şişlideki evinde ziyaret edip, kendisine Konya Ordu Müfettişliğinin teklif edileceğini, bunu kabul etmesini, Anadolu'ya geçince kendisinin de Mustafa Kemal'in emrine gireceğini, kendisi Doğu hareketini yaparken, Mustafa Kemal Paşa'nın da Batı hareketini yürütmesini söyleyip, Erzurum'da bir Kongre toplanması teklifinde bulundum.."

Karabekir'in, Milli Mücadele'nin ***Siyasi ve Askeri Plânları***nı kendisinin yaptığı konusundaki iddiaları ise kitapta şu satırlarla yansıtılır:

"Şarka(doğuya) *hareketimden önce Mustafa Kemal Paşa'yı Şişlideki evindeki son ziyaretimde, uzun konuşmalardan sonra şu esas fikrimi kabul ettiler:*

1. Ben Erzurum'da Şark vilayetleri temsilcilerinden oluşan bir Kongre toplayarak, icabında bütün memleketin veya yalnız şarkın istilâsına karşı Geçici bir Hükümet nüvesi hazırlayacağım. ***Siyasi plân****ın esası budur.*

2. Mustafa Kemal Paşa Konya'daki, ben de Doğudaki Ordu Müfettişliğine geçeceğiz. (Bunu temin etmiştim.)

3. Bir tehlike karşısında Geçici Hükümet kurulacak. O Anadolu Komutanı namını alacak ve aynı zamanda Batı Cephesi Komutanlığını üstlenecek, ben de Doğu Cephesi Komutanlığını yapacağım. Bu da ***askerî plân****ın esasıdır." (Paşaların Hesaplaşması sayfa: 34)*

Karabekir'in bu türden iddiaları kitapta devam eder.. Mesela Erzurum Kongresi bahsi..

Kazım Paşa, *"Erzurum Kongresi'ni de kendisinin hazırladığını, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Orbay'ın Kongreye girmelerine kendisinin delâlet* (aracılık) *ettiğini"* anlattıktan sonra;

"Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine Kongrenin hâmisi (koruyucusu) *sıfatı vererek özel bir madde ile Temsil Heyetine aldığını ve bunu 9 Ağustos 1919 tarihli telgrafıyla bildirdiğini.."* iddialarına ekler.

(Paşaların Hesaplaşması sayfa: 43)

Kazım Karabekir Paşa, buraya kadar satırbaşları hâlinde naklettiğim *"Silahlı mücadele fikrini ilk kendisinin ortaya attığı, siyasî ve askerî plânları kendisinin yaptığı, Erzurum Kongresinin kendisi sayesinde*

toplandığı, Kongre'nin hâmisi olduğu" gibi iddialarla da yetinmez, kitabının ***"Zikzak"*** başlıklı bölümünde Atatürk hakkındaki tenkit ve iftiralarına son noktayı da koyar..

179. sayfada yer alan bu abartılı iddia ve iftiraların başlığı *"Mustafa Kemal Paşa'nın Milli İstiklâl Mihveri etrafındaki Zikzakları"* dır ve 16 maddede şöyle toplanır:

1. *Teslimiyet fikri:* Filistin hezimeti üzerine Mustafa Kemal Paşa Halep'ten, Padişah'a acele sulh teklif etmiştir. Mondros Mütarekesi bunun üzerine yapılmıştır.

2. İstiklâlimizi kurtarmak için Şişlideki evinde Milli Mücadele teklifim ve Mustafa Kemal Paşa'nın da kabulü.

3. Mücadele fikrinden vazgeçip Anadolu'ya gelmekten kaçınması *(Konya Ordu Müfettişliğine tayin olunduğu halde kabul etmemiştir.)*

4. Benimle yakından ortak çalışma yaparak muvaffak olmak ümidiyle Samsun'a gelişi.

5. Amasya'da Bolşeviklik ilânına karar vermesi.

6. Mütalâalarım karşısında tekrar Milli Mücadele fikrini kabulü ve Erzurum Kongresine iştiraki.

7. Amerikan mandasına eğilmesi.

8. Kongre kararlarından hiç kimsenin ayrılamayacağı kararı.

9. Bolşeviklerle birleşme arzusu.

10. Milli İstiklâl mihverine çekişim.

11. Tekrar Bolşeviklerle birleşme arzusu.

12. Tekrar Milli İstiklâl mihverine çekişim.

13. Mustafa Kemal Paşa'nın Kongre kararları ve askerî plânın çizdiği millî ve kurtarıcı yoldan ayrılıp tamamen aykırı bir yol tutması.

14. Ankara Hükümetiyle Doğu halkı ve ordusunun alakasını kesmeye kalkışması.

15. Doğu zaferinden sonra Bolşevik Rusya'ya karşı harbe karar verip Kafkas Federasyonu kurma arzusu.

16. Millî misak çerçevesi dışına çıkmasını önlemem ve millî istiklalimizin kuruluşunu temin etmem.

Bütün bunlar Kazım Karabekir'in genelde tarihi gerçeklere ters düşen iftira ve suçlamalarıdır.

Karabekir'e göre.. Sözde Mondros Mütarekesini de Mustafa Kemal yaptırmış.. Anadolu'ya gelmekten, önce kaçınmış, sonra onun yakınında olacağı için Samsun'a gelmiş.. Karabekir'in mütalaaları üzerine Milli Mücadeleye katılıp Erzurum Kongresine iştirak etmiş.. Sanki Amasya'da *"Milletin kaderini milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır"* dememiş de Bolşevikliğe karar vermiş..

Sonra gitmiş, Amerikan mandasına eğilmiş.. Nihayet kendisini millî istiklâl mihveri etrafına Karabekir çekmiş ve Ankara'da millî Hükümet kurulması plânını kabul ettirmiş.

Daha neler neler.. İftira ve suçlama bile denilebilecek iddialar..

O halde bana şu soru sorulabilir: Tarihi gerçeklere ters düşen Karabekir'in bu iftira ve suçlamalarına kitabında niye yer verdin?

Hemen kısaca cevap vereyim:

Mustafa Kemal Paşa'nın büyüklüğünü, liderliğini ve bunun yanı sıra zaferle sonuçlandırdığı Milli Mücadele davasını kazanırken karşısına çıkan ve çıkarılan zorlukların korkunçluğunu bir defa daha net biçimde ortaya koymak için..

Kitabımın bir çok yerinde konuyu keserek, Atatürk'ün mücadelesinin olağanüstü güçlüklerle dolu olduğunu belgeleyen olaylara işaret ettiğimin tanıklarısınız.. Demek ki Kurtuluş Savaşını, Karabekir Paşa gibi en yakınındaki, en önemli kişilerin bile böyle düşünceler taşıdığı bir ortamda kazanmıştır.. Yâni Atatürk Türk Milletini, Türk vatanını ne büyük engelleri aşarak kurtarmış..

Bütün bunlara rağmen, insanları hatalarını ve sevaplarını ayrı ayrı yerlere koyarak değerlendirmek benim vazgeçilmez prensibimdir. Kazım Karabekir Paşa, Erzurum'da Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanıp İstanbul'a gönderilmeyi beklediği bir anda huzuruna çıkıp, *"Emrinizdeyim Paşam!"* demiş bir kişidir. Böylelikle Milli Mücadelenin en önemli dönüm noktasında düğümü çözmüştür. Sonra sayısız zaferlere adını yazdırmış Şark cephesinin kahraman komutanı *"Doğunun fatihi"* olmuştur. Yâni hem böyle sevapları, hem de yukarıdaki örneklerde verdiğim hataları vardır. Yâni Allahın kulu olan her insan gibi..

Partisi kapatıldıktan sonra uzun yıllar siyasetin dışında kalarak kitaplarını yazmakla meşgul olan Kazım Karabekir Paşa, 50'nin üzerinde kitap yazmıştır. Karabekir, yalnız savaş anıları ve tarihî olaylarla ilgilenmemiş,

milletin mutluluğu ve yüceltilmesi için gerekli olan her alana eğilerek fikir üretmiş, projeler hazırlamıştır. Mesela bu yönde hazırladığı, *Sanayi Projesi, İktisat Esaslarımız, Çocuk Davamız* gibi kitapları bu konulardaki önerilerini kapsar. kısacası bir ekonomist, pedagog gibi millet için çalışmıştır. Eserlerinden *İstiklal Harbimiz* başta olmak üzere pek çoğu basılmıştır.

Atatürk'ün vefatından sonra 1939'da İstanbul Milletvekili seçilen Karabekir Paşa, 1946'da Meclis Başkanı olmuş, 26 Ocak 1948'da 66 yaşında geçirdiği kalp krizi sonucu Ankara'da vefat etmiştir.

KARABEKİR'le ATATÜRK ARASINDAKİ ANAYASA TARTIŞMALARI

Kazım Karabekir'in, Atatürk'le arasındaki ihtilaflı konulardan biri de 1924 Anayasasındaki bazı maddelerdi.

Karabekir bu hususu *Kürt Meselesi*[24] isimli kitabının 149. Sayfasında şu cümleyle açar:

"20 Nisan 1924 tarihinde TBMM'nde kabul edilen Anayasanın üç maddesi Gazi ile aramızdaki münakaşalı mevzulardandı."

Bu maddeler Anayasa'nın 2, 40 ve 86. maddeleridir. Kısaca bu maddeler ve Karabekir Paşa'nın onlar hakkındaki değerlendirmelerini görelim:

Anayasa Madde 2 - *"Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslamdır. Resmi dili Türkçedir. Makarrı (başşehri) Ankara'dır."*

Bu maddenin Meclis'teki müzakereleri sırasında, bazı milletvekilleri ve bakanlar, metinde yer alan ***"İslam dini"*** sözüne karşı çıkmışlardı. O konuyu *Türkiye'de Din ve Vicdan Hürriyeti*[25] isimli kitabımdan nakledeceğim:

"Anayasa'nın 2. Maddesine İslam dini hükmünün konulması konusunda Kazım Karabekir ile bazı milletvekilleri arasında ilginç konuşmalar cereyan etmişti. Karabekir bunları şöyle anlatır:

18 Temmuz 1923 günü Anayasa'da yapılması uygun bulunan değişiklik müzakere ediliyordu. Ben geldiğimde kürsüde ***Tevfik Rüştü (Aras)*** *bey konuşuyordu ve diyordu ki:*

— Ben kanaatimi millet kürsüsünden de haykırırım. Kimseden korkmam. Anayasamızda dinimiz apaçık yazılmalıdır, diyordu.

— Anayasada dinimizin İslam olduğu yazılıdır Tevfik Rüştü Bey. Hangi kanaati haykıracaksınız hristiyanlığı mı? diye sordum.

O zaman **Mahmut Esat** ***(Bozkurt)*** Bey söz aldı ve sertçe cevap verdi:

— Evet hristiyanlığı. Çünkü İslamlık terakkiye *(ilerleme)* mânidir. Bu dinle yürünmez mahvoluruz. Ve bize de kimse ehemmiyet vermez.

O zaman söz alarak dedim ki ***(Karabekir)***:

— İslamlığın terâkkiye mâni olduğu Avrupalıların uydurmasıdır. Bu meseleyi istediğiniz kadar münakaşa edebiliriz. Fakat münakaşaya tahammülü olmayan bir mesele varsa din değiştirme gayretidir. Netice İslam kalırsak mahvolmayız, fakat din değiştirme oyunu ile bizi kolay mahvedebilirler. Hristiyan Bizans'ı Müslüman Türk yıkmış ve yerine geçmiştir.

Fethi ***(Okyar)*** Bey söz alarak bana gayet sert, katı cevap verdi:

— Evet Karabekir. Türkler İslamlığı kabul ettikten sonra böyle kaldılar. Ve İslam kaldıkça da bu halde kalmaya mahkûmdurlar. Bunun için İslam kalmayacağız, dedi.

Ben ***(Karabekir)*** aynı sertlikle ona da şu cevabı verdim:

— Fethi Bey bu yabancı fikri şiddetle reddederim. Geri kalmamızın sebebi bir değildir. Fütuhatçılık *(fetih politikası)*, temsil kudreti gösterememek, Avrupa'nın ilim ve irfan cephesiyle ilişkisizlik, idarede istibdat *(keyfi idare)* gibi mühim sebepler vardır. Aynı yanlışlıkları yapan hristiyan devletlerin de yıkılıp gittiğini bilmez değilsiniz. İslamlık ilerlemeye mânidir fikrini bir depremin gerçek sebebini araştırmayıp onu gülünç bir sebebe bağlamak kadar garip bulurum. Ben iddia ediyorum ki, Türk milleti ne hristiyan olur, ne de dinsiz kalır. Bir milletin asırlardan beri en kutsal duygularını bir hamlede atabileceğine inanışınız objektif bir görüş değil, hayâlinizdir. Böyle bir harekete kalkışmak memlekette kanlı bir istibdat ile başlar ve İstiklal Harbinin birliğini de birbirine katar. Düşmanlardan kanı pahasına istiklâlini kurtaran Türk milleti, hürriyetini kendi evlatlarına boğdurmayacaktır. Buna cüret edenlerin de haklarından gelecektir, Fethi Bey.

Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben sözlerime şöyle devam ettim:

— Paşam maddî cephemiz zaten zayıftır. Güvenebileceğimiz manevî cephemizi de düşmanlarımızın yaldızlı propagandasına kurban edersek dayanabileceğimiz ne kalır? Bizi silah kuvvetiyle parçalayamayan düşmanlarımız görüyorum ki bizi fikir kuvvetiyle mahvedecekler. Buna müsaade edecek misiniz? Siz ki millete karşı bizi bu hâle getiren belânın

istibdat olduğunu, zaferden sonra milletin tamamen kendi iradesine sahip olarak yürüyeceğini millet kürsüsünden defalarca haykırdınız. Millet Meclisini tekbirler, salâtlar *(namaz)* arasında açtınız. İslamlığın en yüksek bir din olduğunu hutbelerle ilân ettiniz. Hepimiz aynı imân ve kanaatle aynı yolda yürüdük. Şimdi ne yüzle ve ne hakla bir kanlı maceraya atılacağız?

Mustafa Kemal Paşa sözümü keserek:

— Müzakereler çok hararetlendi burada kesiyorum, dedi.

Atatürk böylelikle, mukaddes İslâm dini üzerinde münakaşa edilmesinden memnun kalmadığını göstermiş oluyordu.

Bu münakaşalardan sonra yapılan oylamada 2. maddeye Türk Devletinin dininin İslam dini olduğu hükmü girdi.

Bu hususu Karabekir, *"Görüşlerime Gazi'nin de katılmış olduğunu görerek memnun oldum"* sözleriyle açıklar.

Anayasa Madde 40 - Başkomutanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç*(içinde)* olup Reisicumhur tarafından temsil olunur. Kuva-yı Harbiyenin emir ve kumandası hazarda*(barışta)* kanunu mahsusuna *(özel kanununa)* tevfikan*(uyarak)* Erkânı Harbiyei Umumiye Riyasetine ve seferde*(savaşta)* İcra Vekilleri Heyetinin inhası*(atama)* üzerine Reisicumhur tarafından nasbedilecek*(seçilecek)* zata tevdi olunur *(verilir)*.

Karabekir Paşa bu maddeye karşı çıkarak şöyle demişti: *"Bence bu madde çok sakattı. Böylelikle Türk Ordusunun gelişmiş memleketler ordusu ve tekniği ile aynı düzeyde yürümesi mümkün olamayacaktı. Özellikle Genel Kurmay Başkanlığı yetkili bir makam olduğu halde Cumhurbaşkanının özel kalem müdürü haline getirilmiş oluyordu."*

Anayasa Madde 86 - Harp hâlinde veya harbi icabettirecek*(gerektirecek)* bir vaziyet hudusunda *(ortaya çıktığında)* veya isyan zuhurunda veyahut Vatan ve Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiilî teşebbüsat vukuunu müeyyit *(doğrulayan)* katî emarat *(belirti)* görüldükte İcra Vekilleri Heyeti müddeti bir ayı tecavüz etmemek *(aşmamak)* üzere umumî veya mevziî idarei örfiye ilân edebilir ve keyfiyet*(durum)* hemen Meclisin tasdikine arzolunur.

Meclis idarei örfiye müddetini indelicap *(gereğinde)* tezyid veya tenkis edebilir *(azaltıp çoğaltabilir)*.

Meclis müçtemi *(toplantı hâlinde)* değilse derhal içtimaa *(toplantıya)* davet olunur.

İdarei örfiyenin fazla temâdisi *(uzaması)* Meclisin kararına mütevakkıftır*(bağlıdır)*.

İdarei örfiye, şahsi ve ikametgâh masuniyetlerinin *(korunma)*, matbuat, müraselât *(yazışma)*, cemiyet, şirket hürriyetlerinin muvakkaten takyit veya talikı*(geçici olarak kısıtlanma ve ertelenmesi)* demektir.

İdarei örfiye mıntakasiyle bu mıntaka dâhilinde tatbik olunacak ahkâm ve muamelâtın sureti icrası *(uygulama biçimi)* ve harb halinde dahi masuniyet ve hürriyetlerin tarzı takyit ve talikı kanunla tesbit olunur.

Karabekir bu maddeyi çok olumlu bulduğunu ise şöyle açıklamaktaydı:

"Bu madde çok yerinde idi. Fransız devriminde bile Meclisin, bazı üyeleri tarafından ne büyük istibdâta ve keyfi arzulara âlet edildiğini biliyorduk. Ben İstiklâl Savaşında doğu bölgesi gibi çok hassas bir yerde İstiklâl Mahkemeleriyle iş gördürdüm. Millet istiklâline kavuştuktan sonra, artık hiçbir yerde bu Mahkeme görülmemeli ve bizim İstiklâl Mahkemeleri de tarihe karışmalı idi. Bu hususu Gâzi ile ve diğer arkadaşlarla sohbetlerimizde ve benim Doğu cephelerinde sıkıyönetim ile iş görebildiğim örneği iyi etki yapmış olacak ki, bu madde bu şekilde Anayasa'ya girmiş oldu.

Yazık ki Başbakan İsmet Paşa, Anayasa'nın bu açık hükmüne rağmen bir süre sonra İstiklal Mahkemelerine bir cankurtaran gibi sarılanların başında geldi.

Fakat ne var ki, İstiklâl Savaşının ileri gelenleri sayılan bir çok kimseler, ben de aralarında olduğum halde İstiklâl Mahkemesine verildik."

KARABEKİRİN KÜRT MESELESİNE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kazım Karabekir Paşa, memleketin bütün önemli meselelerine yakın ilgi duyan bir kişi idi. Askerî meseleler kadar millî ekonomi, sanayi, millî eğitim ve çocuk sorunları üzerine eğildiği gibi Kürt meselesi konusunda da araştırma ve çalışmalar yapmıştı.

Kürt meselesi ile ilgili görüşlerini topladığı dosyayı 9 Haziran 1923 tarihinde Başkumandanlık ve Milli Müdaafaa Bakanlığına göndermişti. Bu dosya sonra *Kürt Meselesi* adıyla kitap[26] hâlinde basıldı. İşte bu bölümde o kitaptan alacağım bazı önemli bölümleri sadeleştirerek nakledeceğim.

Sayfa 45: Karabekir, *"Kürt Meselesi ile İlgili Görüşlerim"* başlığı altındaki bölümde, Kürt raporunu niçin hazırladığını açıklar. Sunum niteliğindeki o açıklayıcı satırlarına şöyle başlar:

"Kürtlerin aşiret teşkilâtı sakıncalı olduğundan, askere alınmaları hakkında Bitlis ilinin İç İşleri Bakanlığına yaptığı teklif üzerine, Genel Kurmay benim düşüncelerimi sordu. Verdiğim cevabı önemli olduğu için burada sunuyorum:

Kürdistan'ın ve Kürtler'in çağdaşlaşması için, konunun uzmanı olan kişilerin önerilerinin bir araya getirilip toplanmasını, ilgili Bakanlıkların görüşleri de eklenerek hazırlanacak bir program üzerinde yürünmesini gerekli görüyorum.

Bu konuda çeşitli makamların fikir ve kararları vardır. Hatta her memur da kendi deneyimine göre bir fikir bulup uyguluyor. Fakat böyle uygulamaların özellikle barıştan sonra çok zararımıza olacağını düşünüyorum."

Karabekir bu sunumdan sonra, tespitlerini ve kendi önerilerini sıralamaya başlar. Tespitlerini *"aşiret reislerinin siyasi eğilimleri"*, *"Kürt insanının özellikleri"*, *"aşiret teşkilâtının kaldırılmasının sonuçları"* gibi başlıklar altında toplarken şunları ifade eder:

"Kürt aşiret reisleri eski devrin Avrupa şövalyelerinden farksızdırlar. Aşiretlerini tam bir dikta altında idare ederler. Kendilerine sığınanları ölmedikçe vermezler. Soygunculuğu talancılığı çok severler. Hırsızlık ve talancılık yapanlar aşiret içinde takdirle karşılanır. Devlet memurlarını geçici bir belâ olarak sayarlar. Hilekâr ve yalancıdırlar. Kendilerinden güçlü olanlardan korkarlar, onlara yaltaklanırlar. Askerden çok korkarlar. Düşmanlarının zayıf anlarından yararlanmayı iyi bilirler. Geçmişleriyle gurur duyarlar."

Aşiret mensuplarının reislerine bağlılıkları:

"Aşiret reisleri otoriter ve derebeyi gibi oldukları için, fertler reislerine çok bağlıdırlar. Bu bağlılıkları câhilliklerinin ve reislerinin acımasızlığının ürünüdür. Hükümetin kudreti azaldıkça Kürt aşiret reisinin otoritesi artar.

Özellikle güney illerinde aşiret mensupları reislerine daha çok bağlıdırlar. Çünkü oralarda hükümetin otoritesi çok azalmıştır.”

Karabekir’in Kürt raporu iki başlıkta toplanır:

1. Aşiret teşkilâtının lağvedilmesi konusu,
2. Kürtlerin askerliği konusu..

Aşiret Teşkilâtının Lağvedilmesi: Karabekir Paşa, Kürtlerdeki aşiret teşkilatını sakıncalı bulmakta birlikte, lağvedilmesinin daha da büyük zararlar doğuracağını ileri sürer. Onun düşüncesine göre, aşiret teşkilâtı lağvedilirse şu mahzurlar ortaya çıkacaktır:

1. O zaman İran ve Rus sınırına yakın aşiretler, o ülkelerdeki yakınlarının yanlarına göç edeceklerdir.
2. Güney illerindeki Kürtler İngiliz egemenliği altına gireceklerdir. *(O tarihte Irak İngiliz mandası idi.)*
3. Aşiret reislerinin menfaatleri bozulacağı için, bu kişiler, Kürtçülük ve diğer zararlı akımlar konusunda halk arasında yaptıkları propagandayı daha yoğunlaştırarak halkı kışkırtacaklardır.
4. Hiçbir önemli kötü olay çıkmasa bile, Kürtlerin askere alınmalarının başlamasından sonra ortaya çıkacak firar olaylarında kaçakların yakalanamaması hükümet otoritesini sarsacaktır. Çünkü aşiretler çocuklarının askere alınmalarına karşıdırlar.

Bu düşüncede olanlardan orduya fayda değil zarar geleceği de ortadadır.

Kürtlerin Askere Alınması: Karabekir bu konudaki mahzurları ise şöyle sıralar:

a) Bugünkü Ceza Kanunu ile Kürtlerin askerliğinin temin edilemeyeceği tecrübe edilmiştir. Silah ve elbiseyi *(üniforma)* alıp hemen hepsi savuşacak ve düzeni bozacaktır. Kıt’alarımıza maddi ve manevi zararlar getirilecektir.

b) Kürtlük meselesi gittikçe kurcalanmakta olduğundan, yapılması gereken bir çok işten önce askere alma işleminin başlatılması Kürtleri bizden soğutacaktır.

c) Askere geldiklerini ve iyi terbiye aldıklarını farzedelim. Siyasi yönden bizim aleyhimizde oldukları için bu talim ve terbiye aleyhimize olacaktır. Çünkü Türk askerinden ve özellikle top, makinalı tüfek ve uçaklardan korkan Kürtler, talim ve terbiye aldıktan sonra bunlardan korkmayacak ve siyasî entrikalar fiili sahaya geçtiğinde meselenin çözümü daha da zorlaşacaktır.

Aşiret teşkilâtının kaldırılmasını gerekli görenler, askere alınmanın sakıncalarını düşünmeden fikir yürütmektedirler.*(Kürt Meselesi, sayfa:46)*

Karabekir yaptığı bu tespitlerden sonra devamla; *“Yukarıdaki sakıncaları hatırlattıktan sonra görüşlerimi sunuyorum”* diyerek o zamanki şartları da şöyle özetler:

“Kürdistan’da yol yoktur. Tarım ve sanayi de yoktur. Halk fakir, tembel ve kolayına geldiği için hırsızlığa eğilimlidir. Hükümet ve özellikle Adliye yok gibidir. Çünkü bu mahrumiyetler ortamına İzmir, Bursa, Adana, Ankara, hatta Erzurum dururken hiçbir memur gitmek istemez. Bu yüzden oralarda yönetimsizlik, haksızlık, gasp olayları çoktur. Şartlar böyle iken Kürtleri askere almak demek, düşmanlarımıza propagandalarınızı daha kolay yapın demektir.

Şu halde **yapılması gereken ilk işler**:

Hükümet idaresini ve Adliyeyi düzeltmek.. Askere alınacak insanları yol, köprü, okul gibi bayındırlık inşaatlarında çalıştırmak.. Tarım müfrezeleri kurarak halkı medeniyete yöneltmek gibi işler olmalıdır. Buralarda din ve bilim adamlarının eğitim vereceği okullar açılmalıdır. Zayıf bir zamanımızda topyekün Kürtlüğün tahriklere kapılarak hem kendilerini yoketme, hem bize zarar verme olasılığı bulunduğundan çare olarak Kürdistan toprakları Türk kanallarıyla üçe bölünmeli ve bu kanallar şöyle olmalıdır:

1. Kuzeyden güneye doğru: Hasankale-Malazgirt-Bitlis-Siirt-Cizre,
2. Erzincan-Pülümür-Nazimiye-Palu-Ergani -Diyarbakır-Mardin,
3. Doğudan batıya: Karaköse-Malazgirt-Muş-Genç-Palu,
4. Şiirt-Diyarbakır yani Dicle boyu.

Bunların en önemlisi, Malazgirt-Nazimiye yörelerine kuvvetli Türk köylerinin yerleştirilmesidir.

Yapılacak bütün bu işler tek elden yönetilmeli ve idare askerde olmalıdır. Vali ve kaymakamlar asker olmadıkça ne Kürdistan’da bir şey yapılabilir ne de Kürtler bir şey yaparlar.

Özetleyecek olursam:

1. Kuvvetli bir idare teşkilâtı,
2. Türk kanalları,
3. Yollar, köprüler, geçitler, tarımda esaslı düzenlemeler yapılmalıdır. Bir kaç senelik çalışma ile meseleler çözülmez.

Halk esaslı bir iş yapıldığını görmedikçe Kürtleri askere almak demek, şu sonuçları kabul etmek demektir:

Birincisi, onlara silah, cephane ve elbise vermektir. *(Çünkü alıp kaçacaklardır)*.

İkincisi Kürdistanı isyan ettirmek demektir. *(Çünkü Türkler size ne yaptı, herşeyiniz harap durumda, gençlerinizi alıp götürecek öldürecekler şeklindeki propagandaları daha kolaylaşacaktır).*

Üçüncüsü isyanı bastıracağım diye büyük fedakârlıklara katlanmak demektir. *(Çünkü hem silah ve cephane alacaklar hem öğrendiklerinin öğretmeni olacaklardır).*

Karabekir *"bütün bu gözlemlerinin yüksek askeri şurada değerlendirilmesini, sonuçta esaslı bir çözüm şekli bulunmasını öneririm"* diyerek Kürt raporunu noktalar.

ATATÜRK'le, ALİ FUAT PAŞA ARASINDAKİ KIRGINLIKLAR

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurarak Atatürk'e, Hükümetlerine ve Halk Partisi'ne muhalefet yapan eski silah arkadaşları ile ilgili konuya devam ediyorum.. Rauf Orbay ve Kazım Karabekir'den sonra şimdi de kısaca Ali Fuat Cebesoy Paşa ile Atatürk arasındaki ihtilaflara temas edeceğim.

Ali Fuat Cebesoy'un Milli Mücadele dönemindeki hizmetleri de Kazım Karabekir Paşa'dan az değildir. Karabekir Erzurum'daki 15. Kolordu'nun, Ali Fuat Paşa da Ankara'daki 20. Kolordu'nun komutanlığını yapmışlardı. Biri hizmetleri ile *"Doğunun fatihi"* oldu, diğerine Sivas Kongresi tarafından *"Umum Kuvva-yı Milliye Kumandanı"* unvanı verildi.

Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Harp Okulunda sınıf arkadaşı idi. Mustafa Kemal Paşa, Mütarekeden sonra Yıldırım Ordularındaki görevinden yurda dönerken, vatanın kurtarılmasıyla ilgili ilk görüşmesini Adana'da Ali Fuat Bey'le yapmıştı. Milli Mücadele ateşini yakmak üzere Samsun'a çıktıktan sonra da Ali Fuat Paşa ile sürekli ilişki içinde oldu. Cebesoy, Amasya Genelgesini imza etmek üzere Rauf Bey'i de beraberinde getiren kişi idi. Kurtuluş Savaşı başladıktan sonra *"Garp Cephesi"* komutanı olarak savaşları yönetti. Ne var ki, ilk hoşnutsuzluklar da o

dönemde başladı. Görevi İsmet İnönü'ye verilerek kendisi Moskova Elçiliğine gönderildi.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu, partinin kapatılması, Atatürk'e plânlanan İzmir suikasti davası dönemlerinde Atatürk'le olan ilişkileri iyiden iyiye bozuldu.

Atatürk, Nutuk'un bir çok sayfasında Ali Fuat Cebesoy'dan söz eder ve o günlerin olaylarını anlatır. Amasya Genelgesi bölümündeki sözlerinin *"Rauf Bey'le, Refet Bele'nin Amasya Genelgesini hemen imzalamadıkları, Ali Fuat Paşa'nın ısrarından sonra imzaladıkları"* şeklinde olduğunu, Rauf Orbay'ı anlatırken belirtmiştim. Nutuk'un ilerleyen bölümlerindeki Ali Galip olayı, Şeyh Recep ve Düzce isyanlarının bastırılmasını anlatırken de Atatürk, Ali Fuat Paşa'dan övgü ile söz etmeye devam eder. Onun başarılı hizmetlerini anlatır. Fakat bir süre sonra ise yergileri başlar.

Nutuk sayfa 425'te şunları söyler:

"Ali Fuat Paşa'nın (Cebesoy) artık Batı cephesine komuta edemeyeceğine inanmıştım.. Gediz Savaşı'ndan ve onun maddî manevî üzücü sonuçlarından Fuat Paşa'nın cephe üzerindeki komutanlık otoritesi sarsılmış gibiydi. Kendisinden komutayı almayı zorunlu gördüm.. Sonra Ali Fuat Paşa'yı Moskova Elçiliğine gönderdik.."

Atatürk'ün, Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki döneme ait bir olayı anlattığı Nutuk sayfa 567'deki ifadeleri ise şöyledir:

"Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey'le, Dış İşleri Bakanı Yusuf Kemal Bey geldiler. Rauf Bey, İzmir'de bana bazı özel tavsiyelerde bulundu. Mesela, ***Ali Fuat Paşa*** *ile* ***Refet Paşa****'nın zafer dolayısıyla terfi ettirilmelerini ve kendilerine uygun birer görev verilerek, gönüllerinin alınmasını rica etti. Bildiğiniz üzere, savaştan önce Ali Fuat ve Refet Paşaların askerî harekâta katılmaları için değişik sebeplerle girişimlerde bulunmuştum. Başarılı olamadım. Zaferden dolayı, askerî harekâtta fiilen hizmet edip emeği geçen komutanlar ve subaylar terfi ettirilerek elbette ödüllendirilmişlerdi. Askerî harekâta katılmaktan kaçınan kimselerin de, bizzat savaşa katılanlarla birlikte ödüllendirilmeleri, kuşkusuz kötü etkiler doğurabilirdi. Kısaca, Rauf Bey'e ricasını yerine getiremiyeceğimi söyledim. Fakat Ali Fuat Paşa, Meclis 2. Başkanı olduğuna göre, görevi ve makamı kendisini mutlu edebilecek bir düzeyde idi. Yalnız açıkta bulunan Refet Paşa'ya uygun bir görev bulmaya çalışacağıma söz verdim. Kendisini*

İzmir'e davet etmesini söyledim. Refet Paşa İzmir'e gelmişti. Fakat tam benim Ankara'ya döndüğüm geceye rastladığı için kendisiyle görüşemedim. Refet Paşa'nın görevlendirilmesi, daha sonra Bursa'ya yaptığım seyahatim sırasında oldu."

Atatürk, Ali Fuat Paşa ile arasının gergin olduğu günleri anlatmaya devam ederken, Rauf Orbay'la ikisinin istifa etmelerini de Nutuk'un 655. sayfasında şöyle dile getirir:

"*Ali Fuat Paşa ile de kısa bir görüşme yapıldı. Paşa bana şöyle bir soru sordu: Senin, şimdi havarin (yardımcıların) kimlerdir, bunu anlayabilir miyiz?*

Ben bu sorudan bir şey anlayamadığımı söyledim. Paşa niyetini açıklayınca ona şöyle dedim: "Benim havarilerim yoktur. Vatan ve millete kimler hizmet eder, hizmet gücünü ve yaraşırlığını kimler gösterirse, yardımcı ve havarilerim onlardır."

Ve sonra sözlerine şöyle devam eder:

"Rauf Bey, Hükümet Başkanlığı'ndan istifa etti. İçişleri Bakanı olan Ali Fethi (Okyar) Bey, aynı zamanda Hükümet Başkanlığı'na seçildi (13 Ağustos 1923). Ali Fuat Paşa da bir süre sonra 24 Ekim 1923 tarihinde, Meclis İkinci Başkanlığı'ndan çekilerek ordu müfettişliğine atanmasını rica etti. Ali Fuat Paşa'ya, unvanı 2. Başkan olmakla birlikte, pek önemli olan Meclis Başkanlığı görevini yürütebileceğini söyleyerek, görevine devam etmesini öğütledim. Fuat Paşa, politikadan hoşlanmadığını, hayatını askerlik mesleğine vermek istediğini ileri sürerek kararında diretti. Fuat Paşa'nın rütbesi Mirliva (tuğgeneral) idi. Komuta edeceği orduda Korgeneral rütbesinde Kolordu Komutanları vardı. Eski hizmetlerini dikkate alarak kendisini ferikliğe (korgeneral) yükselttik ve karargahı Konya'da bulunan 2. Ordu Müfettişliği'ne atadık. Kazım Karabekir Paşa da, daha önce aynı düşüncelerle Meclis'ten ayrılmış ve ordu müfettişi olarak 1. Ordu'nun başına geçmiş bulunuyordu."

Görüldüğü üzere Ali Fuat Paşa *"Siyasetten hoşlanmıyorum, orduya döneyim"* demesine rağmen kısa süre sonra siyasete atılmış Terakkiperver saflarında yer almıştır..

KARABEKİR VE ALİ FUAT PAŞALARIN MECLİSTEN ÇIKARILIŞLARI..

Nutuk sayfa 708’de Atatürk, *“Komplo Düzencilerinin Meclis’e ve Halka Karşı Yapacakları Açığa Çıkarıldı”* başlığı altında verdiği *“ya askerliğin, ya da milletvekilliğinin seçilmesi”* meselesine açıklık getirirken de şunları anlatır:

“Efendiler, milletvekili olan Genel Kurmay Başkanları ve komutanlar, orduda siyasetle uğraşanların bulunmasındaki sakıncayı anlayarak, bu konudaki önerimi iyi karşıladıktan ve bana olan güvenlerini eylemleriyle de gösterdikten sonra, Cevat ve Cafer Tayyar Paşaların müfettişlik ve komutanlıkta kalmaları doğru olmazdı. Bu nedenle derhal askerî görevlerine son verildi. Yerlerine gerekenler atandı ve durum Millî Savunma Bakanlığı’nca bütün orduya bir genelgeyle bildirildi.

Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşa’lara, Millî Savunma Bakanlığı’nca emir verilerek, yerlerine atanan komutanlara müfettişlik görevlerini yöntemine uygun biçimde devir ve teslim ettikten sonra Meclise girip yasama görevlerini yapmaya başlayabilecekleri bildirildi. Bu durum Başbakan tarafından Meclis Başkanlığı’na da resmen bildirildi.

Meclis’e girmiş olan Kazım Karabekir ve Fuat Paşalar, Meclis’ten çıkarıldılar. Fuat Paşa görevini devretmek üzere tekrar Konya’ya gitti. Kazım Karabekir Paşa, Sarıkamış’tan gelecek olan komutanı bekleyerek Meclis dışında kalmak zorunda bırakıldı. Milletvekilliğine devam etmek isteyen iki komutanın ordu ile ilişkileri kesildi. Böylece komplo düzenleyenlerin Meclis’e ve kamuoyuna karşı, ordu ile yapmak istedikleri düzen ortaya çıkarıldı.”

Elbette Karabekir ve Ali Fuat Paşa’ların Meclis’ten bu şekilde çıkarılmaları şık olmamıştı. Zaten Atatürk’le söz konusu Paşalar arasındaki ilişki bundan sonra iyice koptu.

Atatürk’ün Nutuk’ta Ali Fuat Paşa hakkında söylediği sözlerin bir bölümü işte bunlardı..

Bakalım Cebesoy Paşa neler diyor?

Bunları da Ali Fuat Cebesoy’un *Bilinmeyen Hatıralar*[27] isimli kitabının sayfaları arasında bulacağız. Ali Fuat Paşa’nın bu anı kitabında kendisiyle röportaj yapan bir Türk gazeteci ile bir Amerikalı profesöre verdiği cevaplar vardır.

Cebesoyun, *Bilinmeyen Hatıralar* kitabının 257. sayfasında yer alan sözlerine *“Cumhuriyet Devrinde İlk Muhalefet Partisini Ben Kurdum”*

başlığı atılmıştır. Paşa, bu sözleri *Hayat Tarih Mecmuası*nın 1965 Şubat sayısında yayınlanan Turgut Etingü ile yaptığı konuşmada söylemiştir.

İşte o bölümden konumuza ışık tutacak soru ve cevaplar:

Gazeteci, Ali Fuat Paşa'ya soruyor:

— Siyasi ve askeri hayatınızda hatalarınız olmuş mudur?

— Bilerek hata işlediğimi hatırlamıyorum. 1933 yılında Atatürkün rızasıyla Konya'dan bağımsız milletvekili olduktan sonra, vefatına kadar kendisinden bir iş talebinde bulunmadım. O günkü şartlarda çalışmamdan bir fayda sağlanacağını sanmamıştım.

Memleket vazifesinde sorumlu bir görev almamam belki bir hata olarak kabul edilebilir. Biliyorsunuz 1926'dan *(Atatürk'e İzmir suikasti davası tarihi)* 1933'e kadar siyasî ve her tür resmi hayattan çekilmiş olarak yaşadım. Buna rağmen Atatürk beni sık sık davet ederdi. Atatürk bunda tamamen samimi idi.

— Niçin Terakkiperver Fırkasını kurma gereği duydunuz?

— Cumhuriyetin ilânından sonra benim düşüncem Atatürk'ün kurulacak partilerden birinin başında değil, bütün partilerin üstünde olacağı idi. Fakat o reform ve kalkınma yapacak diye bir partinin başında bulunmayı arzu etti. Cumhuriyet Meclisinde yalnız onun partisi *(Halk Partisi)* vardı. Atatürk gibi tarihî bir lidere karşı kimse parti kurmaya cesaret edemiyordu. Bu yüzden Hükümet, Meclis'in murakabesi *(kontrolü)* dışında kaldı. Bu durum devam edemezdi. Memlekete son bir hizmeti yerine getirebilmek için Millet Meclisi'nde Hükümeti murakabe etmek üzere *"Cumhuriyet"* adını verdiğimiz partiyi kurduk. Meclisten 80 kadar milletvekili bize katılmak istedi. Fakat bizim hedefimiz iktidara gelmek değil murakabede kalmaktı. Bunun için 38 milletvekili ile yetindik. Bunların hepsi kayıtsız şartsız Atatürk ilkelerini kabul etmiş kimselerdi. Halk Partisi, sebebini anlayamadığımız bir kanun çıkararak Cumhuriyet ismiyle parti kurulamayacağını bildirdi, fakat kendisi Cumhuriyet Halk Partisi adını aldı. Biz de Terakkiperver Cumhuriyet Partisi adını aldık."

Karabekir Paşa, 1966 yılında Şişlideki evinde Amerikalı bilim adamı Lamiter'le yaptığı röportajda ise Terakkiperver Parti konusunda daha çok ayrıntı verir ve şunları söyler:

"Halk Partisinden bizim partiye katılmak isteyen milletvekillerinden sadece modern kafalı olan 38 kişiyi aldık. Mesela Nurettin Paşa, Raif Hoca

gibi adamları tam demokrasi adamı olmadıkları için partiye almadık.”

“ŞEYH SAİT TARAFINA GEÇEN HALK PARTİLİLER..”

Bu konuşmada Latimer’in Terakkiperver partisinin dinle ve irticayla bağlantısı konusundaki soruları ve *“Şeyh Sait isyanında partinizde dinle ve irtica ile bağını gösteren bazı evraklar bulunmuş..”* şeklindeki sözleri üzerine de Ali Fuat Paşa şöyle demişti:

“Partinin tüzüğüne, felsefî her türlü fikre ve dinî inanışlara saygılıyız hükmünü koymuştuk. Bunu da Amerika Cumhuriyetçi Parti tüzüğünden almıştık. Tüzükte lâikiz desek kimse anlamayacak, hiçbir şey yazmasak da olmayacaktı. Biz partiye giren hiç kimsenin dini inaçları ile ilgilenmeyiz. İslam da girse, Hristiyan da girse saygılıyız. Her dine saygı duyarız. Halk Partisi *“dine saygılıyız”*, lafını *“dini siyasete alet ettiğimiz”* iddiasına döndürdü. Teşkilatımızı İstiklal Mahkemesi bastı. Vesika aradı ama bir şey bulamadı. Nihayet Beykoz fabrikasında bir kapıcı bulmuşlar. Adam Boşnak, bizim partiye üye olmuş. Ona İstiklal Mahkemesinde *“bu partiye niye girdin?”* diye sormuşlar. Adamcağız, *“bu parti öbüründen daha dindar olduğu için girdim”* demiş. Halbuki Halk Partisinde belgeler bulundu. Şeyh Sait isyanında Halk Partisinden milletvekili vardı. Çapakçur, Diyarbakır Halk Partisi teşkilâtları hep Şeyh Sait tarafına geçmişler. Bunları idam ettiler. Ama bizim partiyi kapatmak için bahane aramaya da devam ettiler. Ben Partinin Genel Sekreteriydim, bunları Atatürk’e de anlattım.”

Amerikalı Latimer’in, İttihat Terakki dönemi, Ali Fuat, Enver ve Mustafa Kemal Paşaların İttihat Terakkideki çalışmaları ve Hareket Ordusu’ndan itibaren gelişen diğer tarihî olaylar hakkındaki sorularına Cebesoy tarihi aydınlatan cevaplar vermeye devam etmiştir.

O bölümdeki ilginç cevaplarından biri de şudur:

“Ben Atatürk’ü Harp Okulu’ndan beri tanırım. Okul hayatımda bu arkadaşımda iki nitelik belirlemiştim. Biri baş başa münakaşa etmesini sevmezdi. İlle yanlarına hakem gibi bir üçüncü arkadaş davet ederdi..”

Ali Fuat Cebesoy, İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı yapmış, 1948’de Meclis Başkanı olmuş, 1950’den sonra Demokrat Parti listesinden bağımsız aday olarak Eskişehir

ve İstanbul milletvekili seçilmiş, 1960 ihtilâlinden sonra siyasî hayattan tamamen çekilmiştir.

1968 yılında vefat etmiştir. Mezarı Sakarya ilinin Ali Fuatpaşa beldesindedir. *Moskova Hatıraları, Bilinmeyen Hatıralar, Sınıf Arkadaşım Atatürk* gibi önemli eserler bırakmıştır.

ATATÜRK'ÜN, CAFER TAYYYAR PAŞA HAKKINDAKİ SÖZLERİ

Atatürk'ün, Terakkiperver Partiyi kuran eski silah arkadaşlarıyla olan ilişkilerine, **Cafer Tayyar** ve **Refet Paşa**'ları da kısaca ele aldıktan sonra kapatacağım.

Cafer Tayyar *(Eğilmez)* Paşa da Makedonya'daki İttihatçı subaylardandır. Arnavut ayaklanmaları, Balkan Savaşı, Çanakkale Savaşları, Kafkas ve Irak cepheleri gibi önemli yerlerde görev yapmış, Nasturi ve Beytüşşebap isyanlarını bastırmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra 1. Kolordu silahsızlandırılarak Trakya'ya gönderilince görevine Edirne'de devam etmiştir.

Cafer Paşa, Amasya Genelgesini onaylamış ve Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk örgütünün Anadolu ile birleşmesini gerçekleştirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar'a esir düşmüş 32 ay esir kaldıktan sonra yurda dönmüş, 1. ve 2. dönemlerde B.M.M.'ne Edirne mebusu olarak katılmıştır. Öteki büyük Paşalarla birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Parti'sine girmiş olan Cafer Tayyar Paşa, Atatürk'e İzmir suikasti davasında yargılandıktan sonra beraat etmiştir. Milletvekilliği süresi 1 Kasım 1927 tarihinde sona eren Paşa, 9 Ocak 1928'de Ordudan da emekli edilmiştir. Bir daha aktif siyasete dönmeyen Cafer Tayyar Paşa, 3 Ocak 1958'de İstanbul'da vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Cafer Tayyar Paşa'nın *"Eğilmez"* soyadı almasını Kazım Karabekir Paşa önermiştir. Karabekir Paşa'nın, onun hakkındaki *"Taktik kabul etmeyen adam..."* sözleri Cafer Tayyar Paşa'nın baskıya gelmeyen karakterini anlatır. Bu nedenle soyadı olarak ailesinin Lakabı olan *"Çolakoğulları"*nı almak isterken Kazım Karabekir'in *"Hiç eğilmedin, Eğilmez soyadını al"* tavsiyesiyle bu soyadı almıştır.

Atatürk, Nutuk'un bir çok yerinde Cafer Tayyar Paşa'dan söz eder.. Atatürk'ün, Kürtçülük meselesi konusundaki düşüncelerine ışık tutması bakımından önem taşıyan sözlerinden birini aşağıya alarak Cafer Tayyar Paşa mevzuuna devam edeyim..

Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan Amasya'ya geldiği ve Amasya Genelgesinin hazırlıklarını yaptığı günlerdir.. Trakya'nın da Anadolu hareketi içinde yer alması ve bunun için Trakya-Paşaeli Cemiyetinin kendisine yetki vermesini sağlaması için Atatürk, 18 Haziran 1919 günü, Cafer Tayyar Paşa'ya bir telgraf çeker..

Kendisinden *"gerekli kişilerle görüşerek Trakya'da teşkilatlanmayı yapmasını"* istediği bu telgrafına, *"Trakya'nın maneviyatını kuvvetlendirme amacıyla talimatıma şunları da ekledim"* diyerek şöyle devam eder:

"Anadolu halkı baştan aşağı yekvücut hâle getirildi.. Kararlar, bütün komuta heyetleri ve arkadaşlarımızın ittifakıyla alınıyor. Vali ve mutasarrıfların hemen tamamı bizimle beraberdir. Anadoludaki milli teşkilatlar, ilçe ve nahiyelere kadar genişledi. ***İngiliz himayesinde bağımsız Kürdistan kurulması*** *hakkındaki propaganda ve taraftarları ortadan kaldırıldı. Kürtler Türklerle birleşti."*

Atatürk'ün Cafer Tayyar Paşa hakkındaki olumsuz sözlerine de bir kaç örnek vereyim.. Nutuk'un 344. sayfasındaki sözlerin başlığı: *"Trakya'da Cafer Tayyar Bey'in İzlediği Yanlış Siyasal Görüş"* tür.

O bölümde Atatürk şöyle der:

"1. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, 31 Aralık 1919 tarihli çok uzun bir raporunda, Trakya ve özellikle de Batı Trakya'da Yunanlılar'ın giriştiği faaliyetleri pek güzel anlatıyordu. Kendisinin bu olağanüstü faaliyetlere karşılık, gereken önlemleri alamadığından şikâyeti vardı.. Fakat asıl şikayet, Cafer Tayyar Bey hakkında yapılmağa başlandı. Mesela okuyacağım 26 Ocak 1920 tarihli şu mektup, bir fikir verebilir, sanırım:

Sayın Paşam,

Arif Bey'in Trakyalılar hakkında söylediklerini doğrularım. Trakya Cemiyeti, maddî olarak desteklenmemiştir. Maalesef, Cafer Tayyar hepimizi aldatmış, zerre kadar örgütlenme yapmamış, bir tek tüfekle bile silahlandırma yoluna gitmemiştir. Cafer'i, kendini düşünmekle suçluyorum. Bulgaristan olaylarından da tamamen habersiz, tam bir vurdumduymazlık içindedir.." şeklindeki bu şikayet mektubu uzar gider.

Atatürk'ün Nutuk sayfa 416'daki sözlerinin başlığı da şöyledir: *"Trakya'daki Kolordumuzun, askerliğin gereklerini ve vatanseverlik namusunu yerine getirememesinin tek sorumlusu* ***Cafer Tayyar Paşa****'dır.."*

Ve o bölümden satırlar:

"Edirne yönünde serbestçe ilerlemekte olan düşman Tümenine karşı, bütün 1. Kolordu kuvvetlerini toplayarak önlem alması gereken Kolordu Komutanı Muhittin Bey'in ne yaptığını bilmiyorum. Yalnız elde ettiğim bilgilere göre, Cafer Tayyar Bey, kendi kuvvetleriyle ilişki kurmaksızın Havsa yöresinde atla dolaşırken düşman tarafından esir alınmıştır. Ondan sonra idaresiz kalan 1. Kolordumuz, tamamen dağıldı. Birliklerinin bir bölümü esir oldu ve bir bölümü de Bulgaristan'a sığındı. Sonuç olarak Trakya, tamamen Yunanlıların eline geçti. Üzülerek belirteyim ki, 1. Kolordu Komutanından, milletin istediği ve beklediği gayret, dikkat ve özveriyi göremedik..

Efendiler, Trakya'nın özellikle zor durum ve şartlar içinde bulunduğuna kuşku yoktu. Fakat bu özellik ve zorluklar, hiçbir zaman Trakya'daki Kolordunun askerlik kuralları ve vatanseverlik namusunu yerine getirmesine engel olamazdı. Eğer bu yapılamamışsa, millet ve tarih önünde bunun tek sorumlusu Cafer Tayyar Paşa'dır... Komutanların, emirlerine verilen vatan evladını, ülkenin araç ve gereçlerini düşmana karşı ölüme doğru sürerken, tek düşünecekleri nokta; milletin kendilerinden beklediği vatan görevini ateşle, süngüyle ve ölümle yerine getirmek ve sonucu almaktır."

ATATÜRK: *"REFET PAŞA (BELE) YUNANLILAR'A YENİLMİŞTİ AMA, DÜŞMAN YENİLDİ"* DİYORDU

Refet Bele, Atatürk'ün Samsun'a giderken Bandırma vapurunda yanında götürdüğü ekibin içinde yer alan subaylardan biriydi.

Refet Bele, Ankara Hükümetlerinde İçişleri Bakanlığı yapmış, Mudanya Mütarekesinden sonra Ankara Hükümeti adına İstanbul'u düşmandan teslim almış olan kişidir. İstanbul'da Ankara Hükümetinin temsilcisi olarak bulunmuştu. Padişah Vahdettin'e Saltanat'ın kaldırılması haberini de bu görevi sırasında Refet Bey bildirmişti. Ne var ki daha sonra Halife

Abdülmecit'e bir at hediye ettiği için, Hilâfet yanlılığı ile suçlandı ve Atatürk'ün gözünden tamamen düştü.

Asker kökenlilere *"ya orduyu ya da milletvekilliğini seçme zorunluluğu"* getirildiği dönemde Refet Paşa da milletvekilliğini seçenlerdendi. Arkadaşlarıyla birlikte o da Terakkiperver Partiye girdi ve İzmir suikasti davasında yargılandıktan sonra o da berat etti.

Atatürk'ün ölümünden sonra CHP'den İstanbul milletvekili olan Refet Bele, DP iktidarında Birleşmiş Milletler Filistin mültecileri yardım komitesinde Türkiyeyi temsil etti. 1963'te öldü.

Amasya Genelgesine Rauf Orbay'la birlikte imza koymuştu. Fakat önceki sayfalarda belirttiğim üzere ikisi de Atatürk ve Ali Fuat Paşa'nın ısrarı üzerine Genelge'yi biraz da gönülsüz imzalamışlardı. Hatta Refet Bele, Erzurum ve Sivas Kongreleri hakkında da olumsuz sözler sarfetmişti[28].

Bununla birlikte Refet Paşa Sivas Kongresine katıldı. Delibaş, Demirci Efe ve Çerkez Ethem isyanlarının bastırılmasında görev aldı ve yararlıklar gösterdi. Fakat aşağıda Nutuk'tan nakledeceğim üzere Atatürk, Refet Bey'in bu görevlerinden de olumsuz biçimde söz etmektedir.

Atatürk, Nutuk'un 507'inci sayfasında, Rauf Orbay'ın *"Saltanat makamı ve Halifeliğe vicdanım ve duygularımla bağlıyım"* dediğini anlatırken şunları da eklemişti: **"Refet (Bele)** Paşa'nın da düşüncelerini sordum. Cevabı şöyle oldu:

"Rauf Bey'in düşüncelerine aynen katılırım. Gerçekten de bizde Padişahlık ve Halifelik yönetiminden başka bir yönetim şekli söz konusu olamaz."

Refet Paşa, İstiklâl Harbi'nde Yunanlılar'a karşı batı cephesinde Aydın cephesi komutanıdır. Unvanı da *"güney cephesi komutanı"*..

Atatürk Nutuk sayfa 493'te o günlerle ilgili de şunları söyler:

"Refet Paşa yenilmişti ama, düşman yenildi diyordu.. Anlaşıldı ki, düşman kendi amacına ve genel plânına uygun olarak, Dumlupınar'da savunması kolay, sağlam ve kuvvetli bir mevzie yerleşiyordu. Durum açıklık kazandıktan sonra, Refet Paşa'nın komuta ettiği orduda kendisine karşı güven kalmadığı anlaşıldı. Bu sebeple ben, komutası altında bulunan Güney Cephesini, Batı Cephesine bağlayarak İsmet Paşa'nın komutasına verdim.. Oysa Refet Paşa Başkomutan olmak istiyordu.."

Nutuk Sayfa 462:

"Çerkez Ethem ve Kardeşleri canlarını Refet Paşa'ya borçludurlar.. Refet Paşa, iki süvari tümeniyle Dumlupınar'ın on kilometre kadar doğusunda Küçükköy'de bulunuyordu. Kütahya'daki 61. Tümene batıdan saldıran Ethem kuvvetlerini derhal yok etmek üzere harekete geçmesi emredildi. Refet Paşa süvarileriyle Ethem kuvvetlerinin yan ve arkasını çevirecekti. Oysa Refet Paşa gitmedi.."

20 *Nutuk*/Toker Yayınları, sadeleştiren Yalçın Toker, İstanbul 2007

21 *Malta Sürgünlerinden Portreler/*Yalçın Toker, Toker Yayınları, 2006 sa: 127

22 *İzmir Suikasti ve İstiklal Mahkemeleri*/Azmi Nihat Erman, Temel Yayınları, İstanbul 1971, Sayfa: 119-121.

23 *Paşaların Hesaplaşması*/Kazım Karabekir, Emre Yayınları, İstanbul 1992.

24 *Kürt Meselesi*/Kazım Karabekir, Emre Yayınları, 1994.

25 *Türkiyede Din ve Vicdan Hürriyeti*/Yalçın Toker, Toker Yayınları 1993, sa: 90.

26 *Kürt Meselesi*/Kazım Karabekir, Emre Yayınları, 1994.

27 Bilinmeyen Hatıralar/Ali Fuat Cebesoy, Temel Yayınları, İstanbul 2001

28 Bkz. Kitabımızın 112 sayfası.

ATATÜRKÜN KÜRT İSYANLARINA AİT SÖZLERİ VE ALINMASINI İSTEDİĞİ SERT YASAL TEDBİRLER

Görüldüğü üzere Şeyh Sait isyanı ve onunla ilişkilendirilerek kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet fırkasından bahsedeyim derken, söz Paşalar'a, Paşalar'ın Atatürk'le ilişkilerine falan uzayıp nerelere geldi..

Şimdi asıl konumuza, yâni Kürtçülük meselesine geri dönelim..

Atatürk, Şeyh Sait isyanın bastırılması ve idam cezalarının infazından sonraki günlerde, tatilde olan Meclis'in yeni yasama dönemini açtığı konuşmasında, konumuzla yakından ilgili önemli sözler söylemişti.

Atatürk'ün 1 Kasım 1925 günü Meclis'te yaptığı bu açış konuşmasındaki sözlerinden bazı bölümleri sadeleştirerek naklediyorum:

"Meclis tatile girdiği zaman Cumhuriyet Ordusunun irtica hadisesini tedip ve tasfiye etmekle meşgul olduğu bilinmektedir. Ordu, Cumhuriyet düşmanlarını sür'at ve kat'iyyetle tenkil etmiştir. Cumhuriyet Ordusunun bu uğurda verdiği şehitleri saygı ile anıyorum

... İsyan hadisesinin; irticai, genel bir kalkışmanın işareti ve sonucu sayılan olaylar bir yıldan beri devam etmekteydi. Meclis durumun ciddiyetini kavrayarak aldığı tedbirlerle, vatanın selametini ve vatandaşın huzur ve güvenliğini sağladı..

… Türk Milleti, hakimiyetine sahip olduğu bu günlere gelinceye kadar, ıstırap ve ezilip kırılmalarına sebep olan etkenlerin neler olduğunu anlamıştır. Bu kötü olayların tekrarlanmasına bir daha asla müsaade etmeyecektir."

Atatürk bu konuşması sırasında, vicdan hürriyeti, siyaset ve basın hürriyetleri konularına da temas etmiş, *"basın hürriyetinden doğan mahzurların yok edilmesi yine basın hürriyetiyle mümkündür"* şeklindeki ünlü sözünü de o sırada etmiş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştü:

“İrtica hadisesi, bazı illerimizde mevcut olan toplumsal ve idari hastalıkları bütün milletin ibret görüşlerinde canlandırmıştır. Bir bütün olan bu aziz vatanda bütün vatandaşların bedensel, ekonomik ve kültürel bütün mükellefiyetlerini aynı hoşgörü ve süratle yerine getirmesini temin edinceye kadar bu hastalıkların tedavisinde israrlı olacağız. Bu yolda gereken bütün tedbirlerin Büyük Millet Meclisi’nde alınacağından milletimiz emin olabilir..”

Nitekim, Atatürk’ün *“alınacağından milletimiz emin olabilir”* dediği, irtica ve Kürt bölücülüğüyle mücadele konusundaki yasal tedbirleri Meclis kısa sürede aldı ve bu konudaki kanun ve talimatnameler birbirini izledi.

Çünkü Atatürk, Şeyh Sait isyanının bir son olmadığını, bunun Kürt isyanları zincirindeki bir halka olduğunu, ardından yeni isyanların geleceğini biliyor, bu bilinçle isyanları önlemek için en sert tedbirlerin alınmasına devam edilmesini istiyordu. Konuşmasında sözünü ettiği basın ve siyaset çevrelerindeki ***irticaî ve Kürtçü faaliyetlerin önlenmesi*** işini, bu tür yıkıcı faaliyetlere destek olan gazetelerin ve partilerin kapatılmasıyla başlattı. Ve Meclisten de bu istikametteki yasal düzenlemelerin sürdürmesini istedi..

Atatürk’ün isteği ile Meclis’in aldığı bu tedbir yasalarından bazı önemlileri şunlardı:

Şark Islahat Planı ve ilgili Kararnameler..

Kürtçülükle mücadele için yayınlanan Kararnameler,

İskan Kanunu ve buna bağlı olarak doğudan batı’ya, batıdan doğuya zorunlu göç ettirmeler,

*Umumi Müfettişlikler*in Kurulması,

Soyadı Kanunu.

Tunceli Kanunu v.b.

Bunlardan önemlileri ile, dönemin genel ve yerel bazı Kürtçülük hadiselerini, Atatürk’ün bunlarla ilgili sözlerini ilerleyen bölümlerde kronolojik bir sıra içinde ele alacağım.

ŞARK ISLAHAT PLANI

Şark Islahat Plânı, Atatürk'ün ve Türkiye Cumhuriyetinin Kürt politikasının temellerini belirleyen en önemli hukuk ürünlerinden biridir. ***Kürt bölücülüğünü önleme*** ve ***Türkleştirmeyi programlama*** amacıyla 24 Eylül 1925 tarihinde Atatürk'ün emriyle hazırlanmıştır.

Bunun için önce 8 Eylül 1925 tarihinde, Atatürk'ün de imzaladığı 2536 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile, ***Şark Islahat Kurulu*** isimli bir heyet oluşturuldu. 15 gün içinde rapor hazırlamaları gereken bu heyette, İçişleri Bakanı **Cemil (Uybadin)**, Adalet Bakanı **Mahmut Esat (Bozkurt)**, Çankırı Milletvekili ve sonra Meclis Başkanı olan **Mustafa Abdülhalik (Renda)** ve Genelkurmay İkinci Başkanı **Kâzım (Orbay)** görevlendirildi.

Kurulun kurulmasından önce bu kişiler ve **Fevzi Çakmak** Paşa, sorunun çözümü için doğuda incelemeler yaparak, tespit ve önerilerini topladıkları dosyalar hazırlamışlardı.

Bunlardan, *"Türk'ün en kötüsü bile en iyi Kürtten iyidir"* sözünü söylemiş bir Türkçü olan Abdülhalik Renda, raporunda özetle şu görüşlerini belirtiyordu:

"Fırat'ın doğusundaki Kürt nüfusu 1 milyon 400 bin civarındadır. Bölgede 4'te 3 oranında çoğunluğa sahip olan Kürtler dillerini hâkim kılmışlardır. Türkçe öğrenmeye gerek duymadan işlerini görebilmektedirler. Hatta Türk erkeklerinin yüzde 80'ini de Kürtçe öğrenmeye mecbur etmişlerdir. Bölgede Kürt nüfusu büyük bir hızla artmakta ve intikam fikirleri gelişmektedir."

Bu ve benzeri dosyalar hazırlamış olan Şark Islahat Kurulu üyeleri, sonunda müşterak raporu hazırlayarak Başbakanlığa sundular. Devletin Kürt politikasının belirlendiği bu Şark Islahat Planı'nın esasları, ülkede ***Genel Müfettişlikler*** kurulması, ***sürekli sıkıyönetim*** uygulanması, ***Kürtçülüğün elebaşı ailelerin batıya göç ettirilmesi,*** Kürt kadınlarına ve

kızlarına süratle ***Türkçe öğretilmesi*** gibi Türkleştirme tedbirlerini öngören şu 27 maddede toplanıyordu:

1- Doğu illerinde *(Kürdistan)* yürürlüğe konulan askeri idare, aşağıdaki programın uygulanması son buluncaya kadar devam edecektir.

2- Türkiye 5 *Genel Müfettişlik* bölgesine ayrılmıştır. Beşinci Genel Müfettişlik bölgesi şu illerden oluşmaktadır: Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç, Diyarıbekir, Mardin, Urfa, Siverek, Elaziz, Dersim *(Tunceli)*, Malatya, Ergani. Bayezit vilayeti ile Pülümür, Kiğı ve Hınıs kazaları programın uygulanmasına kadar geçici olarak beşinci Müfettişlik emrinde bulunacaktır.

Genel Müfettiş, Islahat Programının kesintisiz uygulanmasına memur olup, emrinde her Bakanlıktan bir müfettiş ile bir askerî danışman ve ayrıca uzman heyetler bulunacaktır. Bölgedeki seyyar jandarma alayları da onun emrinde olacaktır.

Sıkıyönetim bölgesinin askeri amiri 7. Kolordu Komutanı olup, sıkıyönetim başkanı sıfatıyla Genel Müfettişe bağlı olacaktır.

3- Olağan mahkemelerde ve sıkıyönetim mahkemelerinde asker ve sivil yerli hakim *(yâni Kürt hakim)* bulunmayacaktır.

4- İsyandan sonra İstiklal Mahkemelerinde cezalandırılmayanlar da cezalandırılacaktır.

5- Van şehri ile Midyat arasındaki hattın batısında Ermeniler'den kalan araziye Türk göçmenler yerleştirilecektir. Bunun için sıkıyönetim bölgesindeki illerde bulunan Ermeni malları satılmayacak ve hatta Kürtler'e kiraya bile verilmeyecektir.

Yugoslavya'dan gelmekte olan Türk ve Arnavutlar ile İran ve Kafkasya'dan gelecek Türkler öncelikle Elazığ-Ergani-Diyarbakır, Elazığ-Palu-Kiğı, Palu-Muş arasındaki Murat Vadisi, Bingöl dağının doğu ve güneyi ve Hınıs, Murat vadileri, Muş Ovası, Van Gölü havzası, Diyarbakır-Garzan-Bitlis hatlarında iskân edilecektir.

Bunlardan başka Rize, Trabzon illeri ile Erzurum ilinin kuzeydoğu kazalarında yoğunlaşan halktan *(Yani Laz ve Gürcüler)* isteyenler, Hınıs Çayı ile Murat Vadisine ve Van Gölünün kuzeyine yerleştirileceklerdir.

Kürtler yerleştikleri Ermeni topraklarından çıkarılacak, eski yerlerine gönderilecek veya Batı'da iskân edileceklerdir.

Ermeni topraklarına yerleştirilecek Türklerin, Kürtlerin saldırılarından korunması için özel önlemler alınacaktır.

1926 yılında bölgeye 50 bin kişinin iskân edilmesi öngörülmüş ve bunun için 7 milyon TL ödenek ayrılmıştır.

Bölgeyi Türkleştirme amacıyla 10 yıl içinde Yugoslavya, Bulgaristan, Kafkasya ve Azerbaycan'dan en az 500 bin kişinin getirtilmesi planlanmıştır.

6-Bölgedeki arazi yazımı Maliye Bakanlığı tarafından acele yapılacaktır.

7- İç İşleri Bakanlığı 5. Müfettişlik bölgesinde acele nüfus tespiti yapacaktır.

8- İsyana iştirak eden halka *(Kürtler)* isyan dolayısıyla yapılan masrafların yüklenmesi için Maliye Bakanlığı kanun tasarısı hazırlayacaktır.

9- Kürt isyanını yönlendiren ve yönetenlerle bunların yakınları, yandaşları ve aşiret reislerinden Hükümetin Şark'ta kalmalarını uygun görmediği kişi, aile ve gruplar Batı'da Hükümetin göstereceği yerlere gönderileceklerdir.

İsyan sırasında Hükümete yardım edenlerle Hükümetle birlikte doğrudan isyan aleyhinde hareket edenler yerlerinde kalacaklardır.

10- Şarka *"mefkureli ve muktedir"* Türk görevliler gönderilecek, bunlar % 75 zamlı maaş alacak, ikinci derecedeki memurluklara bile Kürt memur atanmayacaktır.

11- Hakkari, Van gibi sınır boylarında askeri güç arttırılacaktır.

12- Silahlar toplanacak, evlerinde ve üstlerinde silah bulunduranlar Divan-ı Harbi Örfilere sevkedileceklerdir.

13- Aslen Türk olup, Kürtlüğe mağlup olmaya başlayan Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van, Muş, Urfa, Ergani, Hozat, Erciş, Adilcevaz, Ahlat, Palu, Çarsancak, Çemişkezek, Ovacık, Hısnımansur, Besni, Arga, Hekimhan, Birecik, Çermik vilayet ve kaza merkezlerinde hükümet ve belediye dairelerinde ve diğer kuruluşlarda, okullarda, çarşı ve pazarlarda *Türkçe'den başka dil kullananlar* hükümet ve belediyenin emirlerine aykırı davranmakla suçlanarak cezalandırılacaklardır.

14- Aslen Türk olan ve Kürtlüğe eğilimli olanların bulundukları yerlerde ve Siirt, Mardin, Savur gibi halkının Arapça konuştuğu bölgelerde Türk Ocakları, yatılı bölge okulları ve bilhassa kız okulları açılarak çocukların

eğitime özendirilmeleri sağlanacak, bu konuda özellikle Dersim'e öncelik verilecektir.

15- Dersim'lilerden göç etmek isteyenler Sivas'ın batısındaki alanlara kaydırılacaklardır.

16- Fırat'ın batısındaki bölgelerde dağınık biçimde yerleşmiş olan Kürtlerin, *Kürtçe konuşmaları mutlaka yasaklanacak* ve kız okullarına öncelik verilerek kadınların Türkçe öğrenmeleri sağlanacaktır.

17- Hükümet binaları ve Jandarma karakolları ile sınır karakolları hızla yapılacaktır.

18- Umumi Müfettişlikler bölgedeki yolları süratle yaptıracaktır.

19- Şark demiryolunun Erzincan'a, Sivas-Elazığ-Diyarbakır, Elazığ-Çapakçur-Muş ve Van Gölü'ne mümkün olduğu kadar kısa zamanda varması sağlanacaktır.

20- Karakollar savunmaya elverişli yerlerde yapılacak ve telefon ve telsizle donatılacaktır.

21- Kaçakçılık, istihbarat, casusluk ve güvenlik açısından hudut komiserleri, yeterli güvenlik gücü kullanımı için Genel Müfettişten gerekli direktifleri isteyeceklerdir.

22- Kaçakçılığın önlenmesi için sınır bölgelerine zırhlı araç verilecektir.

23- Şehir, kasaba ve nahiyelerde güvenlik görevleri polise bırakılacaktır.

24- Yabancı kişilerin hükümetin izni olmaksızın bölgeye girmesine izin verilmeyecektir.

25- Nüfus yazımı yapılan bölgelerde en kısa zamanda Askerlik Şubeleri kurulacak ve asker alımı yapılacaktır. Bunlar *(Kürt gençleri)* bir süre için *"silahsız hizmetlerde"* bulundurulacaktır.

26- Resmi işlemlerde halkla doğrudan temas kurulmasına özen gösterilecek, aracı kişilere asla izin verilmeyecektir.

27- Müfettişlik bölgesindeki il taksimatı bu planın kabulüne kadar ertelenecektir.

PLANDAN AMAÇLANANLAR

Şark Islahat Planının yukarıda sıraladığımız 27 maddesi, görüldüğü üzere, o devirde yükselişe geçmiş olan *Kürtçü bölücülüğün* ve bunun yanı sıra bölgedeki *Türklerin Kürtleştirilmesi*ne yönelik akımların önlenmesi

amacına hizmet edecek tedbirleri içermektedir. Alınması gereken askeri ve idari önlemlerin daha kolay gerçekleştirilebilmesi için, bölgede sıkıyönetimin devam etmesi öngörülmekte, Türklerin Kürtleşmesine yol açan ekonomik ve sosyal şartların ortadan kaldırılması, sonraki aşamada da kültürel bir asimilasyon politikası izlenerek Kürtlerin Türkleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bunun için, bölgede yerel yöneticilere asla görev verilmemesi, Devlet dairelerinde Kürtçe konuşmanın yasaklanması[29], Türkleştirmenin başarıya ulaşabilmesinin şartları arasında öngörülmüştü.

Atatürk, Kürt isyanlarının kesin olarak sona erdirilebilmesi için, öncelikle isyanları körükleyen Kürtçü kimlik propagandalarının sona erdirilmesi ve Kürt aşiret reislerinin Türkler'i Kürtleşmeye zorlayan uygulamalarının önlenmesi gerektiğine inanıyordu. Şark Islahat Planı'nı da, işte bu amaç ve inancını gerçekleştirecek istikamette hazırlatmıştı.

Atatürk'ün benimsediği bu ilkenin devamında ortaya çıkan bir diğer sonuç da, Gazi'nin Kürtçü isyan ve girişimlere karşı, *"silahı bırakın, gelin karşılıklı masaya oturalım, müzakere edelim"* tarzını asla benimsemediği ve Kürt isyancılara kesinlikle *"Gelin Devlete teslim olun!"* demiş olduğunun gerçekliğidir.

1927 TARİHLİ İSKAN YASASI *(YERLEŞTİRME YASASI)*

Kürtçülük ve Cumhuriyeti yıkmaya yönelik irtica hareketlerine karşı alınacak tedbirleri kapsayan *Şark Islahat Planı*'nın çıkarılmasından sonra, bu kanunun öngördüğü tedbirlere yasal alt yapı oluşturacak kanun ve kararnamelerin çıkarılmasına geçildi. Yâni Islahat Planı, Meclis ve Hükümet'e, Kürtçülükle mücadelede yol gösterici oluyordu. Sonra, doğudan batıya nüfus nakli, doğu illerinde Genel Müfettişlikler kurulması gibi tedbirlerin gerçekleştirilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin kanunlaştırılması dönemi başladı.

Bilindiği üzere aynı amaçlara yönelik olarak daha önce *Takrir-i Sükun Kanunu* çıkarılmış, *Hıyaneti Vataniye Kanunu*nda değişiklik yapılarak

bölücülük olaylarının da kanun kapsamına alınması sağlanmıştı. Nitekim biz bunları önceki bölümlerde gözden geçirdik.

Şimdi, Şark Islahat Planında belirlenen tedbirlerin alınabilmesi için çıkarılması gereken kanunlardan 1927 tarihli İskan Kanunu ***(Yerleştirme Yasası)*** üzerinde kısaca duracağım.

Şeyh Sait ayaklanmasına karışanların aslî failleri İstiklal Mahkemesinde yargılanarak idama mahkum edilmişler, ikinci derecede suçlular da sürgün ve hapis cezalarına çarptırılmışlardı. Fakat bu kişilerin aileleri ve yakınları ise yerlerinde duruyorlardı. Bunların da, doğuda oturdukları yerlerden batıya göçettirilip yerleştirilmesinin şart olduğu anlaşıldı. İşte bu amacı gerçekleştirmek üzere, ***"Bazı eşhasın Şark mıntıkalarından Garp vilayetlerine nakillerine dair kanun"*** adıyla, sözünü ettiğimiz yasa çıkarıldı. Şark Islahat Planı gereğince, İç İşleri Bakanlığının yaptırdığı nüfus tespitlerinde doğudan batıya ilk aşamada gönderilmesi gereken 1400 kişi belirlenmişti.

İşte 19 Haziran 1927 tarihinde çıkarılan kanunla, bu 1400 kişinin batıya nakledilmelerinin yasal alt yapısı oluşturuldu.

1927 Yerleştirme Yasası adı ile anılan Kanunun ***Gerekçe***sinden sadeleştirdiğim satırlar:

"Tarihe intikal eden sultanlar devrinin hasta sistemi, doğuyu her zaman bir tehlike teşkil edecek şekilde ihmal etmiş ve o bölgeyi zorbaların eline bırakmıştır. Cumhuriyet idaresine yakışmayan bu duruma son vermek ve Cumhuriyet kanunlarını hakim kılmak için, doğu illerinde sert bir ıslahat yapılması gerekmektedir. Planlanan bu ıslahatın uygulanmasına girişmeden önce, siyasi görüşleri muhalif olan bazı unsurların etkisiz hale getirilmeleri şarttır. Bunun için öncelikle halka karşı hükümet içinde ikinci bir hükümet olan, bu davranışlarıyla kendilerine çıkar sağlayıp, bölgeye zarar vererek fesat çıkaran ve kendilerine dinsel bir mevki vererek çaresiz halkı kandıran, Hükümetin önüne engeller çıkarmaya çalışan, Doğuda yapılacak ıslahata sözle ve fiilen engel çıkaracak durumdaki zararlı kişiler ile, idam veya ağır cezalara çarptırıldıkları için Suriye, Irak ve İran'a kaçarak Devlet aleyhine çalışanların ailelerinin ve Şark hapishanelerindeki tutukluların ıslahat mıntılarından uzaklaştırılmaları zorunlu hale gelmiştir. Bu gibi kişi ve gruplar ıslahat bölgesinde bulundukça, gelişme ve ilerleme adına yapılacak girişim ve faaliyetlerden olumlu sonuçlar alınması beklenemez. Bu sebeple,

batıya yerleştirilecek kişilerden yardıma muhtaç olanların taşınma ve beslenme masrafları ile yerleştirilecekleri yerlerdeki giderler iskan kanunları uyarınca hükümetçe karşılanacak, Doğuda terkettikleri emlaklarına karşılık batıda gittikleri yerlerde kendilerine toprak tahsis edilecektir.

Batıya alınan doğulu kişilerin, oturmak zorunda oldukları yerlerden ayrılmaları ve doğuya dönmelerinin yasaklanması Şark Islahat Planının başarıya ulaşması için atılan ilk adım olacaktır..” ifadeleriyle Gerekçe devam etmektedir..

Gelelim Kanunun metnine..

Kanunun adı: “**Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garp Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun”**dur.

Kabul tarihi: 19 Haziran 1927 *(Resmî Gazete ile neşir ve ilanı: 4 Temmuz 1927, Sayı: 6241)*

Kanun No: 1097 Kanun hakkında bilgi verebilmek için önemli bazı maddelerinden alacağım bölümleri *sadeleştirerek* yazıyorum:

Madde l- İdarî, askerî ve toplumsal sebeplerle, Doğu örfi idare bölgesiyle, Bayazit Vilayetinden *(Doğubeyazıt)* 1400’e kadar kişinin ve bu kişilerin aileleriyle birlikte 80 isyancı ailesinin ve söz konusu bölgedeki ağır ceza almış mahkumların Batı bölgelerine nakledilmeleri için Hükümete yetki verilmiştir.

Madde 2. Nakil işlemi 1927 yılı Ağustos sonuna kadar tamamlanacaktır. Nakledilen kişilerden tarım işleri bulunanların aileleri Kasım ayı sonuna kadar yerlerinde kalabilirler...

Tamamı 15 maddeden oluşan kanunun sonraki maddelerinde, nakil ve yerleştirme masraflarının Devletçe karşılanacağı, gittikleri yerlerdeki ikamet mecburiyetleri, sevkedilen mahkumların mahkumiyetleri bittikten sonra nasıl iskan edilecekleri, nakledilenlerin doğuda bıraktıkları arazilerinin hazineye kalacağı v.b. gibi konularda getirilen düzenlemelerin ayrıntıları ortaya konulmaktadır.

29 O günün şartlarında, yâni 622 yıllık Osmanlı İmparatorluğu’nun sona erdiği, *“çok uluslu devlet”* yapısından *“ulus devlet”* yapısına dönüşün toplumsal güçlüklerinin yaşandığı zor günlerde, Atatürk ve genç Cumhuriyeti’nin karşı karşıya olduğu bu güçlükleri anlatırken, Yeniçağ Gazetesin’de okuduğum bir yazı ilgimi çekti. Şimdi o yazıdan bazı satırları birlikte okuyalım istiyorum: *“AB üyesi Slovenya’da etnik diller yasaklandı. Konuşanlara 5 bin euroya kadar ceza var. Etnik dil konuşanlar kamuda iseler işlerine derhal son veriliyor. Devlet bu*

kararı Slovencayı korumak için almış. Ülke nüfusunun yüzde 10 unu oluşturan Macar ve diğer grupların kendi dillerini konuşma hakları yok edildi. Türkiye'nin AB'ye girmesi için Kürtçeyi dayatan ve onun eğitim dili olmasını şart koşan Brüksel baronları Slovenyanın bu kararına karşı gıkını çıkaramıyor."

Yeniçağ Gazetesi 3.9.2009/ Sebahattin Önkibar.

UMUMİ MÜFETTİŞLİKLER

Şark Islahat Planı'nda öngörülen en önemli tedbirler arasında Umumi Müfettişliklerin kurulması belki de en başta geleniydi. 19 Haziran 1927 tarihinde Yerleştirme yasasının çıkarılmasından bir kaç gün sonra da yâni 25 Haziran 1927 günü Umumi Müfettişlikler kurulmasına ait kanun Meclis'te kabul edildi.

Beş maddeden oluşan 1164 sayılı bu kanun, Doğu illerindeki sorunların çözümü ve bölgede Devlet egemenliğinin tam sağlanması amacıyla çıkarılmıştı. Kanunun maddelerinde, Hükümetin belirleyeceği illerde Genel Müfettişlikler kurulmasına izin verildiği, Genel Müfettişin İç İşleri Bakanlığına bağlı olacağı, Genel Müfettişin görev ve yetkileri ile, mali hükümler belirlenmekteydi.

Kanuna göre, Genel Müfettiş, kendisine bağlı olacak illerde genel güvenlik ve düzenin korunmasını gözetecek, illerin bütün sorunlarının çözümünde Bakanlıkların sahip olduklarına yakın yetkiye sahip olacaktı.

Kanunun uygulanmasına açıklık getirmek için 17 maddelik bir **Talimatname** hazırlandı. Bu Talimatnameden bazı önemli maddeler:

Madde 1. Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkari, Diyarbakır, Siirt, Mardin, Van illerini kapsamak üzere bir Genel Müfettişlik kurulmuştur. Genel Müfettiş İç İşleri Bakanı tarafından seçilecek ve Hükümet tarafından onaylanacaktır. *(Bu illerin seçilmesinin sebebi Kürt isyanlarının bu merkezlerden yayıldığının anlaşılmış olmasıydı.)*

Talimatnamenin 2. ve diğer maddelerinde, *Genel Müfettiş'in yetkileri* ve emrinde çalıştıracağı kişiler belirlenmektedir. Bunlara göre Genel müfettiş, Polis ve Jandarma birlikleri ile görev bölgesindeki Silahlı Kuvvetleri de emirlerinin uygulanması için kullanacaktır. Eğer, elindeki kuvvetler yetersiz kalırsa, en yakındaki illerden İç İşleri Bakanının aracılığı ile gerektiği kadar Jandarma ve Ordu birliği isteyebilecektir.

Genel Müfettişlik Kadrosu: Genel Müfettiş, başmüşavir, asayiş ve istihbarat müdürleri, yardımcıları, iskan müdürü, polis, Jandarma yüzbaşısı yaver, yeteri kadar askeri, adli, mali müşavirler ve diğer görevlilerdir.

İlk Genel Müfettiş olarak, Reisicumhur Mustafa Kemal'in emriyle İstanbul milletvekili **Dr. İbrahim Talî Öngören** atandı. Bilindiği üzere İbrahim Tali Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a giderken Bandırma vapurunda yanına aldığı ekip içinde yer alan en güvendiği kişilerden biriydi. Libya ve Balkan Harplerinde binbaşı rütbesiyle askeri doktor olarak görev yapmıştı. I. Dünya Savaşında Şark cephesinde Diyarbakır ve Elazığda, Yıldırım Orduları grubunda Filistin'de miralay doktor olarak çalıştı. 1924'de CHP'den Diyarbakır milletvekili seçildi. 1927'de 1. Genel müfettiş olarak Diyarbakır'a geldi. Beş yıl bu görevde kaldı,

Birinci Genel Müfettişlik görevine **İbrahim Tali** Bey'den sonra 1933'te İç İşleri Bakanlığı Müsteşarı **Hilmi Ergeneli**, 1935'te Mülkiye müfettişi **Abidin Özmen** getirildiler.

Abidin Özmen, Mudanya kaymakamı olduğu sırada, işgalci Yunanlıların Divanı Harb'i tarafından 101 yıl hapis cezasına çarptırılarak Atina hapishanesine gönderilen kişidir.

Dördüncü Genel Müfettiş **Avni Doğan**'dır.

Genel Müfettişlik uygulaması oldukça olumlu sonuçlar vermiş, zaman içinde müfettişlik alanındaki illerde güvenlik sağlanmış, kanunsuz olaylar azalmıştı. Bu konuda bir fikir vermek üzere, 1935 yılında Genel Müfettiş Abidin Özmen'in, Başbakan İsmet İnönü'ye sunduğu rapordan bazı bölümlere göz gezdirelim:

"*Asayişi ihlal eden olaylar azalmıştır. Çeteler dağıtılmış veya kendiliklerinden bırakmışlardır.. Halkın Hükümete karşı bağlılığı artmış, başka yerlerden buralara getirilen ırkdaşlarımız bölgenin gerekli yerlerine yerleştirilerek, yerel halkın yoğunluğunun gevşetilmesine gayret edilmiştir.. İskan Kanunun amacı da zaten bu yöndedir. Fakat Rusya'dan kaçanların Bayazıt bölgesine, İran'dan kaçanların Van bölgesine yerleştirilme işlemlerinin hatalı sonuçlar verdiği anlaşılmıştır. Bu kişiler bazı sınır olaylarına karışmışlar ve hayvan hırsızlıkları yapmışlardır. Onun için iltica eden kişilerin sınır bölgeleri yerine daha uzak bölgelere yerleştirilmesi uygun olacaktır. Doğudan batıya insan naklinin uygulanması zor ve yararsızdır. Kültürsüz Doğu halkına kendi yerleşim yerlerinde Türk kültürü*

aşılamak daha faydalı ve ıstırapsız olacaktır. Bunun için Batı illerinden evsiz, işsiz fakir kişilerin, askeri ve mülki memuriyetlerden emekli olanların, Doğu illerine gelmelerinin özendirilmesi, bu gibi kişilere ve doğuya görevli gelen memurlara ev verilip iskan edilmeleri, bu sebeple ilçe merkezlerinde her yıl devletçe en az 30-40 ev yaptırılıp dağıtılması uygun olur. Batıdan gelen kişilere evin yanı sıra bağ, bahçe de verilmeli, bunların ve memurların çocukları ile yerel halkın çocukları kaynaştırılmalı, birlikte konuşup oynamaları sağlanmalıdır. Böylelikle Türkçe bilmeyen yerel halkın çocuklarının Türkçe öğrenmesi ve Türk kültürünü benimsemeleri mümkün olacaktır.”

Nitekim Genel Müfettişlik, bu tür raporlar doğrultusunda Türklük akımlarının teşvik ve yayılmasını, görevinde kendisine hareket noktası yapmıştır. Bunun için Genel Müfettiş, Türkçe bilmeyen kişilerin kendisiyle konuşmak istemeleri üzerine, kendisine tercüman kullanması tavsiye edilince, ***“Türk vatandaşları arasında konuşmak için tercüman kullanılmasının doğru olmayacağını”*** söylemiştir ki, zaman içinde bu davranış olumlu etki yapmış, halkevlerinin çalışmaları, köylüler arasında ödüllü dil yarışmaları yapılması sonunda bölgede Türkçe konuşanların sayısı hızla artmıştır.

Bu arada çarşı pazarda, alışverişlerde Kürtçe yerine Türkçe konuşulması, satıcıların Türkçe bağırmaları, Belediyeler tarafından zorunlu kılınmıştır. Mardin, Siirt gibi Arapların yoğun olduğu illerde de aynı uygulamalar sonucu Türk dili ve Türk kültürünün benimsendiği görülmüştür.

DİĞER GENEL MÜFETTİŞLER VE MÜFETTİŞLER TOPLANTISI

Merkezi Diyarbakır olan Birinci Genel Müfettişlik uygulamasının olumlu sonuçlar vermesi üzerine, 19 Şubat 1934’te ***İkinci Genel Müfettişlik Trakya***’da kuruldu. Edirne merkezli bu müfettişlik Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkale illerini kapsar.

Genel Müfettiş **Kazım Dirik** Paşa’dır.

Üçüncü Genel Müfettişlik Ağrı İsyanı sırasında; 6 Eylül 1935 tarihinde *Erzurum merkezli* Kars, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Ağrı illerini kapsamak üzere kuruldu. Genel Müfettiş **Hasan Tahsin Uzer** idi.

Hasan Tahsin Uzer 1878 Selanik doğumlu, Atatürk'ün çocukluk arkadaşıdır. I. Dünya Savaşı boyunca çeşitli valilik görevlerinde bulunmuş, Meclisi Mebusan'da ve Cumhuriyet'ten sonra TBMM'de milletvekilliği yapmış bir devlet adamıdır.

Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım onu evladı gibi severdi. Mülkiyeyi bitirdikten sonra çeşitli yerlerde kaymakamlık ve valilik yaptı. 1913 yılında Van, 1914'te Erzurum, 1916'da Suriye, 1918'de İzmir Valisi oldu. 15 Mayıs 1919 günü İzmir'e çıkarma yapan Yunan işgal ordusuna ilk kurşunu atmış olan kahramandır.

1919'da İzmir Mebusu olarak Osmanlı Meclisi Mebusan'ına katıldı. İstanbul'un işgali üzerine Osmanlı Meclisini basan İngiliz işgal kuvvetleri tarafından Malta adasına sürgün edildi.

Türkiye'ye dönüşünün ardından, Ardahan, Erzurum ve Konya Milletvekili oldu. *"Uzer"* soyadı kendisine bizzat Atatürk tarafından verildi. Üçüncü Ordu Genel Müfettişliği'ne getirilen Uzer, bu görevdeyken 1939 yılında vefat etti.

Dördüncü Genel Müfettişlik Devlet'in Dersim'e yönelik harekat hazırlıkları sırasında *Dersim (Tunceli*) *merkezli*, Elazığ, Erzincan ve Bingöl illerini kapsamak üzere kuruldu. Genel Müfettişliğe General **Abdullah Alpdoğan** atandı.

Alpdoğan, Koçgiri isyanını bastıran Merkez Ordusu komutanı **Sakallı Nurettin Paşa**'nın oğludur. Hatırlarsınız bu isyanın bastırılmasından sonra Meclis'te yapılan müzakerelerde Kürt milletvekilleri Nurettin Paşa'dan *"katil"* diye söz etmişler ve kendisini Atatürk savunmuştu. General Alpdoğan da ileride temas edeceğim Dersim isyanın bastırılması sırasında babası gibi sert davranmakla ve Kürt kırımı yapmakla suçlandı.

1945'de Adana, İçel, Hatay, Gaziantep ve Maraş'ı kapsayan ***Beşinci Müfettişilik*** kuruldu. Fakat ömrü kısa sürdü.

Umumi Müfettişlik uygulaması 1947'de fiilen durduruldu, 1952'de DP iktidarı döneminde ise, resmen kaldırıldı.

Genel Müfettişler Raporu:

8 Aralık 1936 tarihinde İç İşleri Bakanı **Şükrü Kaya**, bütün Genel Müfettişler'i Ankara'da bir toplantıya çağırdı ve müşterek toplantı yapıldı. Bu toplantıya 1. Bölge Genel Müfettişi **Abidin Özmen**, 2. Bölge Genel

Müfettişi General **Kazım Dirik**, 3. Bölge Genel Müfettişi **Tahsin Uzer** ve 4. Bölge Genel Müfettişi Korgeneral **Abdullah Alpdoğan***(Sakallı Nurettin Paşa'nın oğlu)* katıldılar.

Toplantıda bulunan diğer resmî görevliler ise Emniyet Genel Müdürü **Şükrü Sökmensüer**, Gümrükler Genel Müdürü General **Seyfi Düzgören** Jandarma Genel Komutanı **Naci Tınaz**, İzmir Valisi **Fazlı Güleç** ve Yozgat Valisi **Yahya Sezai** idiler.

Toplantıda, Kürt sorunu ve dört Genel Müfettişlik bölgesindeki gelişmeler ile, sorunların çözümü için öngörülen çareler görüşüldü. Çünkü o yıllarda Kürtçülük faaliyetleri yeniden artmış ve bazı yeni isyanlar çıkmıştı.

Müfettişler sundukları raporlar ve konuşmalarında en çok da Kürt bölgelerinde Kürt nüfusunun korkunç bir hızla artmakta oluşuna dikkat çektiler. Sonuçta bir tutanak hazırlandı ve İçişleri Bakanı ile 4 müfettiş tarafından imzalandı. Tutanakta ülkedeki ***Kürt yoğunluğu*** şöyle belirleniyordu: 1. Genel Müfettişlik bölgesinde % 60, 3. bölgede % 19, 4. bölgede % 56. Tutanakta çare olarak, Kürtlerin Türk toplumu içinde eritilmesi ve Türkleştirme çalışmalarının yoğunlaştırılması öneriliyor, dil, sınır meseleleri, kaçakçılığın önlenmesi konularında da Hükümete bilgi sunuluyordu.

ŞÜKRÜ KAYA'NIN GİZLİ TÜRKLEŞTİRME GENELGESİ

İskâna tabi tutulanların Türkleştirilmesine ilişkin olarak İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından 11 Ocak 1930 tarihinde valilere, gayet *"mahrem, kişiye özel"* kaydıyla bir Gizli Genelge gönderildi.

Genelge'de İç İşleri Bakanı **Şükrü Kaya** Kürtçülük hareketlerinin yaygınlaştığına, Türklerin Kürtleştirilmenin arttığına dikkat çekerek Türkçe'nin ve Türklüğün benimsetilmesi için tedbirler alınmasını istemekteydi.. Bu arada, Çerkez, Laz, Kürt, Abaza, Gürcü, Boşnak, Türkmen, Tatar, Afşar, Pomak gibi lakapların kullanılması ve bu dillerin konuşulması da yasaklanıyor, herkesin Türkçe konuşmaya, ***"Türküm!"*** demeye özendirilmesi için çaba harcanması öneriliyordu..

Gizli Genelge:

(Genelge'den Sadeleştirdiğim önemli bölümler)

Osmanlı İmparatorluğunun gerileme devirlerinde kaybedilen kıt'a ve topraklarımızdan ana vatana sığınarak Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yerleşen ve yerleştirilen bazı göçmenler, aradan yarım asırdan fazla zaman geçtiği halde evlerinde ve aralarında hâlâ güzel Türkçeye yabancı ve aykırı lehçeleri kullanıyorlar.

Türklük camiası içinde pek az ve dağınık bir halde bulunan ve Türklüğün birlik, kuvvet ve manzarasına hiç bir suretle zararlı bir tesiri olmayan ve olmasına imkân bulunmayan bu yabancı lehçelerin en büyük zararları lehçeleri kullananlara oluyor. Devletin vazifesi, sayıları az bile olsa millet fertlerini zararlardan korumaktır. Türk düşmanlarının Türklerin güç zamanlarında bu lehçelerden istifadeye kalkıştıkları da görülmemiş bir şey değildir..

.. Bu mültecilerin başlangıçta dağınık olarak yerleştirilmesi lazım gelirdi. Türk kütleleri arasına karıştırılarak, okullar açılarak az zamanda asimilasyonları (toplum içinde eritme) sağlanmalıydı.

Cumhuriyetin ana diline verdiği değer ve önem, okulların artması, askerlik, kışla hayatı, iktisadî ihtiyaç ve ilişkiler, millet okulları, özellikle Türk alfabesinin kabulü ve yabancı lehçeli Türkler arasında öz Türkçenin ve Türklüğün sürat ve kuvvetle gelişmesine yardım etmektedir. Fakat Türkçenin gelişmesini sağlamak için millet ve devlet dilinin, yabancı dil konuşan aile ocaklarında da bir an evvel ana dili olarak benimsenmesine yardımcı olmak ve böylece ihmal yüzünden doğan gerilemeyi durdurarak bu küçük toplulukları da toplumun dil birliği içerisine almak, İl İdaresi Kanununun 31 inci maddesiyle Valilere yüklenen toplumsal görevlerdendir.

Her yerde yapılması faydalı olacak bu tür işlerin genel ve ana çizgileri şöyledir:

l. Yabancı lehçelerle görüşen köyleri isimleriyle, nüfuslarıyla, görüşülen lehçeleriyle tesbit etmek,

2. Çevredeki köylerin lehçe bakımından durumlarını belirleyip birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek,

3. Bu köylerden küçük ve dağınık olanları çevre Türk köylerine dağıtmak,

4. Yeniden yabancı lehçeli hiç bir köyün, mahallenin kurulmasına izin vermemek,

5. Böyle köylerde görev yapacak, tayin ve tasdikleri valilere ait geçici ve yerel memurları, hizmetlileri mutlaka o köyün lehçesiyle konuşmayan Türklerden seçmek, mevcut olanları değiştirmek,

6. İllerdeki diğer şube reislerinin özen ve çalışmalarını bu esaslara göre yönlendirip, gaye ve çalışma birliği temin etmek,

7. Eğitimin gelişmesi yönündeki görevli ve yetkililerden üst düzeyde yararlanmak,

8. Şehir ve köylerde dil cemiyetleri kurarak yalnız Türkçeyi konuşturmağa çalışmak. Bu konuda, Türk Ocaklarından, okul öğretmenlerinden, sonra da Türkçe konuşan Türklerden seçmeye dikkat edilerek köy imamı, muhtar, bekçi, tahsildar, korucu gibi memurlardan yararlanmak.

9. Türklüğe ve Türkçeye pay ve paye vermek, saf Türklüğün ve Türkçe konuşmanın, yalnız şerefli olduğunu değil, maddeten karlı olduğunu da kendilerine uygulamalı olarak göstermek,

10. Özellikle kadınlar arasında Türkçe'nin yaygınlaşmasına çalışmak, Türk kızlarının Türkçe konuşmayan köylülerle evlendirilmesini teşvik etmek, Türkçe bilmeyen köylü kadınları şehirlere çağırarak Türk evlerine münasip hizmet ve biçimlerde yerleştirerek Türkçe öğrenmelerini kolaylaştırmak.

11. Türklük camiasının genel niteliklerine aykırı olan herhangi yabancı bir hissin zararını ve fenalığını kendilerine her vesile ile anlatarak eski alışkanlıklarından onları soğutmak,

12. Kıyafetin şarkıların, oymaların, düğün ve cemiyet adet ve geleneklerinin milliyet ve ırk hislerini uyanık tutan, toplumları mazilerine bağlayan bağlar olduğu unutulmamalıdır. Köylerin Boşnak, Çerkez, Laz, Kürt, Abaza, Gürcü, Türkmen, Tatar, Afşar, Pomak lehçelerindeki isimlerini değiştirme.. önerileriyle gizli Genelge sona ermektedir.

BAZI DEVLET BÜYÜKLERİNİN DERSİM RAPORLARI

Kürt meselesine çözüm bulunması amacıyla, Atatürk'ün isteği ile, önde gelen Devlet adamları, *"Dersim Raporu"* başlığı altında raporlar hazırlamışlardı. Bunlar arasında Mareşal **Fevzi Çakmak** Paşa'nın, bölgede yaptığı incelemelerden sonra 1931 yılında hazırladığı rapor önemlidir.

Paşa'nın raporunda yer alan teşhis ve çözüm önerilerini kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

"Bölgedeki ana yollar hızla yapılmalı, silahlar toplanmalı, aşiret reisleri, ağalar ve şeyhler bir daha geri dönmemek üzere Batı Anadolu'ya gönderilmeli, halktan eşkiyalık yapıp suç işleyenler Dersim'den uzak yerlere sevkedilerek Türk köylerine dağıtılmalı, Dersim'de kalacak olanlar da aşiret reislerinden alınacak olan arazilere bağlanmalıdırlar. Böylelikle Kürtlük, Türk toplumu içinde mümkün mertebe eritilmelidir.."

Aynı konuda **Celal Bayar** da hazırladığı raporda, ***"Türkler hızla Kürtleşmektedirler"*** diyerek, bölgedeki *"tersine bir asimiyasona"* vurgu yapmıştır. Bayar raporunda, Türk köylerinin Devlete değil, Kürt aşiret reislerine bağlanarak Kürtçe konuşmaya başlamalarını, zaman içinde de Türkçeyi unutarak Kürtleşmelerini en önemli tehlike olarak gördüğünü ifade ederek, bunları önleyici acil tedbirler alınmasını önermiştir.

Başbakan **İsmet İnönü** de 1935 yılında yaptığı bir çok şehri kapsayan uzun doğu Anadolu gezisindeki tespitlerini bir rapor halinde hazırlayarak Atatürk'e vermişti.

İnönü'nün raporundan da bazı satır başlarını şöyle ifade edebiliriz:

"Doğu illerimiz Kürt tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bitlis boş bırakılırsa, kısa zamanda bir Kürt köyü haline gelebilir. Mutki, Hizan, Garzan bölgesinde de Türkçe konuşulan hiç bir yer kalmaz.. Muş ovası tamamen Kürtler'le dolmuştur.. Erzincan'ın da bir Kürt şehri olmasından korkarım.."

Bu noktada şu bilgiyi eklememizde yarar vardır: Diyarbakır, Van, Siirt, Hakkarı, Muş, Mardin ve Urfa illerinde 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonucu şöyledir: Genel nüfus: 877.283, Kürt: 543 bin, Türk: 206 bindir.

İnönü'nün Kürt meselesi konusundaki fikirlerini açığa çıkaran asıl sözleri ise 1925 yılında söylediği şu cümlelerdir:

"Biz açıkça milliyetçiyiz ve milliyetçilik bizim yegâne birlik unsurumuzdur. Vazifemiz Türk vatanı içinde Türk olmayanları behemahal Türk yapmaktır."

***

Şark Islahat Plânında öngörülen tedbirlerden *Yerleştirme* ve *Genel Müfettişlik* konularını böylece kısaca ele almış olduk.

Daha sonra alınması gereken önlemlerin yasal alt yapısını oluşturacak olan İskan Kanunu, Soyadı Kanunu, Tunceli Kanunu gibi gelişmeleri ele almadan önce, konumuzu devam ettirebilmemiz için Şeyh Sait isyanından sonraki Kürt isyanlarını kısaca hatırlamalıyız. Bu sayede alınan tedbirlerin gerekliliği de ortaya çıkacak ve her şey yerli yerine konulmuş olacaktır.

Son dönemdeki Kürt isyanları..

ŞEYH SAİTTEN SONRAKİ KÜRT İSYANLARI

10 Haziran 1925: Nehri isyanı,
7 Ağustos 1925: Reşkotan-Raman isyanı,
Kasım 1925: 1. Sason isyanı
21 Ocak 1926: Hazro isyanı,
16 Mayıs 1926: 1. Ağrı isyanı,
7 Ekim 1926: Koçuşağı isyanı,
26 Mayıs 1927: Mutki isyanı,
13 Eylül 1927: 2. Ağrı isyanı,
7 Ekim 1927: Bıcar isyanı,
6 Temmuz 1929: İt Resul isyanı,
20 Eylül 1929: Tendürek isyanı,
26 Mayıs 1930: Savur isyanı,
20 Haziran 1930: Zilan isyanı,
21 Temmuz 1930: Oramar isyanı,
7 Eylül 1930: 3. Ağrı isyanı,
24 Ekim 1930: Pülümür isyanı,
Eylül 1930: 2. Mahmud Berzenci isyanı,
Kasım 1931: Şeyh Ahmet Barzani isyanı,
Ocak 1937: 2. Sason isyanı,
21 Mart 1937: Dersim isyanı
2 Ocak 1938: 2. Dersim isyanı

Bunlar Atatürk döneminde 1925-1937 arasındaki Kürt isyanlarıdır. Doğu illerinde Genel Müfettişliklerin kurulması, doğudan batıya göç ettirmeler, konulan bir çok yasaklar gibi önlemlerin alınmasında bu isyanlar önemli etken olmuştu. Ağrı isyanı başlayınca Üçüncü Genel Müfettişlik, Dersim olayları üzerine de Dördüncü Genel Müfettişlik kurulmuştu. Bütün isyanlar

kitabımın konusu içinde değildir. Onun için kısaca Ağrı ve Dersim gibi büyük isyanları ele almakla yetineceğim.

ABDÜLHAMİD'İN POLİTİKASI ve KÜRT-ERMENİ İŞBİRLİĞİ

Ağrı isyanlarının daha iyi anlaşılabilmesi için önce Kürtler'in, Ermenilerle işbirliği konusunu ve kurulan müşterek ***Hoybun Cemiyeti***ni tanımamız gerekmektedir. Bunun için ise, biraz eskilere uzanarak, Kürtler ve Ermeniler'in Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki durumlarına kısaca göz atmamızda yarar vardır.

II. Abdülhamid Han 1890 yılında, eski dönemlerin *"teb'a-i sadıkası"* olan Ermenilerin, Rus ve diğer emperyalist devletlerin tahrikleri sonucu isyan ettikleri tarihlerde, bu ayaklanmaları önleyebilmek için Kürt aşiret reislerine *"paşalık"* unvanı verip onlara maaş bağlatarak *Hamidiye Alayları*'nı kurdurmuştu. Kürt aşiret reislerinin komuta ettiği bu süvari alayları, Ermeni hareketlerini sert şekilde durduruyor, Doğu Anadolu'da Ermeni köylerini basıyor, isyancı Ermeni çetecilerini yakalayarak devletin otoritesini temin ediyorlardı.

Aslında Padişah'ın bu uygulaması, sadece Ermeni ayaklanmalarının önlenmesine yönelik de değildi. Aynı zamanda Kürt aşiretlerinin de kontrol altında tutulmasını amaçlamaktaydı. Abdülhamid Han, doğudaki farklı bu iki etnik gruba mensup teb'ayı birbiriyle uğraştırarak, Devlet otoritesini sağlama politikasını Balkanlar'da da aynen uygulamaktaydı. Orada da Yunan'ı, Sırp'ı, Bulgar'ı, Arnavut'u, Romen'i kısacası bütün Balkan halklarını birbirine düşman eden politikalar izleyerek, onların birbirleriyle uğraşmalarını temin etmiş, böylece bu bölgeleri daha kolay yönetmişti. Ne zaman ki, İttihatçılar, Abdülhamid'i tahtından indirip onun politikasına son verdiler. O zaman görüldü ki, birbirine düşman edilmiş bütün bu milletler bir araya geldiler ve Balkan Savaşı'nı çıkararak hepsi birden karşımıza geçtiler.. Bilindiği üzere savaşta Bulgarlar Çatalca'ya dayanmışlardı.

Abdülhamid sonrasında doğuda da, aynı şeyler oldu.. Amerika, Rusya ve İngiltere'nin kışkırtamaları sonucu, Doğu Anadolu topraklarımız üzerinde bir Ermeni devleti, Güneydoğuda bir Kürt devleti kurdurmanın planları

yapıldı. Çizdikleri haritada, Doğu ve Orta Karadeniz bölgemizi de kurduracakları Pontus Rum Devletine ayırdılar.

Mondros Mütarekesi gereği ordularımızdan topladıkları silah ve cephaneleri isyancı Pontus, Kürt ve Ermeni çetelerine dağıtıp, bizim silahlarımızı bize karşı kullandırdılar. İsyanları düzenleyen Kürtçü cemiyetleri, silahlı Kürt çetelerini, Ermeni Hıncak ve Taşnaksütyun komitelerini maddi destekleriyle beslediler. Onları örgütlediler.

Sonuçta Atatürk, Milli Mücadelemizi yalnız işgalci İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan orduları ile değil, Pontusçu Rumlar, isyancı Kürtler ve Ermenilerle de yapmak zorunda kaldı.

Osmanlı Devletini yok etme ve onun toprakları üzerinde üç bağımsız devlet kurdurma politikalarını Sevr Antlaşmasına madde olarak koydurttular. Amaçları böylelikle Pontus, Kürt ve Ermeni ayaklanmacılarına, hareketlerinin hukuki dayanağını temin etmekti. Öyle ki, o tarihlerde Sevr'in şartlarına göre hazırladıkları haritalarda, hangi şehirlerimizin Pontus, hangilerinin Kürt veya Ermeni Devletine ait olacağını bile belirlemişlerdi.

İşin enteresan tarafı, Abdülhamid döneminde birbirlerine düşman duruma getirilmiş olan Kürt ve Ermeniler, şimdi Osmanlıya karşı menfaat beraberliği yapmış, Türk düşmanlığı ortak paydasında birleşen iki dost haline gelivermişlerdi.

Nitekim *Sevr*'in alt yapısını oluşturan *Paris Barış Konferans*ına Kürt ve Ermeni temsilcileri birlikte baş vurdular. Zaten Ermeniler uluslar arası her konferansta fırsatı kaçırmazlar, bu tür başvurular yaparak, batılıların kendilerine sahip çıkmalarını temin ederlerdi. Mesela Ermeniler 13 Haziran 1878'de Berlin Konferansı'na da bir *"Ermenistan projesi"* sunmuşlardı. Ve Osmanlı topraklarındaki Ermeni terör ve katliam eylemleri de bundan sonra hızlanmıştı.

Neyse konuyu dağıtmayayım.. Paris konferansına Ermeni-Kürt ortak önerisini sunanlar, **Ermeni Boğos Paşa** ile o tarihte Osmanlı Devleti'nin Stokholm Elçisi olan **Kürt Şerif Paşa** idiler. *"Bağımsız devlet"* isteklerini müşterek imzaladıkları bir dilekçeyle Konferansa verdiler.

Bu şahıslar, Paris'te yayınladıkları ortak bildiride isteklerini şöyle açıklıyorlardı:

“Ermeni ve Kürt milletlerinin yetkili temsilcileri olarak, bizlere bunca zulüm yapmış olan Türklerin boyunduruğundan kurtarılmamızı ve bağımsızlığa kavuşturulmamızı Paris Konferansına katılan devletlere arz ederiz.”

Bilindiği üzere onların bu önerisine emperyalist batılı devletler dört elle sarıldılar. Boğos ve Şerif Paşaların başlattığı Kürt-Ermeni birlikteliği, TBMM’nde sert tartışmaların çıkmasına sebep oldu. Kürt aşiret reisi olarak Meclis’te bulunan bazı mebuslar, *“Kürtler’le Türkler’in soy ve din kardeşi olduklarını, Şerif Paşa’nın asla Kürtleri temsil etmediğini”* dile getiren bir ortak bildiri hazırlayarak Fransız Yüksek Komiserliğine verdiler. Paris Barış Konferansına çektikleri telgraflarla da Şerif Paşa’yı protesto ettiler. Böylelikle bu girişim aklı başında Kürt’lerin ve hâlâ teb’ayı sadıkamız olmaya devam eden Ermeni çoğunluğunun bilinçli davranışları sayesinde sonuçsuz kalmış oldu.

Bu **Kürt Şerif Paşa**’yı kısaca tanıtayım. Baban Aşireti mensuplarından Osmanlı Şurayı Devlet başkanı Kürt Said Paşa’nın oğludur. İstanbul’da doğmuş, Galatasaray Lisesinden mezun olmuş, Brüksel ve Paris’e askeri ateşe olarak gitmiş, İsveç Büyükelçiliğine atanmış, İttihat ve Terakki’nin Pangaltı şube başkanlığını yapmış, sonra partiden ayrılarak Paris’e kaçmış olan bir devlet adamıydı. 1908 de kurulan Kürt Teali ve Teavün Cemiyetleri’nin kurucuları arasında yer aldı.

1914’te İngiliz işgal kuvvetleriyle temasa geçerek işgalcilerden Bağımsız Kürdistan kurulmasını istemişti.

***

Bu kısa izahattan sonra, Atatürk dönemindeki önemli isyanlardan olan *Ağrı* ve *Dersim* isyanlarını kısaca gözden geçirebiliriz.

“HOYBUN” ÖRGÜTÜ ve AĞRI İSYANLARI

Bilindiği üzere Musul meselesi Lozan’da çözümlenememişti. Bu yüzden Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul gerginliği hâlâ sürmekteydi. İngilizler, ikili müzakerelerde Türkiye’nin elini zayıflatmak amacıyla, her zaman yaptıkları gibi, Kürt aşiretlerini, Ermenileri ve Nasturileri yine kışkırtmayı yâni yine onları maşa olarak kullanıp kendilerini ateşe atmadan

işlerini gördürmeyi tercih ettiler. 1924 yılında Hakkari bölgesindeki Beytüşşebap isyanını anlatırken Nasturileri ayaklandırdıklarını, ardından da Kürtleri Şeyh Sait isyanına sürüklediklerini görmüştük. Hatırlarsınız, Beytüşşebap isyanının elebaşı Yüzbaşı **İhsan Nuri** ve yanındaki öteki *Azadi Cemiyeti* üyeleri Irak'a kaçmışlar, kalanlar ise idam edilmişlerdi.

Türk ordusunda bir yüzbaşı olan İhsan Nuri, Ağrı isyanı başlayınca tekrar sahneye çıktı. Hem de Kürt *"İhsan Nuri Paşa"* olarak.

16 Mayıs 1926'da Soğanlı, Kızılbaşoğlu, Sori, Cilkanlı, Bilhanlı ve Cinganlı Kürt aşiretleri, Ağrı'daki Brosonlu İbrahimle birlikte birinci Ağrı isyanını başlattılar. Fakat bu isyan fazla genişlemeden, sınır bölgesindeki ordu birliklerinin müdahelesi sonucu bastırıldı ve isyancılar İran'a kaçtılar.

Bu sırada 5 Ekim 1927 tarihinde Lübnan'da Ermeni Taşnak örgütünün desteği ile bölücü Kürt ***Hoybun*** örgütü kuruldu. 21 Haziran 1928 tarihinde Halep'te, Kürt Hoybun Cemiyeti Başkanı **Celadet Ali Bedirhan** ile Taşnakların temsilcisi **Vahan Papazyan**'ın başkanlığındaki Kürt ve Ermeni heyetleri, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı Ermeni-Kürt ittifakı tesis etmekle kalınmaması, mağdur durumda olan Nasturi, Yezidi ve Çerkezlerle de birleşilerek onların da özgürlüklerinin sağlanması yönünde bir anlaşma imzaladılar. Anlaşmaya göre Taşnak ve Hoybun örgütleri, Türk toprakları içinde Ermeni ve Kürt devletleri kuruluncaya kadar silahlı mücadelede işbirliği yapacaklardı. Anlaşmalarında şu maddeler vardı:

1- Her iki taraf bağımsız bir Kürdistan'ın ve birleşik bir Ermenistan'ın kurulma hakkını karşılıklı olarak tanıyarak, bu hakkın elde edilmesi için birbirinin yardımına koşmayı kabul etmektedir.

2-Her iki taraf hangi toprakların Ermenistan'a, hangi toprakların Kürdistan'a ait olduğuna bakmaksızın ve sadece iki ülkenin kuruluşunu temel amaç edinmiş olarak ortak düşmana*(yâni Türkler'e)* karşı savaşmaya devam edecektir.

Bu gelişmeden sonra **İhsan Nuri**, *Zilan Bey* lakaplı **Ardeşir Muradyan**'la birlikte, Hoybun Cemiyeti'nin Suriye şubesinin desteğiyle Kürt isyanını yeniden başlattılar. Adamlarını modern silahlarla donattıktan sonra Ağrı Dağına doğru harekete geçtiler. Ağrı dağına giderken Bitlis ve Van şehirleri ile Van gölü yöresini ele geçirdiler.

İsyana Celali, Süphanlı, Haydaranlı, Milanlı, Hasenanlı, Zirkanlı, Cibranlı ve Mokorlu aşiretleri katıldılar. Yanlarında, Ermeni ve Nasturi

çeteleri de yer aldı.

İsyan başlayınca Salih Omurtak yönetimindeki tenkil kuvvetleri harekete geçti. 27 Eylül 1929 ile 9 Haziran 1930 tarihleri arasında ***Tendürek*** ve ***Savur*** harekatları yapıldı. Savur, Midyat ve Cizre yörelerinde güvenlik sağlandı. 20 Haziran-12 Temmuz 1930 tarihleri arasında Van'la Karaköse (Ağrı) bölgesinde ***Zeylan harekatı*** gerçekleştirildi. Harekat sırasında *"Zeylan Deresi katliamı"*nın yapıldığı ileri sürülür. Doğrulanmayan rivayetlere göre burada beş bine yakın sivil öldürülmüştür.

Askerî harekâtın yoğunlaşması üzerine İran'a kaçan İhsan Nuri Paşa, Zilan Bey ve Hesik aşiret reisi İbrahim Ağa'nın emrindeki silahlı isyancılar İran'dan geri dönerek ***3. Ağrı isyanı*** denilen hareketi başlattılar. Bir süre Doğubeyazıt ve cevresini denetimleri altına alan isyancılar, *Hoybun Cemiyeti*'nin desteğiyle *Ağrı Cumhuriyeti*'ni kurduklarını ilan ettiler.

1 Temmuz'da Türk Ordusu, Ağrı Dağını kuşattı. 7 Eylül 1930'da isyancılara karşı genel taarruza geçti. 25 Eylül'e kadar süren çarpışmalar sırasında İbrahim Ağa öldü ve İhsan Nuri İran'a sığındı. İran tarafından tutuklanan İhsan Nuri bir süre sonra ise serbest bırakıldı. Yakalanan elebaşıları Adana Ağırceza Mahkemesi'nde yargılandılar ve Mahkeme 34 kişiyi idam cezasına çarptırdılar.

DERSİM İSYANLARI

Dersim *(Tunceli)* halkı 13. Yüzyılda Horasan'da egemenlik kuran, Seyhun nehrinden Dicle boylarına kadar hakim olan, fakat daha sonra Moğollar tarafından mağlup edilerek Anadolu'ya sığınan Harzemliler'in, bunlarla birlikte gelen Türkmenlerin ve tarikatları dolayısıyla Yavuz Sultan Selim'in cezalandırdığı Şah İsmail yanlısı aşiretlerin kalıntılarıdır. Sarp dağların uzandığı bölge halkı Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden beri sık sık ayaklanmıştır. En önemli isyanların çıkış tarihleri şöyledir: 1877-1878, 1885, 1892, 1893-1895, 1907, 1911, 1916.

Dersim'deki Kureyşan aşireti mensupları, bu isimden dolayı Peygamber soyundan geldiklerine yâni seyit olduklarına inanırlar. Bu sebeple Osmanlı Devleti, aşiret reislerine ve şeyhlere büyük imtiyazlar tanımıştı. Böylelikle yörenin yönetim biçimi, özerk bir idare niteliği kazanmıştı.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra, bu *“devlet içinde devlet”* durumundaki *“aşiretler yönetimi”*nin doğal olarak sona erdirilmesi gerekti. Bütün Türkiye şehirlerinde olduğu gibi Dersim’de de vatandaşların devlete vergi vermesi, askerlik yapması gibi uygulamalar başlatıldı. Fakat bunlar aşiret reislerinin işine gelmedi. Kürt toplumu içinde, asırlardır adeta Padişah gibi yaşamış olan, devlete vergi vermek, askerlik yapmak şöyle dursun, üstelik halktan ***“ağalık hakkı”*** adı altında vergi toplayan, seyit veya şeyh unvanlı bu aşiret reisleri, toprak reformu yapılarak arazilerinin köylülere dağıtılacağı söylentileri de çıkınca isyan bayraklarını açtılar. İsyanda tabii her zamanki gibi kışkırttıkları insanları kullandılar.

1930 yılında başlayan isyan fazla büyümeden Hükümetçe bastırıldı. 25 Aralık 1935 tarihinde 2884 sayılı ***Tunceli Vilayeti’nin İdaresi Hakkında Kanun*** çıkarıldıktan sonra ise bölge iyiden iyiye kaynamaya başladı. Bu kanun gereğince, idari açıdan adeta *“tüzel kişiliğe”* sahip olan Dersim’de bu özel durum sona erdiriliyor, aşiret reisliği, ağalık, şeyhlik ayrıcalıklarına son veriliyor, malları büyük ölçüde devletleştiriliyor, bu gibi kişilerin başka yerlere nakledilmeleri uygulaması başlatılıyordu.

Bu işlemlerin gerçekleştirilmesi için de Tunceli’de *Dördüncü Genel Müfettişlik* kuruldu. Genel Müfettiş ve askerî vali sıfatıyla bu göreve General Abdullah Alpdoğan’ın atandığını yukarıda Genel Müfettişleri anlatırken belirtmiştim. Merkez Ordusu komutanı Sakallı Nurettin Paşa’nın oğlu olan bu vali, babası gibi çok sert ve otoriter mizaçlı biri idi. Vali’nin icraatı Dersim’deki tansiyonu iyice gerdi. 1937 başlarında, silahlanıp dağa çıkma olayları yoğunlaştı. Hükümet kuvvetleri bölgede güvenliği sağlamakta güçlük geçmeye başladı.

İsyancıların başında Abbasan aşireti reisi **Seyit Rıza** vardı. Devlete asker ve vergi vermek istemeyen diğer aşiretler de ona destek oldular.

20-21 Mart 1937 gecesi Fırat nehri üzerindeki Pah köprüsünü yıkan isyancılar, telefon hatlarını kestiler. Askerlik dairesine saldırarak, dairedeki 33 askeri öldürdüler. Binayı da yaktılar. Artık Dersim isyanı resmen başlamış oluyordu. İsyana Kureyşan, Demenan, Haydaran ve Yusufan aşiretleri katıldılar.

General Abdullah Alpdoğan’ın isyancılara karşı düzenlediği ilk harekât başarısızlıkla sonuçlandı. Harekata 20.000 kişilik bir kuvvetle başlanmış

fakat dağları aşmak mümkün olamamıştı. Bundan moral kazanan aşiretler topyekün ayaklandılar. Bunun üzerine isyancılara karşı hava harekâtı yapılmasına karar verildi. Atatürk'ün manevî kızı **Sabiha Gökçen**'in de bir uçağı yönettiği hava harekatında, Hava Kuvvetlerinin 3 uçak filosu isyancıların saklandıkları mağaraları bombalayarak tahrip etti. Sonra, piyade birlikleri bölgeye girmeyi başardılar. Kendisine ***"Dersim Generali Seyit Rıza"*** unvanı veren aşiret reisi, maiyetindeki isyancı Haydaran, Kureyşan, Demenan, Yusufan, Kırgan aşiretlerinin reisleri ile birlikte teslim olmak zorunda kaldı. Böylelikle 13 Eylül 1937'de birinci Dersim isyanı bastırılmış oldu.

Kitabımızın kapağında resmini gördüğünüz **Seyit Rıza** 1863'te Dersim'in Lirtik köyünde Şeyh Hasenan aşiretinin Yukarı Abbasan kolundan Seyit İbrahim'in oğludur. Seyit Rıza, isyanın en zor günlerinde İngiliz Dış İşleri Bakanlığına bir mektup yazarak yardım istemişti.

İşte 1937 tarihli o mektuptan bazı satırlar:

"Yıllardan beri Türk Hükümeti Kürt halkını asimile etmeye çalışmakta ve Kürt dilinin gazete ve yayınlarını yasaklayarak, anadillerini konuşanlara eziyet ederek, Kürdistan'ın bereketli topraklarından gidenlerin büyük bölümünün telef olduğu Anadolu'nun çorak topraklarına zorunlu ve sistemli göçettirerek halka zulmetmektedir.

Son olarak Türk Hükümeti kendisiyle yapılan bir anlaşma sonucu baskılardan arındırılmış Dersim bölgesine de girmeye kalkışmıştır. Bu olay karşısında Kürtler göç yollarında can vermek yerine kendilerini korumak için 1930'da Ararat tepesinde, Zilan ve Beyazıt ovasında olduğu gibi silahlara sarıldılar. Üç aydan beri ülkemizde tüyler ürpertici bir savaş sürüyor. Savaş olanaklarının eşitsizliğine ve bombardıman uçaklarının yangın bombaları ve boğucu gazlar kullanmasına rağmen ben ve yurttaşlarım Türk ordusunu başarısızlığa uğrattık. Direnişimiz karşısında Türk uçakları kasabaları bombalıyor, yakıyor.. Zindanlar Kürt halkıyla dolup taşıyor, aydınlar kurşuna diziliyor, asılıyor ya da Türkiye'nin tecrit edilmiş bölgelerine sürgün ediliyor.. … Üç milyon Kürt benim sesimden ekselanslarına sesleniyor.. İmza: Dersim Generali Seyit Rıza"

Askeri harekâttan sonra teslim olan ve yakalanan 58 isyancı yargılandı. 15 Kasım 1937'de sona eren yargılamalarda isyancıların lideri Seyit Rıza ve

oğlu ile birlikte 6 kişi idama mahkum edildiler. Hükümler infaz edildi. Pek çok isyancı da değişik hapis cezalarına çarptırıldı.

Buna rağmen Dersim ve çevresinde olaylar durmadı. 2 Ocak 1938'de Kureyşan aşireti, diğer aşiretleri de kışkırtarak *ikinci Dersim isyanını* çıkardı. Orgeneral **Kazım Orbay** komutasında ikinci askeri harekât başlatıldı. İlk saldırıda 7 jandarma şehit düştü. Dokuz ay devam eden ayaklanma 6 Eylül 1938 tarihinde bastırıldı.

İsyana katılan aşiret mensuplarının bir bölümü başka illere gönderildiler. Gönderildikleri yerler Kayseri'nin Sarız, Mersin'in Anamur ve Silifke ilçeleri ile, Erzurum, Yozgat, Muş illeri idi.

Askerî harekât sırasında, askerlerin sivil halka çok sert davrandığı, kadın ve çocuklar dahil silahsız binlerce kişinin tenkil harekatı sırasında öldürüldüğü öne sürüldü. Göç ettirilenlerin elli bin, ölen sivillerin onbin kişiyi bulduğu da iddialar arasındadır. Bu arada, ölen ailelerin hayatta kalan kız çocuklarının subay ailelerine evlatlık verildikleri de sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda ortaya atılmıştır.

DERSİM (TUNCELİ) KANUNU

Dersim'in, Osmanlı Devleti döneminden beri Türkiye sınırları içinde olmasına rağmen, sanki ayrıcalıklı bir bölge, hatta başlı başına bir devletmiş gibi yönetilen bir vilayet olduğunu anlatmıştım. Burada Devletten önce aşiret reislerinin sözü geçmekte, coğrafi konumu ve bu sosyolojik yapısı yüzünden bölgeye Devlet tam anlamıyla egemen olamamaktaydı. İsyanlar, silahlanıp dağa çıkmalar hiç eksik olmazdı.

Devletin Şark Islahat Planı uyarınca başlattığı; Genel Müfettişlik uygulaması, doğudan batıya insan nakli, Kürtçe konuşmanın yasaklanması, vergi ve asker alınması gibi faaliyetler, Dersim'i adeta kaynayan bir kazan haline getirmekteydi. Hükümet, Dersim'in adını değiştirerek Tunceli yapan 25.12.1935 tarihli, ***Tunceli vilâyetinin idaresi hakkında kanun*** isimli bu yasayı kabul edince tansiyon daha çok yükseldi. Meclis'te uzun müzakerelerden sonra kabul edilen kanunun 2. maddesi, General Abdullah Alpdoğan'a, Bakanların haiz olduğu yetkileri vermekte, 34. maddesi ile de Meclis'e ait olan*"idam cezalarını onaylama yetkisi"* tanınmaktaydı.. Böylelikle o zamana kadar adeta bölgenin Padişahı gibi olan aşiret

reislerinin otoriteleri sona erdirilmiş oluyordu.. Kanunun çıkışının hemen sonrasında, önceki bölümde kısaca anlattığım Seyid Rıza yönetimindeki isyan başladı.

İsyanı körükleyen unsurların başında gelen bu Tunceli Kanunu 38 maddeden oluşmaktaydı. Bunlarla savcılara, şahitleri celbname göndermeden getirtebilme, kanunen zorunlu olan ilk tahkikatı yapmadan davaları açma gibi geniş yetkiler verilirken, Genel Müfettiş'e ise, hakimleri cezalandırma, duruşmalara müdahele, idam hükümlerini onama ve infaz kararı verme gibi hukuka aykırılık oluşturan olağanüstü yetkiler tanınmaktaydı.

1934 İSKAN KANUNU

İskan Kanununu, Osmanlı Devleti döneminde hakim olan ve Cumhuriyet döneminde tam anlamıyla ortadan kalkmamış bulunan aşiret düzeninin sona erdirilmesi, Anadolu'daki nüfus problemlerinin çözülmesi ve bunların yanı sıra Atatürk'ün Devlet siyasetine temel yaptığı *Türkleştirme* politikasının uygulanması gibi amaçlar taşıyan bir yasa olarak değerlendirebiliriz.

Şurası bir gerçektir ki, Kürtçülüğün devam etmesinin ve bir çok Türk boyunun bile Kürtçe konuşmak zorunda kalarak zaman içinde Türkçeyi unutup Kürtleşmesinin altında yatan sebep aşiret ve ağalık düzeni idi. Türk soyundan gelmiş ve özbe öz Türk olan bir kısım insanlarımız, coğrafi şartların güçlüğü, mezhep baskıları, Devletin koyduğu vergilerin ağırlığı ve Devletin can ve mal güvenliğini tam sağlayamamış olması gibi sebeplerle, ağalara sığınmayı kurtuluş çaresi gibi görmüşlerdi. Bu gibi Türkler, Kürt ağaların emrinde çalışarak geçimlerini sağlamakta, can, aile ve mezhepsel güvenlikleri ağa tarafından garanti edilmekte, buna karşılık Devlete ödeyeceği vergiden çok daha az miktarda *"ağalık hakkı"* ödeyerek bu olanaklara kavuşmaktaydılar. İletişim kurabilmek için, doğal olarak, bağlı olduğu aşiret reisinin dili olan Kürtçe'yi öğrenmekte, yaşadığı medeniyetten uzak yerlerde Türkçe konuşmasına gerek kalmadığından zaman içinde Türkçeyi ve Türklüğünü unutarak Kürtleşmekteydiler.

Bu durum ***"Ne mutlu Türküm diyene!"*** sloganınını egemen kılma amacıyla Türk milliyetçiliği ilkesini Anayasa'sına yerleştirmiş olan Atatürk Türkiyesi için kabul edilemez bir şeydi.

Bu gidişi önlemek, aşiret düzenine son vermek, doğudaki Kürtler'i Batı Anadolu'ya, Balkanlar'dan gelen muhacirleri de Doğu'ya yerleştirmek suretiyle Türküm diyen herkesi Türk kimliği içinde eritmek, böylelikle vatandaşlar arasında kardeşlik havası yaratmak gibi amaçlar taşıyan İskan Kanunu 14 Haziran 1934'te yasalaştırıldı.

Kanunun Gerekçesi: İskan Kanunu'nun gerekçesi, *"Türklüğün ortaya çıkışının Orta Asya'dan yapılan göçler dönemlerine kadar uzandığını, Dünya tarihinin büyük göç sellerini yapan ırkların başında Türk ve Turan kavimlerinin geldiğini"* dile getiren giriş cümleleriyle başlar. Türk tarihinin en eski dönemleri hakkında bilgi vererek devam eder.

Gerekçeden sadeleştirdiğim bazı satırlar:

"Çiftçiliğin ve demirciliğin babası olan ve kapladığı her kıt'aya medeniyet götüren Türk'ün eski zamanda ve orta çağda ortaya çıkan temsil gücü, bıraktığı eserler ve medeniyet tarihi ile sabittir... Osmanlıların fetih devirlerinde Türkün temsil ve gelişme gücü, Orhan Gazi'nin koyduğu esaslara ve Fatih'in kanunlarına göre kurulan idare teşkilatına, devşirme usulü ve zeamet düzenine dayanırdı. Toprağın zaptedilmesi ve idaresine ait yasalardan yetki alan İmparatorluğun egemen olduğu ülkelerde aslî unsur olan Türkün hakim kılınması ve yörenin Türkleştirilmesi esastı. Dirlik sahibi sipahilerin, yurtluk ve ocaklık sahibi Türk aile topluluklarının, tımar ve zeamet sahiplerinin etraflarında Türk kolonileri bulundurmaları da öngörülmekteydi.

Halifeliğin Osmanlılar'a geçmesinden sonra, Müslümanlık ön plana geçti ve Türklük ihmale uğramaya başladı. Tanzimat döneminde ise Türk ve İslamlığın yerini sun'i bir Osmanlılık anlayışı aldı.. Kırım Harbinden sonra İstanbul'a ve vilayetlere akın akın muhacirler sevkedildi. Bunların Türk kültürünü ve milliyetini benimsemelerine özen gösterilmedi. Anadolu'da aşiretler kendi haline bırakıldı. Kanunlar, fermanlar ve fetvalar, aşireti, ağalığı, beyliği günümüzdeki muhtarlık ve belediye reisliği şeklinde gördü ve ona göre çıkarıldı.. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşından sonra gelen göçmenler Devletçe esaslı bir iskan siyaseti uygulanmadan yerleştirildiler.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise durum tamamen değişti, millî bünyemizi koruma ve sağlamlaştırma, soy birliği sağlama, Türk nüfusunu geliştirme Devletin görevleri arasına girdi. Nüfus siyasetine önem verilmesi, yörüklerin ve aşiretlerin göçebelikten yerleşik düzene geçirilmesi,

tarım ve sanayi üretiminin arttırılmasına önem verilmeye başlandı.. Milli kültür ve medeniyetimizi özümlemeleri öngörülen toplulukların yerleştirilmeleri ve bunlar yapılırken millî bünyemizin de korunması için yurt dahilinde 4 iskan bölgesi belirlenmesi öngörüldü.

1. numaralı bölgelerde Türk nüfuslarının yoğunlaştırılması, 2 numaralı bölgelere Türklüğü benimsemesi istenen nüfusun yerleştirilmesi, 3 numaralı bölgelerin yurt dışından gelecek, ekonomik durumları iyi olan Türk göçmenlerine ayırılması, 4 numaralı bölgelerde ise ikametin yasaklanması..

Ana dili Türkçe olmayan nüfus birikimlerinin önlenmesi, bu durumda mevcut olanların dağıtılması, bu suretle Türk kültür birliğinin korunması için gerekli tedbirlerin alınması konularında Hükümete yetki verilmesi düşünülmüştür. Bu arada yabancıların köylerde oturmalarının önlenmesi ve şehir ve kasabalarda nüfus toplamının yüzde 10'unu geçmeyecek oranda oturmalarına izin verilmesi öngörülmüştür."

İskan Kanunu'nun bu şekilde devam eden gerekçesi şu ifadelerle son buluyordu:

"Türk millî kültür birliğinin işlene işlene gelişmesini ve Türk vatanında üretimin aslî unsuru olan nüfusun sayısal ve kalite yönünden yükselmesini sağlayacağına kuvvetli ümitler bağladığımız bu kanunu Yüce Meclisinize sunuyoruz."

52 maddeden oluşan **İskan Kanunu**, 7-14 Haziran 1934 tarihleri arasında Meclis'te müzakere edildikten sonra 14 Haziran günü kabul edildi ve 21 Haziran 1934 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bilgi için kanun maddelerinden de bazılarını sadeleştirerek sunayım:

Madde-1 Türkiye'de, Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının bu kanuna uygun olarak İcra Vekilleri Heyetince yapılacak bir programa göre düzeltilmesi İç İşleri Bakanlığına verilmiştir.

Madde-2 İç İşleri Bakanlığınca yapılıp Bakanlar Kurulunca onaylanacak haritaya göre Türkiye, iskan bakımından üç ayrı bölgeye ayrılmıştır:

1 numaralı bölgeler: Türk kültürlü nüfusun toplanması istenilen yerler.

2 numaralı bölgeler: Türk kültürünü özümsemesi istenenlerin nakil ve iskanına ayrılan yerler.

3 numaralı bölgeler: Yer, sağlık, ekonomi, kültür, siyaset, askerlik ve güvenlik sebepleriyle boşaltılması istenilen, iskan ve ikametin yasaklandığı yerler.

Kanunun 3 ve 4. maddelerinde göçmenler ve sığınmacılar konusu şöyle düzenlenmektedir:

Madde-3 Türkiye'de yerleşmek amacıyla dışarıdan, tek başına ve toplu olarak gelmek isteyen Türk soyundan yerleşik veya göçebe kişiler ve aşiretler ile Türk kültürüne bağlı yerleşik kişiler, bu kanunun hükümlerine göre İç İşleri Bakanlığınca kabul edilirler. Bunlara muhacir *(göçmen)* denir. Kimlerin ve hangi ülkeler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağını Bakanlar Kurulu belirler.

Türkiye'de yerleşmek maksadıyla olmayıp zorunlu olarak geçici oturmak üzere sığınanlara mülteci *(sığınmacı)* denir.

Madde-4 a. Türk kültürüne bağlı olmayanlar, b. Anarşistler, c. Casuslar, ç. Göçebe çingeneler, d. Ülke dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye göçmen olarak alınmazlar.

Sonraki maddelerinde iskan komisyonlarının teşkili ve çalışması, taşınma ve yerleştirmenin malî yükümlülükleri gibi bütün konuların işlendiği İskan Kanunu, Ağrı ve Dersim isyanlarından sonra ortaya çıkan Doğudan Batıya göç ettirmelerin yasal alt yapısını oluşturmuştur.

İskan kanunun uygulanması aşamasına ait de bilgi vermek üzere, 1934 tarihli ***Cumhuriyet Gazetesi***nde yer alan bir haberi nakledeyim. Haberde şunlar anlatılmaktadır:

"Romanya'dan Türkiye'ye getirilen 3000 kişi Elazığ'a yerleştirildi. Bu kişiler Köstence'de vapura binerken şöyle diyorlardı: Türk gibi yaşamak için Türkiye'ye gidiyoruz.."

SOYADI KANUNU

İskan Kanunu'nun yasalaşmasının hemen ardından Türk soyuna verilen önemin bir göstergesi olmak üzere Meclis'te *Soyadı Kanunu* tasarısı görüşüldü. 16-21 Haziran 1934 tarihleri arasında cereyan eden müzakerelerden sonra 21 Haziran 1934 tarihinde kanun yasalaştı. 10 Aralık 1934 tarihinde de kanuna ilişkin *Nizamname* çıkarıldı.

Bu kanunla, Dersim, Ağrı ve öteki isyan bölgelerinde yaşayan halkın, aşiret reisleri tarafından nüfusa kaydolmalarının engellenmesine son verilmesi de amaçlanmaktaydı. Böylelikle doğu bölgelerinde yaşayan bir kısım vatandaşların, etnik ve aşiret mensubu kimliği ile tanınması

alışkanlığına son verilmesi ve Osmanlı devleti döneminden beri devam eden *kozmopolit toplum yapısı* yerine *Türk milli kimliği*nin ön plana çıkarılması isteniyordu.

15 maddeden oluşan Soyadı Kanunu'ndan bir kaç madde;

Madde-1 Her Türk, öz adından başka soy adını da taşımağa mecburdur.

Madde-2 Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soy adı sonra kullanılır.

Madde-3 Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle genel edeblere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

10 Aralık 1934 tarihli *Nizamname'yle* de, *"Yan, of, ef, viç, iç, is, dis, pulos, aki, zade, mahdumu, veled, bin"* gibi başka milliyet anlatan ve başka dillerden alınan ekler ve kelimeler takılamaz. Takılmış olanlar kullanılamaz. Bu eklerin yerine *oğlu* konulur. (Madde-7)

Bilindiği üzere bu ekler Ermeni, Rus, Bulgar, Sırp, Yunan, Arap kökenlilerin isimlerini gösterir. Bunların yerine Türkçe'deki karşılığı olan *"oğlu"* ekinin getirilmesi öngörülmüştür.

Nizamnamenin 8. maddesiyle ise, *"Arnavut oğlu, Kürt oğlu, Çerkez Hasan, Boşnak İbrahim, Zoti, Grandi"* gibi yabancı milliyet gösteren soy adlarının kullanılamayacağı hükmü getirilmiştir.

Kararname 55 maddeden oluşmaktadır.

KÜRTÇÜLÜĞÜ ÖNLEYİCİ BAZI KARARNAMELER

Kitabımızın buraya kadarki bölümlerinde Atatürk döneminde Devlete temel ilke yapılarak uygulanan *Türk Milliyetçiliğinin benimsenmesi*, *yüceltilmesi* ve *yaşatılması*, böylece bölücü Kürtçülüğün önlenmesi amacıyla çıkarılan Kanun ve Kararnamelerden örnekler gösterdim. Elbette bunlar aynı zamanda, Şark Islahat Planının öngördüğü tedbirlerin yasal alt yapısını oluşturuyorlardı.

Kitaba son noktayı koymadan önce, Atatürk döneminde çıkarılan ve hepsinin en başında Atatürk'ün imzası bulunan bazı somut olaylarla ilgili Kararnamelere de örnekler vermek istiyorum:

• *Kürtçülük Amacıyla memleketin huzur ve sükununu kaçıran bazı kişilerin Ankara İstiklal Mahkemesine verilmesi hakkında Kararname* (13

Aralık 1925 tarihli.)

• *Kahire'de yayınlanan ve Kürtçülük propagandası yapan La Question isimli Fransızca derginin ülkemize sokulmamasına dair Kararname* (16 Mayıs 1931 tarihli- Bu dergi Kürt Hoybun Cemiyeti tarafından çıkarılmaktaydı.)

• *Çorum ve Yozgat vilayetleri içinde yaptıkları obalarda oturan Kürt ırkına mensup 440 kişinin uygun yerlere iskan edilmeleri hakkında Kararname* (3 Ocak 1932 tarihli-Çorum ve Yozgat il sınırındaki Aygar dağının sarp ve yolu bulunmayan yerlerinde yaşayan Kürt obası 4875 hayvanı ile birlikte Batı bölgelerine dağıtıldılar.)

• *Gaygel Türk aşireti ve Bazikli Kürt aşiretinin Tokat'taki Türk köylerine seriştirilerek yerleştirilmesi hakkında Kararname* (5 Kasım 1933 tarihli-)

• *Suriye'deki Kürt Hoybun cemiyeti tarafından hazırlanan dört kitabın Türkiye'ye sokulmasının yasaklanmasına dair Kararname* (1 Ağustos 1934 tarihli.)

• *Fransızlara casusluk etmesinden şüphe edilen Midyatlı Şerif Mahruz'un Tekirdağ ilinin Malkara ilçesine nakil ve iskanına ait Kararname* (20 Eylül 1934 tarihli-Şerif Mahruz, Kürt Hoybun cemiyeti üyesi ve firari Haco adlı şahsın akrabasıdır.)

• *Milli Aşireti reislerinden Viranşehirli Mehmet oğlu Mahmut ve kardeşi Ahmet'in aileleriyle birlikte Edirne vilayetinde iskanı hakkında Kararname* (3 Kasım 1937 tarihli.)

KÜRT MESELESİNDE ATATÜRK SONRASI DÖNEM..

Bu kitabımı Atatürk'ün Kürt politikasını ve Kürt meselesinde Ulu Önder dönemindeki gelişmeleri araştırmak üzere hazırladım. Atatürk'ten sonraki dönemin olaylarını ise belki ilerde bir başka kitabımda ele alırım. Ancak yine de burada çok kısa olarak son gelişmeleri özetlemek istiyorum.

Atatürk'ün hayatta olduğu son yıl ve vefat ettiği 1938'de Dersim isyanı çıkmıştı.

1938'den sonraki İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, Atatürk'ün devlete genel politika olarak tespit ettiği Türk milliyetçiliği, Türklüğü koruma ve Türkleştirmeyi benimsetme yönündeki kanun ve kararnamelerin yürürlükleri sürdürüldü. Yâni Genel Müfettişlik uygulaması

içinde batıya iskân hareketleri, Kürtçe yasağı gibi uygulamaları aynen devam etti.

1950 yılında başlayan DP iktidarı döneminde ise Kürtçülük, İslamcılık ve demokratikleşme uygulamalarının başlatılmış olmasından da yararlanarak yeniden canlanmaya başladı. Meclis'e bir çok Kürt milletvekili girdi. Kürtçü faliyetlerin önünde bir engel olarak duran Genel Müfettişlik uygulaması 1952'de kaldırıldı. Bu dönemde Kürt nüfusunun büyük oranda artması, dış destekli kışkırtıcı propagandaların yoğunlaşması sonucunda Kürtçü hareketler yeniden hortlamaya ve kısa süre içinde de yoğunlaşmaya başladı.

PKK.. ABDULLAH ÖCALAN ve EN SON GELİŞLMELER

1973 yılında Ankara'da bazı doğu Anadolu'lu öğrenciler tarafından, *"demokratik yüksek eğitim"* amaçlı gizli bir örgüt kurulmuştu. Görünürdeki amacı bu olsa da örgütün asıl amacı Kürtçülük yapmaktı. Bir süre propaganda ve kadrolaşma faaliyetlerine devam eden gizli örgüt 1978 yılında, *Kürdistan Ulusal Kurtuluş Ordusu* adını aldı. Kısa süre sonra yayınladığı *Kuruluş Bildirgesi* ile adını ***Kürdistan İşçi Partisi*** *(Kürtçe Partiya Karkere Kurdistan=**PKK**)* olarak değiştirdi.

Kurucuların başında o sırada Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi olan **Abdullah Öcalan** vardı. Lakabı **Apo** olduğu için örgüt halk arasında ***Apocular*** olarak adını duyurmaya başladı. Amacı Türkiye'de Kürtlerin bağımsızlığını elde etmek için silahlı propaganda ve eylem yapmaktı.

PKK, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gençler arasında örgütlenmeye başladı. 70'li yılların sonlarında örgüt, bağımsızlık hareketini desteklemeyen Kürtler'e ve ülkücü gençlere karşı silahlı eylemler yaparak bazı cinayetler işledi.

Devlet tarafından sıkı şekilde takip edilmeleri üzerine Öcalan ve örgütün üst düzey yöneticileri yurt dışına kaçtılar. 1979 yılında Lübnan'ın Bekaa vadisinde PKK kampını kurdular. Burada terör eyleminde kullacakları gençleri yetiştirip, silah ve bomba talimleri yaptırdılar.

15 Ağustos 1984 tarihinde yaptıkları ***Eruh baskını***yla ilk defa adlarını duyurdular. Bundan sonra, kırsal kesimde ve kentlerdeki baskın ve

eylemleri yoğunlaştı. Siirt’in Eruh ve Şemdinli ilçelerine yaptıkları baskında karakollara ve askeri lojmanlara bomba ve silahla saldırdılar. Jandarmaya ait çok sayıda silah, mühimmat ve malzemeyi ele geçirdiler. Bu sırada nöbetçi er Süleyman Aydın’ı şehit ettiler, 3 sivil ve 9 askeri de yaraladılar.

İki ilçeyi bir süre ellerinde tutan PKK militanları, ilçe meydanı ve cami minarelerinden propaganda yaptıktan sonra Kuzey Irak’a geri döndüler.

Bu baskınlardan sonra PKK’nın eylemleri daha da arttı. Mesela 20 Haziran 1987 ***Pınarcık*** katliamında militanlar 16 çocuk, 6 kadın, 8 erkek toplam 30 köylüyü öldürdüler. PKK güneydoğu Anadolu’yu 80’lerin sonundan 90’ların ortasına kadar tam anlamıyla savaş alanına çevirdi.

PKK terörünün yoğunlaşması üzerine 1987 yılında Diyarbakır, Bingöl, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerini içine alan *Olağanüstü Hal Bölge Valiliği* kuruldu. 1927 yılındaki Genel Müfettişler kadar olmasa da Olağanüstü Hal Bölge Valisine geniş yetkiler tanındı. Mesela şu tür yetkiler:

“Güvenlik yönünden gerekli düzenlemeleri yapabilmek için geçici veya sürekli olarak görev alanı içinde bulunan köy, mezra, kom ve benzeri yerleşim birimlerini boşalttırabilir, yerlerini değiştirebilir, birleştirebilir ve bu maksatla gereken kamulaştırma ve diğer işlemleri re’sen ve ivedilikle yapabilir.”

Olağanüstü hal uygulaması PKK terörünü oldukça yavaşlattı.

1998 yılında Türkiye’nin baskıları sonucu Suriye, Öcalan’ı sınır dışı etmek zorunda kaldı. O zamana kadar Öcalanın kendisi Suriye’de oturuyor, Irak kamplarında eğitilen PKK teröristleri ise sınırımızı geçerek kanlı baskınlar yapıyorlardı.

Suriye’den çıkarılan Öcalan, oradan Rusya’ya, oradan da İtalya’ya geçti. İtalyan Hükümeti tarafından da sınır dışı edilince Yunanistan tarafından, bir süre Kenya’daki Yunan Büyükelçiliği’nde saklandı. Yunan Büyükelçiliğinde saklandığı sırada 16 Şubat 1999 günü Bordo bereliler tarafından yakalanarak uçakla Türkiye’ye getirildi. 31 Mayıs 1999 tarihinde hapsedildiği İmralı adasında yargılanmasına başlanan Öcalan, bebekler dahil 30 bin günahsız sivilin katledilmesinin sorumlusu olarak yargılandı ve idam cezasına çarptırıldı. Türkiye’de idam cezası kaldırılınca cezası müebbede çevrildi. Halen İmralı cezaevinde yatmaktadır.

Bu kitabın baskı aşamasında olduğu 2009'un son günlerinde Avrupa Devletleri, hâlâ AB'ye giriş ümitleri taşıyan Türkiye'ye çeşitli alanlarda dayatmalar yapmaktaydılar. Bu baskı ve dayatmalar yüzünden AKP hükümeti, ***"demokratik açılım"*** adı altında Kürtler'e bir çok hak ve özgürlük tanıyan uygulamalara yönelmişti.

Bunlar arasında, YÖK başkanı Yusuf Ziya Özcan'ın, *"13 milyon kişinin konuştuğu dile uzak kalamayız"* diyerek savunduğu Üniversitelerde *Kürt Dili ve Edebiyatı* bölümleri açılması.. TRT'de *TRT Şeş* adı ile sürekli Kürtçe yayın yapan Kürtçe bir televizyon kanalının kurulması.. İmralı cezaevine Abdullah Öcalan'ın seçtiği mahkumların kendisine arkadaşlık etmek üzere nakledilmeleri.. *Kürt açılımı* adı altında PKK'nın Kandil dağındaki kampından ve Mahmur'dan Kürtlerin törenlerle Türkiye'ye getirilmeleri.. Getirilenlerin *"biz teslim olmaya değil, önderimiz Apo'nun emrini yerine getirmek için geldik"* diye konuşmalarına rağmen sınırda kurulan mahkemeler tarafından serbest bırakılmaları.. Okullarda, Kürt dili ile eğitim, il ve ilçelere Kürtçe isim verilmesi gibi federatif bir yapıya doğru gidiş izlenimi veren ve Türk millî kimliğini zedeleyen talepler, Öcalan'ın 5 milyon dolara yaptırılan yeni odasından şikayetleri[30], memleketin her yerinde bu sebeple çıkarılan yangınlar ve kanlı terör hareketleri 2009'un son günlerinde de devam ediyordu.. Bu işin sonunun nereye varacağını ve CHP Genel başkan yardımcısı Onur Öymen'in Dersim'le ilgili sözleri üzerine koparılan kıyametin sonuçlarının ne olacağını, herhalde bu kitabım basıldıktan sonra öğrenebileceğiz.

30 Okuyucularımdan yeni yayınladığım şu kitabımdaki, 1960 ihtilalinden sonra Yassıada'ya konulan eski bakanlardan Celal Yardımcı'nın, hapishane şartlarını anlattığı sözlerini okumalarını öneririm: *İhtilaller ve Darbeler Arasında Gazetecilik ve Kitapçılık Anılarım*/Yalçın Toker, İstanbul 2010

YALÇIN TOKER'İN KİTAPLARI

1. **Milliyetçiliğin Yasal Kaynakları** *(2. Baskı) 816 sa. şömizli, 3. hamur*

2. **En Üsttekiler Türkler** *(2. baskı) 256 sayfa*

3. **Türkiyede Din ve Vicdan Hürriyeti** *176 sayfa, (1. lik ödülü aldı)*

4. **Büyük Uyanış** *(Türk Dünyasının uyanışı) 256 sayfa, 1. Hamur*

5. **Cumhuriyet Kavgaları, Türk Cumhurbaşkanları** *296 sayfa*

6. **Zirvede Kavga** *(Özallı, Demirelli yıllar), 256 sayfa*

7. **Yeşil Ordu** *(Milli Mücadelede buhranlı günler), 256 sayfa*

8. **Yaralı Yürek** *(Tarihi roman), 224 sayfa*

9. **Okumayı Söktüren Masallar**, *224 sayfa*

10. **Ömer Seyfettin** *(Açıklamalı Hikayeler), 232 sayfa*

11. **Ahmet Vefik Paşa** *(Hayatı, eserlerinin açıklamaları) 112 sayfa*

12. **Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler**, *160 sayfa*
13. **Türk Çocuk İsimleri**, *416 sayfa*

14. **Ben Spor Yazarı İken** *(Gazetecilik anıları), 192 sayfa*

15. **Büyük Türkçe Sözlük** *(Orta ve yüksek öğretime tavsiyeli) 430 sayfa*

16-35: Atatürk Kitapları *(20 kitap)*

36. **Osmanlı Padişahları** *(Renkli, resimli), 200 sayfa 1. Hamur*

37. **Coğrafyada Tarih İzleri** *(Gözcü gazetesindeki tarihî yazılar), 256 sa.*

38. **Malta Sürgünlerinden Portreler**, *192 sayfa*

39. **150'liklerden Portreler**, *192 sayfa*

40. **İttihatçı ve Nazi Çılgınlıkları**, *440 sayfa*

41. **Milli Mücadelede İç İsyanlar ve Son Ermeni Olayları**, *256 sa..*

42. **Atatürk'ün Kürt Politikası,** 192 sayfa 302 sayfa

43. **İhtilâller ve Darbeler Arasında Gazetecilik ve Kitapcılık Anılarım**
44. **Atatürk'ün Açık ve Gizli Celselerde Meclis Konuşmaları-1**
45. **Atatürk'ün Açık ve Gizli Celselerde Meclis Konuşmaları-2**
46. **Atatürk'ün Açık ve Gizli Celselerde Meclis Konuşmaları-3**

47. Atatürk'ün Açık ve Gizli Celselerde Meclis Konuşmaları-4
48. Atatürk Muhaliflerinden Portreler-1
49. Atatürk Muhaliflerinden Portreler-2
50. Atatürk Muhaliflerinden Portreler-3
51. Atatürk Muhaliflerinden Portreler-4